

Ñande Ypykuéra ñe'ëngue

Kuatia ñe'ë nohêhára: Friedl Paz Grünberg nybera

Ñande Ypykuéra ñeẽngue

Kuatia ñe'ẽ nohẽhára:
Friedl Paz Grünberg

Proyecto gra co:
Laura Daviña

Techaukaha

Ñeẽ tenondegua » 7

1. Pa'i Kuara » 9

1.1 Pa'i Gómes omombe'u Pa'i Kuara rehegua » 10

1.2 Alicia Toriba tuja omombe'u Pa'i Kuara rehegua » 15

2. Ña Aurora imandu'a hague » 32

3. Santiago Mendoza temiendu ñandévy » 46

Kasíke Guaira ha kasíke Paragua

4. Jeroko ñengára, Karai Tino oporahéi va'ekue » 53

5. Ñeẽ renda » 56

Yrupẽ ha mynakũ

Kaguí

6. Pa'i Evangelí omoñesyry ñeẽ katukue » 59

Teko joayhu

Ñande ñamendáramogua

Ñande Reko 1

Jajopohu

Ñombory Guasu

Teko ñemboro'y

Ñande Reko 2

Ñande Ramõi Jusu Papa

Ñande Ru

Pa'i Kuara

Mba'e Marãngatu

Ñane Ramõi yvy apohare

Ñande rekoha

7. Umi Paĩ Tavyterã Yvypyteyguá ohenduuka va'ekue » 70
 Che kóy rapyramogua
 Jarutare rakykue ñamondóva'e
 Monde mongeta
 Mbóí tíha
 Takua Rendy Ju Guasu Ñengarete (pehẽnguẽnte)
8. Mborahéi puku, oñembo'e va'ekue Pa'i Agábito » 76
 Ñane Ramõi Jusu Papa Ñengarete
9. Marçal de Souza omombe'u jepi mitãnguérã » 120
 Jaguarete, Kaguare
 Ke'y, Jakare
 Mokõi Kovoe
10. Nimuendaju omói hague kuatiápe » 130
 Iñyprũ
 Guyraypoty
11. Ava aty guasu 1630 ro'ýpe, tembiasa asy rehegua
 Mbarakaju ka'atýpe » 146
- Ñe'ẽ haimbykypy » 152
- Kuatia ñe'ẽrysýi » 152

Ñe'ẽ Tenondegua

Umi Pa Tavyterã / Kaiowá ha Ava-Guarani / Ñandéva oñe' kuaa, ñembo'e kuaa ha ohechauka avei iñaranduha. Sapy'ante o pete karai oguah va'ekue ha'ekuéra hápe ha oñembo'euka iñe' re. Umichagua ojehayhu ha oñemboete eterei ichupekuéry. O umíva, omo ohendu va'ekue ha oikuaa va'ekue kuatia arandúpe. Ha o ótro, ograva ha ofilma va'ekue ava rekove ha nomo ri guyteri kuatiápe.

Upéicha kóa ko kuatia arandúpe sapy'ante o hína heta mba'e umi indígena Guarani omombe'u va'ekue yma tiémpope. Sapy'a py'a ko'ãngagua indígena Guarani nomandu'avéima iñe' yma, hesaráima ichugui. 100 año guive avakuéry ohasa hasy ete va'ekue ha upéagui ojerováma heko.

Aikuaa mimi Pa Tavyterã / Kaiowá ha Ava-Guarani / Ñandéva reko ha umichagua mba'e omoporãve che rekove, che mbovy'ave. Upéagui ame' se jey pete páрте ahendu va'ekue ha amboae ajuhu va'ekue kuatia arandúpe. Brasilpe aguata guata va'ekue Tavyterã / Kaiowá ha Ava-Guarani / Ñandéva rekoha rupi ha ahecha káda día o hetave ipyahúva apytépe oleo kuaáva ha oleeséva. Upérõ, ajerovia ko kuatia oguah jey va'erãha indígena Guarani rekohápe ha ipyahuvéva pópe, umi ñe' ha arandu ymaguare ha mba'éichapa ojeiko va'ekue upe tiémpope.

Kóa ko kuatiápe o morãngu mitãmeguarã ha kakuaávapeguarã. Indígena Guarani ñe' naipete cha. Upévale, jahecha ha jaleéta ñe' káda persona he'i haguéicha. Upéichagua ikatu sapy'ante hasymive hína jalee ha ñantende haguã. Umi oikuaaséva mba'éichapa ojeikove yma raka'e, oleo kuaáta. Umi ñe' sa'íntema ojeporúva

aheka va'ekue ñe' joapyrépba amo mba'e páginapepa ajuhu. Sapy'ánte amo umi ñe' yma ykére pe ñe' guarani paraguái [g.p.] ñe' rokáipe [en paréntesis]. Paraguáipe ko'ãnga oñemo mivéma guarani ñe' kuatiápe. Upéagui jaiporu joty ko kuatiápe hetave létra ojeporógui upépe. Sapy'ánte Brasílpe jaiporu létra iñamboami: gu - [gw]; ku - [kw]; ñ - [nh]; ch - [x].

Ko kuatiápe o mante umi mba'e omombe'u va'ekue Tavyterã / Kaiowá ha Ava-Guarani / Ñandéva oikóva Paraguái ha Brasílpe. Amboae kuatiápe jatopa Mbya ayvukue [ñe' ngue] oñembohasa va'ekue karai ñe' me avei. Ko kuatia jajuhu Paraguáipe ha ojehérova: León Cadogan, Ayvu Rapyta. Biblioteca Paraguaya de Antropología, Vol XVI. CEADUC – CEPAG. Asunción 1992.

Che atima porãterei maymávape che moir va'ekue ajapo haguã ko kuatia: João Rodrigues Mbarakaygua che pytyvõ va'ekue amo haguã kuatiápe umi ñe' ahendu va'ekue tekohakúery Brasílpe. Che pytyvõ avei ambohasa haguã ko che "ñe' tenondegua" guarani ñe' me. Atima porã avei: Celso Aókipe, che ir de trabajo; che amíga antígape, Profesóra Marta Maria do Amaral Azevedo; Profesor Antonio Brándpe, hese ae ikatu amohu'ã ko kuatia; ha Bartomeu Melià s.j. (Pa'i Toló)pe, che mbo'e va'ekue 1971 guive aikuaamive haguã guarani ñe' .

Heta ára aiko va'ekue umi tekoha rupi, Pa Tavyterã / Kaiowá ha Ava-Guarani / Ñandéva ndive, Paraguáipe ha Brasílpe. Heta mba'e ahendu ha heta ñande jaikuaa oñondive. Ha'ese opáva'e pe me: "Atima ete maymáva avakuérape che moguah ha che mohenda va'ekue hogakuérape! Ndache resarái mo'ãi pendehegui".

1. Pa'i Kuara

Opa guatahápe, umi Pa Tavyterã / Kaiowá ha Ava-Guarani / Ñandéva hekoha rupi, hetave ahendu ha'ekuéra oñe' Pa'i Kuara rehegua. Upéagui kóa ko kuatia oñepyr omombe'u haguã hesegua. Pete te ha'e omombe'u amboaháicha. Entónse, ko kuatiápe o avei morãngu iñamboami ha'ekuéra oñe' va'ekue Pa'i Kuara rehegua.

Tenondépe o va oñehendu va'ekue Pa'i Gómes, Pirarygua, iñe' ngue Pa'i Kuara rehegua (Paraguái 1973). Upéi o oñehendu va'ekue Alicio Toriba, Sukuriygua, iñe' ngue (MS, Brasil, 2003). Pa'i Evangelí iñe' ngue Pa'i Kuara rehegua o capítulo 6pe (Paraguái 1975). Ha opa peve, capítulo 10pe, o umi Apapokúva omombe'u va'ekue (MS, Brasil, 1913).

1 G1: diccionario ... ñe' joapyre

1.1 Pa'i Gómes ohenduuka Pa'i Kuara rehegua

Heta vése Jorge Grünberg ha che (Paz), ore rojopohu va'ekue Pa'i Gómes (Nicomedes Rodriguez) o'ypy, Pirarýpe (Paraguái), ha heta ha'e oikuaauka va'ekue oréve. Año 1973 rograva va'ekue iñe' peh ngue Pa'i Kuara rehegua:

Ñande Ramõi Papa, je, oheja haguã gua'ýry, Pa'i Kuara, pe he'i ichupe:
"Ajeve niko, kuñami, kuñami, ñane rembirekokuéry: »rehóne ka'u hápy ra'e«, he'i. Ha ndahái jepe kuri, jepe kuri".
Oho oke ha'e, oho oke kasádape, ypy oñemoyrõpy, oñemoyrõ Ñande Ru.
Ha upépe he'i ichupe Ñane Ramõi Papa, Ñande Jarýi:
"Ereho katu ne ka'u hápy ra'e, jeko".
"Ndaha jepéi"! he'i ichupe, "ndaha jepéi"!
Oguapy jeko ha'e oma' mba'e marāngatúre, o apyka ári, o . Ha upépe he'i ichupe:
"Ani katu kuri marā reikórõ, rejahe'otei kuri", ha upéi,
"ñande ko'ānga ñamano ha oiko haguã la jahe'o, ñañomboasy gua'u upéicha".

Ha Ñande Jarí[pe] he'i Ñane Ramõi, he'i ichupe Ñane Ramõi:
"Ánga marā marā oikórõ kuri, ani rejahe'óti kuri"! he'i ichupe, Ñande Jarípe. Ñande Jarípe he'i ichupe upéa upémaramo.

Ha, mba'e piko, opu'ã ohóvo oikutu ipyta pepy ichupe ju'ai vusu, upéante ojuka. Ou omano, ha mba'e piko, omanómaramo has Ñande Jari. Ndaha'ei mba'everã upéa, sino yvypóry rekorã voínte ñandéve upéa. Áy ñane ras haguã voínte omanóvare. Upearã voínte o ápy yvykua ñe' pyr ñandévy. Ko'ápy o , ápe yvype jajoaty haguã voi avei, upéa yvypóry reko va'erã voi. Ñane ñamanovove jajeaty haguã voi. Upearã voínte ohekorã ha'e. O yvykua ñe' pyr ñandévy araka'e. Upepeténte oñenõ voi.

Ha upépe, he'i ichupekuéra, opyta ha'e osy ryépe. Mokõi voi o , Pa'i Kuara, mokõi voínte ha'e: Jasy ha Pa'i Kuara. Opyta ha'ekuéra, opyta la hambirekomi taperépe, ha'ekuerami. Péa pete mingáu. Ha la imemby va'ekue, hye gausu reheve opyta upépe, la iména omanóma ichugui.
Upémaramo, he'i ha'e omemby, ha'e imemby o gueteri osy ryépe hína, upépe he'i ichupe:
"Tapajaha ñande ave Pa' rupive", he'i.
Ha: "Jaha", he'i ichupe imemby.

Ipohýivéta, hyépe gueteri ha'e o . Umía la Ñande Jára cha oñe' ma, pe iñermano ojeasojavo mboyve. Ha upépe he'i ichupe:
"Tre [tres] día hi'are Hague, upépe ógape ha'ekuéra ha ha'e ñõmi la kuña nga'u, Ñande Jari, ha oho káda mba'e rasy guekoi oguah , jeko, kó'a jeko, ko yvaraguýre", he'i jeko, "heta Añã memete ñande ra'e. Ko yvaraguýre Añã memete o ".
Ha opu'ã oho káda mba'e rape pykõi oguah :
"Ky rupi oho Tupã, derécho oho, upéa kuarahy res rãre oho, kuarahy res ."
Ha'e, je, ndopiái; ha'ete, je, mba'e rape pykõi o .

Ha upe aja, je, ombyaty pe yvoty, je, oho yvoty, je, ombyaty ohóvy

Pa'i Kuarápe isy. Ha upépe oguah oma' pav me, he'i haguápe, ava he'i ichupe: "chap i poty", he'i pe jarakati'yrã rusúpe, chap i poty. Algúno ou ohecha upéa ha, ái che ja nga'í! Ha upépe os he'i ichupe isy:

"Ma'erãma herã, áry katu ña va ñane mba'erã"?

Ha upéa eténe Pa'i Kuara ojarara. Upéagui oñemoyrõ. Oguah ra'e Jagua[rete] rapýi kõiime, oguah vy:

"Ky rupi Pa oho ra'e ñandéve?"

Omombe'u ichupe Jagua rape ppy. Ohova upépy. Ha upéa etére, ha'e ipochýgui, ohechauka va'ekue. Ndaipotáigui osy avei guúpe oguah , pe hekove nandí upéicha ha itúva ngo omanógui. Ha ndaipotáí guekove nandí oguah isy árupi niko, oheko rekávuy. Ha guéno [bueno], upépe oguah vo ñande, ñandéve ojapo ojehe inimbo hina Jagua Jari. Upe cha opu'ã, ojarara pete avati soka, en segída cha oinupã iñakápe avati soka ha ombotyryry omo nge tachoguyépe. Ha aremi oguah Jaguarete ohecha ramo oguero'a añe ipypóre oporandu isýpe:

"Apy rako ou ava"?

"Ko, ndoúi jepe", he'i ñande.

Ha ha'ekuéra oho omariskávo. Ha ou pe tapykuerére, he'i. Ha'ekuéra ndoúi; ndoúi ñande ojere jerére katu, pe tataypýre ojere jey, omboguy pe tacho, otiráma ojehegui. Upéi, jeko, os . He'i ichupe pe isykuéra:

"Che ógape a , amiña ajuhu so'o, pe pehóva ndapejohúi"! he'i. Ha'ekuéra cha imbo'íma voi. Upémaramo ñande yuhéi ha ta'yry ko ha'i he'i:

"Ñande os vo emo chéve ta'u ta'yry, emo chéve y taku ta'úvanga", he'i.

Ymaguare ngo, ava ha china ningo, ta'y membýnte ho'u, hyepyguare. Ha guéno, ha upépe he'i ichupe ra'e, omondopa Pa'i Kuara ra'e, ytakúpe os va'erã, omondo jey, do vése [dos veces] omondo. Ha do vése os . Omondo ha os jey voi, omondo ha os jey. Ha omondo Jasy avei, lo mímo avei, do vése omondo. Ha upémaramo he'i ichupe:

"Os joty ko ha'i", he'i, ñande ko, ichupe.

"Ehesyvõ kátre po'ípe"!

Aipo jeýrõ po'ípe. Ha'e ñande he'i: "umburã", pe umbu'yvata'e ja'e haguã. Ojopy ñande péichape ko'a jyva guetére.

He'i: "Aku"! he'i, "tapyguykuápe [jyvaguýpe]", he'i brasiléiño ñe' me.

Ha upepete ojopy ha op mba umbu'y rakã.

"Ndoikéi ko hese ha'i", he'i ñandéve.

"Emo pe che rymbáramo hina"!

Ha omo pe tapekua vusu ári oky pype.

"Tareko che rymbáramo kuri".

Upéa aja, jeko, kyju ojere hese. Upéa aja ha'e ojapo pe pindovykágui, ha'e hapa ha pindovykágui hu'y. Oñyvõma ha'e ijehegui o .

Ha uperõguare ñemongeta hague Pa'i Kura, oñemongeta hague la iporã. Upéa niko he'i la iñemongeta hague niko, ha'e tapekua vusu ári o ramoguare:

"Apy rako Pa araka'e,

guekorãma ojeasojavo rako Pa araka'e,

Saruma Jare Guasu osojavo ko yvýpe ñande,

Saruma Jare Guasu osojavo", he'i.

"Gua'yra rekorãma osojavo araka'e,

Gua'y akaturã rekorã are osojavo araka'e", he'i.

Kóa ko yvýre ombojeasojavo ha'e gueko haguã.

"Apy rako che Pa ,

apy rako kiva okañ ,

okañ rako Pa rapykuére,

ndojechái rako chévy Pa rapykuére,

apy rako che reja va'ekue Pa ,

² Tavyterã oikóva Brasília

³ C2:56 Saruma Jare Guasu ... un país regido, según algunos informantes, por Yvanguasu, el menor de los gemelos.

apy rako kiva aguah ma Pa rapykuére upe,
apy rako ombojecha rako che jeupe", he'i.

Hague rupi ha'e oiko. Ha upépe he'i ichupe:

"Apy rako che a , apy rako che a ;
Apyka rerahávyma, ndaje araka'e;
Apyka rerahávyma, ndaje araka'e;
Mba'ekuaa rerahávyma, ndaje araka'e;
Mba'ekuaa rendy rerahávyma, ndaje araka'e;
oJeguaka rendy rerahávyma, ndaje araka'e;
Ñanduávy rerahávyma, ndaje araka'e;
oKurunduávy rerahávyma, ndaje araka'e;
oKurusúva rerahávyma, ndaje araka'e;
Apy ndaje che karambohe, apy ndaje che karambohe"!

"Ndojehái vyteri, Pa Arakykuéva chévyra;
ndojehái vyteri, Pa aJasukáva rakykuéra chévyra;
ndojehái vyteri vérami, Pa Mba'ekuaáva rakykuéra chévyra;
ndojehái vyteri vérami, Pa Apykáva rakykuéra chévyra;
ndojehái vyteri, Pa aÑanduáva rakykuéra chévyra;
ndojehái vyteri vérami, Pa Kurunduáva rakykuéra chévyra;
ndojehái vyteri chévy, Kurunda Ju rakykuéra chévyra;
ndojehái vyteri vérami, Pa aKurusúva chévyra.
Apy ñande che karambohe, apy ñande che karambohe"!

He'i ha'e. Ápy oiko hague. Oipapa ha'e o haguépy, oipapa.
Opáma upéicha.

1.2 Alicio Toriba tuja ohenduuka Pa'i Kuara rehegua

Junio 2003pe Celso Aoki, Levi Pereira
ha che (Paz) roho va'ekue Sukuriýpe
oñemongeta haguã pe párté vyv rehegua.
O me aja upépe Alicio Toriba tuja
omombe'u va'ekue heta imandu'a
va'ekue ha hi'arandu. Amo ko'ápe
iñe' ñgue Pa'i Kuara rehegua.

... Do [dos] día hápe, he'i [Pa'i Kuara]:

"Aháta guyra reheve."

Ohóma do díape, cha ohóma mariska. Ha pe mitá péichami [mich], ha'e mba'eve ndo'i, naipohái ha oho ojuka guyra. Oho ojuka guyra, ogueru guyra, heta ogueru guyra. Oho guyráre ho'u va'ekue isy, isy ro'okue, isy churásko, ochuraskea Hague isy, entéro. Ovy'a. Tre [tres] día haguépe heta eterei kuri ojuka ha ha'e ndojaví pe hu'y, péichagua guyra'i ogueru jey, he'i.

Upéi, do ára jave, pe guaigu he'i:

"Kóa porã ndaipotáí reho", he'i.

"Mba'erã"? he'i.

"O pete Guyra Ñe' ngatu", he'i.

"No, nahániri, ropyta ápeo ládo mante ore, ápeo ládo rohóta".

Guéno, ha upéi oghuah iñermánope, pe Jasy, pe Jasy kokuehe ko'ápe, pe "lua" jave, he'i:

"Ke'y, mba'e iko omombe'u ha'i ra'e ñande ndoipotái jaha ápe"?

he'i, "jaháta ko'āngaité", he'i.

Ha ha'ekuéra ojere ohóvy, ojere ohóvy. Oho. Cha tre día oho. Ha upéi iñakāngue rupi oho, oho. Oguereko iflécha, ojuka guyra, ojuka guyra. Oguah pete arocho'ípe [arroyo], pete arochitomi, mich arochíto. Oguah jave upépe.

"Hay'úta Ke'y, igústó", he'i.

Oinupã upéa, ohasa pe arochíto: "ta, ta, ta, ta", ojupi pete Jaku, Jakuti, oñap Jakuti.

He'i: "Ke'y, Jakuti na'ápe oime", he'i.

Guéno, ogueraha pe yvyra reheve kóa [hapa]. Ndohecháí moópa oime. Oho, cha: "ta, ta, ta", ojavy oho, cha ohóma omañã jey – ápe o . Oho jey, oguapy, oho jey. Kóne, ohecha ha ndojavy mo'ái kóne. Ánte iflécha otira haguã oñe' ichupe ra'e:

"Ma'erã nde jukáta? che jukáta"? he'i ra'e, "nde reporaka, nde retrata va'erã nde sy uguare, nde sy ojuka va'ekue retrata nde", he'i ichupe.

Ha upépe, pe Pa'i Kuara ojatyka hapa ha oñembo'y hese, oiporandu:

"Mba'éichiko oikóta ha'i ápe"? Jakúpe.

"Oime nde sy nde renõí", he'i, "oime nde sy renõí, ha'i nde renõí,

oiméne oipota reho", he'i.

Ha tre día hi'are, kuátro [cuatro] día hi'are ha cha ohóma sy rapykuéry. Ha guéno, ha'e ngo yvy rupi oho, sino síngo [cinco] día oikóta upéicha porke [porque] guácho ha'e. Ha upéi, Jakúpe he'i araka'e va'erã, he'i. Entónse Jaku, o Jaku oñe' ichupe. Entónse, oñe' mba porã Jaku ichupe:

"Upépe ko guavira h ny, amoite guavira h ny", he'i.

[Pa'i Kuara] he'i guyvýrape, pe Jasy:pe: "Jahávy"!

Oguah potrérope, tuicha porã, guavira hi'a mante! Upéicha guavira hi'a, upéicha hi'a tuicha. He'i tyvýra ichupe:

"Ke'y, ha'úta ko guavira"!

"No", he'i, "eru che tahecha"! he'i.

Ogueru, ohecha, opópe ha omongarai pe guavira, omongarai porã pe guavira. Ho'u pe Jasy, ho'u.

Ha: "Jaha jeyta, Ke'y, jaha jeyta"!

Heta porã ojagara pe ipochitokue - cha [ya] ka'aru - ogueru pe pochitokuépe. Ha'e ndaijaói guáchore, ijaokuépe ogueru guavira. Ha ogueru pe isy - ha'e ko angai ete, isy imongakuaa harépe - oguerúma ko guavira.

"H guavira, hi'a porã! Moóguipa petopa"? he'i.

"Amoite o ".

Nde'íri upe ngotyto ohoha, omombe'u vai ichupe, ápeo ládo vai omombe'u. Omombe'u vai ichupe pe potrero.

"Ha ko' ro jaha ja'u", he'i.

"Guéno [bueno], jaha. Peraha kyha, peraha pende pláto, peraha yrup , perahapa"!

Omondopáitéta pe Jagua [-rete] ho'u va'ekue isy, omondopáta víchure [bicho] haguã. Upémaramo omondoropáite isy u hare, omondopa kastígo. Moópa omondo?

Ha upéi ko' mba - ne'íra la ko'ây kyha - pe kyhakue Sukuri, pe Kuriju kyhakue. Ha pe yrup me ñande úva víchu, Jakarerã, entéro ohopáite hikuái. Oguah cha pe aróchope [arroyo], cha kósta haguépe o jave. Hu'y ombojoasa péicha, upe rupi ohasa umi víchu ho'u va'ekue isy. Jagua [-rete] oho tenonde. Ha, ko nde oho, pe tuicháma oguah jave y. Ha upe rupi oho umi kénte

[gente], isy avei oho. Jave Jasy he'i ichupe:

"Ke'y, Ke'y"! he'i, "ahekýita nde ru'y", he'i.

"No, ndovaléi", he'i, "ndovaléi"!

Ohechapa porã pikéte mbytéma oho jave ha ohekýi ryvy. Ohopáite ha Jagua [-rete] katu, opo Jaguarete oho, amo ngoty oho. Aguara Guasu tenondeve oho, Aguara Guasu cha opómo oho - "lobão" he'íva. Ohasáma voi.

Upéi he'i - ohekýi va'ekuéry - he'i:

"Jaha ja'u guavira, Ke'y".

Ha oje'ói hikuái. Os peguarã: "Gu hhh", he'i.

"Upéapa maáva oñe' , Ke'y"? he'i.

"Aguara Guasu va'erã, Aguary", he'i, "ja'u katu guavira".

Ha upéi cha ka'aru ou, ou va'erã, ko tapere otopa, so [solo] tapere otopa. He'íma Jasy - itavy Jasy, Jasy ko ilóko, ovirase [opíase] ógape Añãy. Añãy óga oguereko.

Heta ko kuri kénte [gente] ou katu omañã ra'e omondére. Hokuévo voi monde oheja, omonde ipe, imachu [ijaryí] ohayhu va'ekuetepe ha'e, ombo'a pe Akutipáyha omondo pe mondeguýpe.

Oúrõguarã pe tyvýra, odipara Jasy:

"Ke'y, ñande monde ngo ho'a", he'i, "Jaicha", he'i - Akutipáy.

Oho ogueru ha'e. Péicha [tuicha] ko, péa la imatularã, upéa ohóta isy rapykuéry va'erã, upéa la imatúla hína. Entónse ojapopa porã.

"Iñakãngue ndovaléi re'u, iñakãngue emombo"! he'i, "ohesýtaramo ndovaléi rehesy, ke [porque] mborá'uguéry".

"Mba'éicha upéa"? he'i.

"Ke upéa ndajahesýi va'erã, upéa la hi'aranduvéa, entéro hague hi'aranduve", he'i gyyvýrape.

Entónse ojapopa, oke. Ha mbarakápe ojoka hague, osy mbarakakue kóicha [ombovava]. Upéa ogueraháta, ohóta múndo entéro, ohóta

isyépe ogueno'ã

Ha upéi he'i: "Guéno" - ko' mba - "mba'éichata, Ke'y", he'i, "jaháta ha'i hapekuéry? Ha'i hapekuéry jaháta"!

Ombohovái mbaraka, ne'íra kuarasy os . Ha entónse ojagara pe mbaraka ha ombovava ha'ekuéra ñembo'e upépe oho omongetápe haperã, cha oho haguã, ke séa, onsemírõguarã [once] cha otopáma voi umi Kurúcha [urukure'a] atýra.

"Ma'emína", he'i hese, "jabuticaba [yva pur] heta, Ke'y. Ajupíta hese".

"Ejupi, upéa ejupi, péa rejupi"!

Ha omotyro. Ha umi víchu hese ijaty, ndaikatúi pe Jasy ho'u pe jabuticaba. Upémaramo omañã tyke'ýrare.

"Tyke'ýra", he'i, "ndaikatúi kóa ha'u. Heta eterei aty".

"Ko'ãngaite nde re'u va'erã".

Ha upéi árami omotyro pe jabuticaba. Ha ho'apa Kurúcha akãre, ha Kuruchakuéra ovevepa, oje'óipa ha opyta ha'e ñõ.

"Árto [harto] he'u, he'u, che ryvy", he'i.

Ho'upa porã upéa. Oguejy jey.

"Moópa o umi kénte heta va'ekue"?

"Opa, ohopa, amondopa Kurúcharamo, Kurúcha ohopa, opa vevérõ, cha ohopa".

Oho jeýma ko tapére.

Ho'unte pe ko Akutipáy ro'o, oji'ói oho. Opáma, un día opáma itarékokue, oguah Añãy rendápe. Ana rendápe oguah . Ha otopa Añãy, cha otopáma.

"Che vare'a", he'i Jasy.

O mehápe Añãy, upéa ngo opeska [pinda pói] ha'e.

"Aháta ñande chipa", he'i.

Ha ojepoípe Pa'i Kuara oho yguýre. Ha chipa kóicha [mamóne háicha] oguereko pete Añãy. Ha'e ndo'úiri. Ha ojagara yvyra, omondo hese pe yvyra ha ogueru jepe, ogueru jepe, oguerupa

4 Rosalina Medina Amambáiygua (MS, Brasil) omombe'u va'ekue: "... Ho'áma Akutipáy ra'e, si Jagua Jarikue voi ngo Akutipáy ... pe Jagua Jarikue Akutipáy ha "Jaicha" he'i ymaguare". Garcia , Wilson Galhego: Nhande Rembypy. Nossas Origens. Araraquara UNESP 2002:911.

5 CI:121 no'a, no'ã juntar, recoger; en 'sentido religioso' inspirarse en;

porã, upéicha ogueru chipa. Oguah tyvýra Jasy ha ko ivare'áva ko viákepe [viaje], ko viákente nasonserái, ivare'a. Ho'u, ho'upa porã.

"Ke'y", he'i, "che háma aháta", he'i ichupe.

"No, ndovaléi rehóvy! Nde renoh va'erã Añãy", he'i.

"Ndaikuaaséi"! Ha oho.

Nda'are ha oho oguenoh , oguah cha ojukáma ichupe. Ojuka ha Añãy ogueraháma. Ko' mbárõguarã oguah jeýma upéa [Pa'i Kuara], ohóma guyvýry hápe.

"Ha'use ngo, nde Pa ", he'i péa Añãngape, "ha'use ko nde rejuka kãngue".

"Guéno, mba'éichagua reipota"? he'i.

Ko iñukakue [ijajuvakue] oiporandu, so oiporandu kóare [hetymáre].

Ojagara ha ou jeýma por noíke ojuka ichupe Añãy, ojuka va'ekue ityvýra. Oguah upe omondo jey jeguaka hese, upéichagua jeguaka iñakãre, opu'ã jeýma Jasy.

Oho jey hikuái. Oguah Guasúpe ra'e. Ko tiémpope ro'y ha, nde ko, ro'y, ro'y! Oguah ohatapy Guasúpe.

"Che ngo ajape'éta, apytáta kóstare".

"No, ko'ápe ngo che ko py rendangua", he'i.

"Ha ápe", he'i.

"Kóá ótro", he'i.

"Ha ápe", he'i.

"Kóá ótro, che akã rendarã", he'i.

"Moópa opyta nde"?

Ojokopa ichugui. Jasy ko opytáma voi, la por ónse [once] óra [hora] otytýma o .

"Ke'y, che jukáta kóá ro'y".

"Ko'ãngaité jajape'éta".

Ha upéi opyr pe tatáre ha cha hopy tavy tata, oho pe Guasu ári.

Ha: "Chak, chak, chak", upégui oho Guasu.

"Guasu Járarõ terehóke"! he'i.

Ko'ã ngatu ojape'e ha'ekuéra. Tata guasu ratãnguéry.

Aremírõ ojekuaa: "chch ty, ty", he'i.

"Kóá mba'e, Ke'y"? he'i.

"Guasu ko'ãngaité oho va'ekue", he'i.

Ha oho jey hikuái, oho jey. Oho jey, múndo entéro oho. Oguah jeýma.

Ko'angaité oñe' kuri upéa, ko kokuehe he'i: "Hohohõ", he'i,

"Rohohõ", he'i, upéape oguah .

"Mba'e rehecha"? he'i.

He'i: "Che ro'y kuri".

"Néike ejape'e", he'i, "ejape'e porã"!

"Mamo reho"? he'i.

"Aháta ha'i rendápe", he'i, "oime ha'e rei, Táva Jerure'ípe o ", he'i.

"Momyry piko"?

"Momyry".

Lugar niko péa [Pa'i Kuara] ohóramo oguerékopa, he'i, oguereko

pete negósio [negocio] ogueraha ha os ta amótorã [amo ngotytorã].

Upéape ñemongeta ra'e, kóá pohã ñande resa pohãrã.

He'i kuri: "Nde kuera va'erã", he'i.

Ha'e [Jasy] notentái [no tentó], oheja upépe. Ñanga ñahendúmaramo

kuri oñe' ra'e, ehenõi kuri iñe' ichupe, por noíke nde re'u

víchu ha'e.

Guéno, entéro oheja. Oho jey, oho jey. Oho oguah upépy jey,

oho oguah Añãnga jey ha ápe séro [cerro] yvatéare. Ha ojapo

jõgo hikuái. Opy voi hapicha, ou jey ótro, hapicha jey opy jey. O

jeýma, cha oguah ma jeýma péa [Pa'i Kuara].

"Che vare'a ko, Ke'y", he'i.

"Ha oime apete Añãy", he'i [mbegue katu], "oñemysarái. Aháta

aru ñandévy jety mbychy", he'i.

Ajaka vete - ko'ãnga upéichagua ajaka - henyh jety mbychy.

Upéa oho jeýma Pa'i Kuara, oho otenta jey pe Añãnga. Pe séro

Añãy ngo, pe séro apytépe o háme oho. Oguah upépe, ojupi oho.

6C1:39 chororõ, tororõ ... sobrenombre de una perdiz; inambu chororõ i, tata ja;

Kóne opy voi hese, cha upépe Añānga hese Pa'i Kuaráre ha ojei. Ohopa pe vyvkuapýpe Añānga. Ótro opy voi hese ha ojei, oho jey, opa, oterminapa. Ojagara pe jety mbychy, ogueru ityvýrape. Ha tyvýra, pe Jasy, pe Jasy okaru, Jasy ho'upa. "Ke'y, aháta che aru jety", he'i. "Nde juka va'erā Añāy", he'i. "No, ndaikuaaséi!" he'i. Ha upéicha voi ngo ha'e. Káda día okañ oikóvy ko meguānte ha oho jeýma. Ha entónse, ha'e oho ojupi jeýma, opy voi úna ve [vez] Añāngape ha [ha'e] cha omondóma yvypy, omondo yvypýpe. Ha upéi ha'e [Pa'i Kuara] has upéa óra, ogueruségui. Mba'éichagua tape seroguyri oguejy? Ha upéi ou pe Mamangao, oiporandu ichupe tahata taru'ímo asý "Mba'éichapa Pa "? he'i. Ou ichupe: "Mba'épa reipota, Pa "? he'i. "Ápe oime oho va'ekue, aháta aru". "Taha taru ndévy!" Ha ogueru hovamínte, upéichami [mich] ogueru omopu'ã, pe Mamanga. "Che ndaipotáí péa", he'i. Ha upéi oheja upéa. Aréma oho jey pe Káva Vaju, ja'éva "maribona", ko sayju etéva. "Mba'épa reipota, Pa "? he'i. "Oho va'ekue ko ahase aru", he'i. "Taháta taru ndévy!" Ha oho jey ha ho'o ha'ykue ykuemínte ogueru. "Kóa che ndaipotáí". Omombo jey. Upéicha o , upéa katu ou pe Kupi'i, pe "cupim" he'íva. "Mba'éicha Pa "? he'i, "oho va'ekue taha taru ndévy", he'i, "mba'épa reipota"? "Ikóvakue, ijaju rupikuéry ha kóakue [hetymakue]". "Guéno, arúta ndévy".

7 M1: asý (-g-) trozo; vyvra asyguéra pedazo de palo corto;

Ha en segída guape omondo pe ita, ita kóicha o , mba'éichapa o hape. Omondo pe hapépe tyvýra. Ha upégui ogueru upéakue [hetymakue] ha kóa, iñukakue [ijajurakue] ogueru. Aremi oguerúma voi, ogueru ichupe. "Aru, aru", he'i. Ome' ichupe, ome' , omonde ijeguaka ha'e. Ha katu ha'éva ichupe "Kénte"! Upéichagui pe cupim ore, por nói yvyráre ijatýra reñe' va ichupe la rehapy va'erā, reñe' mba porā remboja tata hese, Kénte upéa. [Pa'i Kuara] he'i ichupe: "Ko'ānga repytáta nde Kénte", he'i. Upéa Kénte hína. Ha'e oguereko víchu, oguerekopa.

Ha entónse, ha'e oho. Ha upéi uguah - cha aréma - he'i ra'e entónse uguah , Jakarépe [Añāyme] jeýma uguah . Na'ápe priméra ve pe ñ hã po'āijey va'erā, pe ñ hãme ojapo hese, upéa [Pa'i Kuara] reheve ojapo Añānga iñ hã. Iñ ha upéa [Pa'i Kuara] ojapo. Ojukase hína, ojukase eterei. Ha'e [Pa'i Kuara] nomanói, poke [porque] ha'e, kóa [Kurusu Ñe' ngãtome' ichupe, kóa la profesor. Ha uguah upépe, ohecha ra'e upépe, uguah jave, he'i. "Guéno", he'i ra'e, "ápe mombyrýta o ta ha'e. Entónse", he'i, "oguah pe, aguerúta heta che mondopa va'ekuépe, Kurúcha uguah ". He'i [Jasy upe]: "Regutáva [gustar] pe, kóa rehendu ñe' , ápe ñe' : »kuruu huuu moããã«"? "Mba'e piko péa"? Ha upégui Jasy oheja: "Ápy repytáta, aháta che añõ", he'i, "por mombyry opyta ha'i. Aháta mamãe rendápe", he'i. Oheja upépe. Kóina añõma oho, hi'are oho, uguah ma pe ñ hãme, Añānga ojevavy ojapo ñ hã. Ha ohejáma ityvýra umi Kurúcha pa' me. Ha pe Kurúcha okarumíva oguenoh ijurúgui hembí'u. Okarumi

8 M1: po'ái agarrar;

9 Alicia Toriba omombe'u va'ekue ótro herave o : "Hyapu Guasu" ha "Ára Gua'a".

ha oguenoh jurúgui. Ojapóma do día, tre díapeguará pe Jasy iséko, ipiru.
"Mba'éichapa akarúta"? Ke okaru Hague omboguái pe it , oguenoh pe tembíu.

Upe oguah rō, upe oho ha'e [Pa'i Kuara] añōma oho, ha jave ho'ama ñ hã. Kóa Añāy ñ hã ohecha. Kóa cha Añāy:

"Moo piko ohóta"?

Upéa ñ hã ngo ovejéta. Upéa ndobedeséi, ojauposénte pete pe kaka.

Kóa cha Añāy ñ hã. Are cha o hapa [guyrapa] reheve ha upéi hapa oipyhy. Omondo pe ñ hã, ojagara pe ñ hã, otira pe ihapa – ndaikatúi ojekýi. Ojagara pe hu'y, omondo jey - ñ ngy! - ojagara jeýma. Ojagara, ótro ou jey omondo. Ápe jeko areterei opyr va hese, ani Añāy ojagara jey. Ha kóa omondo jeýma katu, ojagara jey. Ojagara mo'ái ipo, cha omo ma présó.

He'íta ra'e: "Aisu'u ichupe iñakäre".

Ndoisu'úi, poke okirir ha oha'arō.

Aremírōguará [oturu ñe']: "pahh, pahh", oúma Añānga, péa la ñ Añāy [ñ hã jára].

"Ee! Pa ho'a jey"!

Oúma garóte reheve. Ojukáta kóicha [garóte reheve].

"Ame' ta che rebeta", he'i.

"Ndaipotái ne tembeta", he'i pe Añānga. Oinupā jeýta jave.

Hi'Añāyta he'i: "Kóa che collar [pó'y]".

"Ndaipotái", he'i.

Ha upéi omo jey: "Jaipotái pe penácho [akātyrã]"?

"Ndaipotái pe penacho", he'i Añāy poke ojukasénte péape, pe Pa'i Kuara. Péape ojukase.

He'i: "Heta la o ajapo pete hese, atantea".

Ha upéa: "Ajukáta katu ete"! Cha hi'angu ma ojuka haguã,

ke ha'e o présó.

"Ame' ta che reindy, ame' ta teindy", he'i.

Ha upe katu: "Guéno", he'i ha opoko hese ijára ha 'pítópe' ojeipa.

Opu'ákuévo derécho oho Pa'i Kuara, ojapo pete araity séragui

[cera], ojapo kuña, ojapo mokōi kuña. Ha upéi ogueraha ichupe hi'Añāngape, ñ hã ijárape ome' .

"Ko'ápe nde rembirekorá", he'i.

Kuña morot ete ha upe ótro morot avei.

"Kóa atendéta", he'i, "tata rehe", he'i.

Tatáre ko oñatende va'erá pe tanimbu. Ha upéi iraity oñatende va'erá ýre.

Ha ko Añāy ningo ojavy. Iraity otendeuka la tatáre, hyku ichugui.

Ha pe tanimbu omondo ýpe, dereteu, hykupa pe tanimbu. Ha upéi oho jey, otopa péape [Pa'i Kuara].

"Nde reindy omanomba", he'i ra'e.

"Ajapo jeýta ndéve", he'i.

Oho, cha ohóma. Ha upéi oho, oguah Jakarépe. Jakare ra'e o upe ýpe. Ha oiko ha'e [Pa'i Kuara], ohasase pe Parana, pe y kakua ngo ha'e. Ha'e jahe'o upéa ra'e. Kóicha la yryvu ou:

"Pa , roguerohasáta", he'i ichupe.

"Nahániri, ndaha mo'ái".

Poke ha'e iñapy⁰ ogueraháta yvate ha iñapy ta omboúta yvýpe.

Entónse: "Ndaha mo'ái", he'i.

Guéno, are'írōguará ohecháma Jakare ou.

"Moópa rehóta Pa " ? he'i.

"Aháta ha'i rapykuéry", he'i.

"Che rombohasáta", he'i.

"Guéno", he'i. Upéa katu oaséita [aceitar].

Omo orómope [ilómope], oguapy oho. Oho pe y rehe, otravesa pe Parana oho. Upéa roguah tama, hi'angu ma jave:

"Pa ", he'i, "che kura kura", he'i.

He'i: "Nahániri, ndokura mo'ái".

"Ere mba'e apekytáva chévy"!

"Nahániri".

"Ere kualkéa [cualquier] séa"!

10 M1: apy a punto; /apy el cantico de la cosa; apy aiko estoy a canto, o riesgo;

"Nahániri".

"Mba'e t Pa , ere chéve".

"Nahániri".

Hi'angu ma o umi présio [predi] os , o jagara pe yvy haguã, opo haguãma jave, opyr pe Jakare lómope, omondo yguýpe Jakare, opópe yvyráre o jagara ha dipara. Os Jakare aja, k sáve [quem sabe] piko mbovy métopa oho.

Oguah pe Jamburu, pe guyra morot kakuáavape.

"Mba'e piko péa háicha? Jamburútava? Mba'éicha héra ko guyra tuicha morot guasu"?

Upéa oikutu pira, ho'úva oguereko, péa lagúnape oñyvõ hu'ýpe oguereko. Javépe péa [Pa'i Kuara] odipara, oguah pe Jakare rendápeguarã.

"Moóre dipara Pa "?

"Che jukáta Jakare", he'i.

Ha o jagara pe pira oñoh mba etépe, upéichagua pe ajakágui oñoh mbáite. Ha pe Pa'i Kuara - tuicha va'ekue el ómbre [hombre], ko upéicha mir mich ha upéagui tuichave, upéicha [yvate] - o jagara ha omo pe pira, hi'ári o otapa. Ha oguah ma Jakare.

"Nderehecháipa ñ hã rupi"?

"Ndahecháí".

Ndaipóri, oho jey.

"No háke, na'ápe ipypore ou, ápe voi okañ ", he'i.

Upéape guyrat tuichave kakuáva - ore ro'e: "gyrat guasu" - upéichagua [ipuku] it :

"Ha nde Jakare rekóre remakanea"! he'i.

Ohekýi ichupe ha "bummm" ho'a jey ýpe, lagúnape.

Jave katu ha'e oipyhy: "Jaha ógape oguenoh ".

"Mamo reho Pa " ? he'i.

"Aháta ko ha'i rendápe, ko'águi nomombyrýi reho va'erã, hi'angu .

Ndereho va'erã? Ka'aru roguah ramópe".

Omombe'úma ichupe Táva Jerure ypy hína, ha'i upépe, upépe ha'i rendápy. Ha upépe ha'e cha opyta konténto, ha'e cha guaigu ma, la isy. Entónse, upégui ko' mba:

"Moo rehóta Pa " ? he'i.

"Aháta ha'i rendápe".

Guéno, ka'arurõguaréma cha oguah ma osy rendápe. Ha osy renda Kurúcha jeýma ohenonde, Kurúcha jey ndofaltái voi. Oguah Kurúcha rógape, o upéicha avei ko Kurúcha'íva.

"Moóguipa reju Pa " ? he'i.

"Aháta ko ha'i rendápe".

"Ápe" ? he'i ra'e.

"Ndaikuaái moópa o me ha'i, ndaikuaa chéne", he'i ra'angánte ichupe, "ndaikuaái ko'ápe".

Upéi, upepe monge, omonge upépe ra'e. Upéi jave he'i ra'e:

"Guéno, ko'ápe ko mávapa o ha"?

Ndoikéi katu, pe ára voi oguah upépe.

"Kó'a ko", he'i ra'e, "ápe o me pete kénte ra'e. Káda añyvõ pe hóga "pa tyko" jave".

"Che memby, che ahecha ãngaturãreko ko'ápe chévy. Entónse, che ahecha ãngaité", he'i.

Upépe ikane'õngua porã, oiméne la ócho óra os pe pyhare ogueraha.

"Angu reho Pa ", he'i.

Ha upéi, ohóramo, upéicha voi ngo pe Kurúcha oguero'a ótro ógape "puff", pe Kyjúre. Ha upéi cha oguah . Pe Pa'i Kuara ndive pe Kurúcha – Kurúcha máta, upéa la kurúcha táitakuéra, ko'ãnga ndaha'úi ko yvy reko kuri.

Entónse: "Eñyvõmi, eñyvõ guyra", "pa tyk", he'i.

Cha oñe' ma pete ápe, isy ra'e, Ñande Sy:

"Che memby, che che hecha nga'u tiémpo, poka ahechase che memby", he'i.

[Kurúcha] he'i ichupe [mbeguemi]: "Ehendumína mba'épa he'i.

11 G1:390 predio ... yvy óga reheve.

12 M1: angaturã; angaturãna cosa hermosa, de buena presencia;

Eñyvõ jey ko'ápe, eñyvõ kualkéa kósa".

Ha "pa tyk" he'íva.

"Che memby, che ngo guatápa reko"? he'í.

He'í [mbegue]: "Ejúke, ápe ogueru gueru"! O upéichagua hi'angu pete ok . "Ápe ho katu! Ke añete Pa voi".

Upéicha o ijkére Pa'i Kuara. Oñyvõ jey de válde Kyju: "pýtika".

"Ee! che memby che ahecha ngaturã!"

Ha'í iñok ndávõ³: "Ee! che memby ou ra'e!"

Ijagara pe ok rotapa ha oike. Ha upéi jave ha'e oho jeýma, pe Kurúcha. Ha upéi omo ngo ichupe kyhápe ha oiporandu:

"Ha nde ryvy"? he'í.

"Aheja Urutáu ypýpe, aheja", he'í.

"Ko' rō ekua eru"! he'í.

"Néi", he'í, "néi. Ápe aiko".

Ha'í ogueruju pete kyha morot etéva, morot ha kyha pyahu, ni un día ndo'usa' va. Upéi oñenõ pe kyhápe, upépe Pa'i Kuara o .

"Ko'erõ aháta", he'í.

Ko' mbárõguarã he'í osýpe: "Ejapo che matularã", he'í, "aháta aru", he'í, "chí ryvy", he'í.

"Néi"! he'í.

Ojapopa imatúla ha oho. Hape oñedemora va'ekue ha'e oho.

Ka'aru imboguera va'erã pyt porã cha oguah ma guyvýry. Ipiru pe ityvy, opyta guácho ha ndokarúi. Ija mante, so opyta kãnguekue, osso rei [ho'o] ndaiporivéi. Ni ndomongarúi. Oguah ichupe isy ome' va'erã tembygue ha ha'e oho. Upépe oguah .

[Kurusu Ñe' ngatu] káusa Pa'i Kuara noñehundíri. Kósa la Pa'i Kuara omo'arandu ichupe, ome' mba ichupe ha'e entéro, o mba'e me' , ofornese ichupe.

Oguah upépe. Ko' ramoguarã, oke do día, oguah ma itúva ohenõ ichupe, Ñande Ru. O me chícha, ha'e ko tyvýra ou, kóichagua

tyvýra omombe'u ra'e:

"Oipota reho hi'u", hei ra'e.

"Aháta", he'í, oho.

Ohóramoguarã ha'e oho. Oho ha'e guyvýra ndive, oguah , ojapo jey oka. Ko'águ [Sukuriýgui] ro mete amóite vete Mbakajúicha oka un día ro me ita'ýra, poke ha'e [Pa'i Kuara] ijarakuaa. Kóante ojapo pe yvyra'i marāngatu ha upépe ojei do vése [veces] ha oikéma koty. Oguah , oguapy, omañã hese.

"Reime hi'u"?

"Aime".

Omoguapy. Ho'uuka porã kangu . Oikóta chícha hína, oguachiréta, oguachiréma.

Ha upépe la táita ppy odekubripáite [descubrir] oguahúro ko, ore dekulripáite hína.

Ha'e oheja raka'e rei okakuaáva ngatu;

ha'e oheja raka'e ohecha ngatu ichupe;

ha'e oheja raka'e oho haguã Jasy Jagua - upépe ikua.

Ha upéi Ñande Ru pe kyhápe o hágui os , okañ ichugui.

Ha'e omañã: "Mamo hi'u oho"? he'í.

"Ákoty oho", he'í.

Nohenduséi la ore dekulbri ichupe. Ore dekulbri guahúpe, ore guahúpe oha'ã.

"Che kakuaa' ngatu

che reja che ru;

che kakuaa' ngatu

che reja;

ha che kakuaa' ngatu

omboguahúre oho".

Upéango ha'e [Pa'i Kuara] oguerokopa, péa guahu. Ha ja'e hese upéichami, kósa oipapámaramo ha itúva hi'óra heta eterei oproba [aprobar, ombokatu] okrea va'erã marāngatu os , ohopa hese. Upe rupi [yvágage] oiko.

13 M1: ok (-n-) puerta; ... añok ndavog yo abro la puerta;

Ha upéi, cha ko' mba, oike jey. Ko' mba oho jey. Oguah ramo upépe, ha'e ndoikói voi aldéa ai [ahí], cha ohótama upéa [Pa'i Kuara] haguã. Mamo o haguã imba'e ohóta? Cha ohóta hína, ótro paípe [país] ha'e ohóta hína. Ha nde recha nde rekéicha - mbovy légua o ? - ohóta upépe.

He'i: "Ha'i, ejapo chéve che matúla," he'i, "aháta ko táva, ko iva má⁴ rapy aháta", he'i, "ára pyt néipy". Ha ohóma.

Ha upéagui oguereko pete Tuku Karu, oguereko víchu Jaguarete, oguereko upéa Guyra Ku. Entéro oguereko ha'e, entéro oguerekopa. Péa la iperigóso, oñembotyguive ha akabo mundo, ko mundo entéro cha japakuéma. Ha entónse, ra'y oho.

Sínko día haguépy túva Ñande Ru jeýma ohóta hapykuéry. Ñande Ru oho hapykuéry:

"Aháta ahecha", he'i ra'e, "moópa o me", he'i ra'e, "Ke'y Pa'i Kuara oho"?

Kuándo oguah ma jave, víchu heta oguereko. Jave umi víchu cha omondoróma, hi'áva omondoro, hi'áva omondoro. Oike ko kotýpe:

"Haimete che juka ne rymba", he'i.

"Ha upéicha voi ngo", he'i, "ko'ãnga rehóta ko'a rupi", he'i, "ko ótro tapére rehóta, ani reju ko'a rupi", he'i, "sino nde juka karãicha".

Oguah haguépe omombe'u rembirekópe Ñande Ru:

"Ke'y Pa'i Kuara víchu haimete che juka"! he'i.

Ma'erã iko ofasilita ita'ýra, poka ita'ýra ipochy voi hese, ojavy voi ichupe. Ma'erã iko oho hapykuéry?

Ha upéi ha'e núnka upéape [Pa'i Kuarápe] ndohói voi, poka oho ikyhyje. Ndoguerekói heta ha'e [Ñande Ru]. Ñande oiméta: Ita Karu, oje'eha Tuku Karu, pe Guyra Ku oñe' va, pe huguáiva ñande úva, umía entéro oguereko. Pete mínte o ko'ãnga. Pete os jey, geral mundo entéro ñañetermina upéa, poka ha'e oguereko pete , o séa pete te, oje, he'íva kuña ojepoipa upéa.

Entónse ha'e oho haguã, kóa [Kurusu Ñe' ngatu] oho haguã, oñepyr ra'e, cha ohótama jave, ojagara imbaraka.

He'i: "Jahátama", he'i.

Ne'íra ndojekuaái Ñande Ru, ipyt nte.

Jave: "Jaháta kipy, jaháta hapykuéry"!

"Jaha", he'i.

"Iporã", he'i ha cha ojeovasa. He'i:

"Jaguata Kuaráry, jave o Ke'y ryvy ndyvy;

jajakakuaávyve jaha, ryke'y ryvyny;

ára kakuaa jave jahóvy, che ryvy ..."

Guyvýry oipapa, péa pe [Pa'i Kuara]: "che ryvy" he'i hína, o iñermáno.

"Upéicha kakuaávy, che ryvy, he'i;

Arakuaávy ohóvy ..."

Ohóvy.

2. Na Aurora imandu'a hague

Áño 2000 – 2002 peve Celso Aoki ha che (Paz) rovisita hague Jakarey, estado Mato Grosso do Sulpe. Upépe ore moir umi Sombrerito ygua oñeme' jey haguã guekoha. Roime aja che ajerure va'ekue Ña Aurora (Asunciona Vera) toñemombe'u haguã chéve gueko.

"Che Vito'ikuépe che anase hague. Nuéve añope che reru ápe, che sy, kóa ko Brasílpe. Ha che mama oime amoite Jakarey amo koty, Marcellinakuépe arivadape oime isepultúra. Juana Sanchez, che sy.

Ha che ru, ha'e oñohundi ápe, ápe Paraguáipe, Benito Vera. Ha'e víchu [bicho] oisu'upa ápe [ijyvápe] jaguarete, omongu'ipáite

ko'ápe kóa oisu'u páite, ko'áy entéro oisu'upa [ijyvápe]. Ha ha'e oguereko pete mboka. Hymba jaguakuéra o siéte ikatupyry pyrýva. Guéno [bueno], oho pete íllape, otopa la jaguarete. O pe víchu oha'áva ichupe, jaku: "ko, ko, ko, ko".

He'i: "Ahata ajuka", he'i Nemecia, che avuéla. Che avuéla hera Kuña Clemencia Aranda. Oho ojapi haguã, entónse jaguarete upepete oha'á la jaku. Ha oho rymba jaguakuéra omoña. Omoña, ha o pete jagua mich míva ojukáma. Ha upépe oguah ma che papa ojapi haguã ichupe, pe víchupe rymba jagua ári o hápe, ha opu'á ihéntéicha [gente] ha oipe'a imboka ichugui. Ha upe jave iyérno oguah, Karai Fierito. Oguah upépe ojopy che avuélope ápe [ijahy'ópe], oity ovayvávo. Ha ojoko, angai, pe jaguarete ijuru, oisu'upáite ko'ápe [ijyvápe]. Guéno, oguah la iyérno, oitýma ichupe. Upémarō che papa opu'á ojagara jey pe mboka pe víchu oipe'ávakue ichugui. Oipe'ávakue pe víchu omboguapy [ipyti'ápe]. Ko'áy [ijyva] ndovalevéima, oisu'upáma ichupe. Ha omboguapy pe ipé chore ápe, pe iyérno ári o va, pe víchupe ojapi. Ojapi apete [ijajúrape], ojuka la víchu. Omano la jaguarete ha omano la che papa avei. Kuarahy pepetérō che papa omano. Oisu'upáite rei ko'áva. Ha la iyérnope oisu'upa avei. Ha'e ngo paraguácho [paraguayo], o la ita'yra héra Manoel. En segída ojagara itúvape, ogueraha opitálpe [hospital], omobhasa pe Puerto Jiménezpe, opitálpe. Ha che avuelomi ngo, che avuélo ndaipóri mbavavéva oñantendéva hese, omongu'ipáite ko'ápe [ijyvakuéra]. Pero ha'ekuéra ojojuka. [Che papa] ojuka la víchupe, ha'e omano ha víchu omano avei. Che papa.

Che ko'ánga areko 78 año, areko. Nuéve añope che papa motyre' mi. Ha la che mama ipy'a hasy ápe, oipy'a kutu, mba'e añáypone ra'e! Ni do [dos] día ndahasýi. Ha'e oime amo Jakarey, ko'ápe, pe cidade amo ngoty mi isepultúra.

Che areko mitã kuña mokōi. Eva, upéa che kriadomi, che kompadremi péna páino [padrinho]. Siéte díape isy omano, dekaída. Mokōi sardína ogueru imemby karia'y, [upéi] ykuápe oho. [Eva isy] aja omokua, ho'upáite ave katu. Che amokakua Eva, ko'áy

oguereko 19 año, kuña Eva. O che memby kuña, amoite o va, Terecio rembireko upéa, upéa che memby. Che memby upéa.

Ha upéi, mitã kuimba'e, 15 año oguerékópe hína, amo Kariokarāme ou rosádo ojapo. Upépe víchu opika. Omano che memby. Sombrerítópe oime isepultúra, che memby karia'y Seferino. Rogelio, ha'e oime ápe mboypýri, che memby karia'y Rogelio. Seferino oime isepultúra amo Sombrerítópe. Julio oime ave Sombrerítópe, che memby karia'y. Che sínko mitã kuimba'e arekóva, ni pete ndokakuaái chéve. Sólo mitã kuña arekóva, che kriadami Eva. Upéa che areko.

[Yma] ka'aguy va'ekue kóa. Kóa ko ka'aguy va'ekue, kóa ko ka'aguy [ohechauka kuarahy os ládogui kuarahy oíke ládo peve], palmitoty ko'ápe. Ka'aguy tuicháva va'ekue.

Guéno, che aju Pirajuýgui. Upe che memby ru Andrés oja'yvere Pirajuýpe. Guéno, che omokañy upépe poka [porque] che ndache tavýi. Ha'e ichupe:

"Guéno, ko'anga polisia [yvyra'ija] nde persegi, tereho Pórto Líndope".

Ha ou va'ekue ko'ápe. Ka'aguyguýpe ome' chéve va'ekue che rogarã Capitão Carlos, ka'ayguýpe, pete barakokue. Upépe che aju aguejy va'ekue ha'e che ko'anga che plánta añot . Andrés okopi ko'ápe, omopot mba chéve ko'ápe. Che róga porã va'ekue.

Ñane rembi'ute ete

Ymaguare ndajeporúi juky, ni jabón ndojeporúi. Che añeñandúpe hína, nuéve año arekópe, ndaipóri juky, ndaipóri jabón, ndaipóry ñandy va'ekue. Ni avion, ni káro, ndaipóri ápe. Che añeñandu péa. Ndaipóri va'ekue káro, ndaipóri va'ekue tape pot vã, sólo tape po'i o , upépe jajeguata kavaju ári. Ndaipórivakue káro, ndaipórivakue avion, ndaipóri va'ekue.

Tembi'u nofaltái. Tembi'u kokue o : avati, jety, mand'i'o, kumanda, índio karumi haguã. Víchu ka'aguy ojuka ha'ekuéra ho'u haguã so'o. Ojapo monde, víchu rapépe oity. Monde ojapo víchu rapépe oity: páka, tatu. Ñ hã mo guasu rapépe, kure'i rapépe mo oity ñ hãme. Oity ñ hãme ho'u haguã so'o. Upéa ha'ekuéra ombotýra rora, avatígui ojapo. "Hu'i" he'i ymaguare upéape. Ombopororo avati ha ojoso ho'u haguã pe víchu ka'aguýre. Víchu ka'aguy hykueremi ojapo pe mbáipymi. Ymaguare péa. Ymaguarépe oñepyr va'ekue, ore ypy avápe, ha'ekuéra ho'u víchu ka'aguymi he' ' va. Ndaipóri juky pe óra [hora]. Che ndahechái va'ekue juky. Che ndahechái va'ekue jabón, che ndahechái va'ekue ñandy. Sólo ha'ekuéra ojapo avati morot ikokuégui oikyty ha ojapo rora. Upe mba'évagui ojapo pororo, ojoso, ojapo tangu'i upéa, tangu'i va'ekue.

Ko'anga rupínte heta eterei la hénte [gente], durante jepe aro [arroz] ndaipóri, ndaipóri mokatu ivare'áma hikuái, ndo'uvéima tembi'u kokue, ndo'uvéima. Ka'aguýre o umi pindo, pindomi yva ymaguare upéichami otrosa ogueru, ombokacha pe tembi'umípe. Atantea, lo mímo juky. Upéicha rupi ogueru pe pindo ymaguare apytere, ogueru. Lo mímo juky tembi'úre he'i. Che la juky ndaiporivéirõ, che ndajecha vai mo'ái. Aikuaapa voi, akuaapáite poka che ngo che guaigu ma komádre, che guaigu ma ko múnndope. Aikuaapáite mba'épa upe ore ypy, mba'épa oiventa [inventar, he'ij] va'ekue, aikuaapáite. Chéve ndaipóri che mbotavy.

Ojoso pyharevete, kuarahy upépe, oñembiso oguapy pe angu'a ári ojoso avati tupi. Ombopupu, upépe omo kumanda ojapo jopara. Omohyakuã upe kurat me. Oñot ha'ekuéra kurat . Ogueru hembí'umípe omo . Avati morot ojoso, ojuka ryguasu, ojapo mbáipy, o séa mbori mbori apokytã kytã. Upéicha okaru ha'ekuéra, hénte yma. Che ndahasa hasy mo'ái che kokue mba'éro. Ha'ekuéra ho'u mand'i'o visádo [guisado]. So'o otopa, omo mand'i'o visádo ombo'i mbo'i pe mand'i'o ha okaru haguã.

Ha ko'āngaite ou va'erā ótro, kamionéta reheve oike va'erā. Āngaite ou kuri, avense ha oho jey. Peho riremínte kamionéta oike ápe. Ogueru pe irurupáitepe ko kuña karai ha ko'ānga oliviáma. Ha'e ogueruko operasi3n ko'ápe [hyépe]. Ha'ekuéra ndojeguardái (noñenongatúi). Che ngo, ndache portuge [português] porái, pero "mále malé" ha'e ichupekuéra.

Che la, che edádma. Ha apyta médika che sy che reja. Entéro mba'épe che vale: vensimiéntore, kamby ryru jerépe, tesa rasýpe, tãí rasýpe, víchu pikadakuépe, puntádape. Che, che vale! Heta mba'e aikuaa. Vensimiénto che sy oheja chéve. Che sy médika ovaléva, ha'e che reja. Ndaipóri che mbotavýva. Opitalguive umi karaikuéra ou ápe. Che upéa mboguera. Ha núnka ha'ekuerapa aipo che sái porá va'erā mba'e oguerumi chéve. Che ajapónte poke Ñande Jára omo chéve poder. Che ndajeruréi ichupekuéra, ni aikotev véramo, aikotev asýrō jepe, che ndajeruréi ichupekuéra, ni un sentávo. Che ndajeruréi ichupekuéra. Ha'ekuéra ohecha kuaáramo oguerúta chéve. O ohecha kuaamíva ogueru chéve. Umi mitāme ogueru ijaorāmi, chéve che mba'erāmi.

Mba'asy ha pohã ka'aguy

Che arekoma ... mbovy año areko? Ne'íra guyteri che akã rague morot [opuka], ne'íra. Che edádma, che guaigu ma. Che sy médikavakué! Che sy médika va'ekue, entónse, na'ápe pe imba'ekue, na'ápe pe Santokuéra arekopáite: San Antonio, señor San Francisco, San Felipe, la Vírgen de Ka'akupe, Korasō de Jesús, Kurusu Médiko. Arekopáite imba'ekue, che sy mba'ekue. Ha upéagui ha'e che ajapo vensimiénto entéropegua ápe. Karaikuérape jepe amonguera. Opitálpe [hospital] ohasávakue, siéte opital, upéa che amboguera. Ha avavemi ngo ndohecha kuaái che, nde che komádre, ha'ekuéra ndoguerúi.

15 Ña Aurora he'i: "Yma médika jajehenói: "poropejuha".

O pohã ñana ka'aguýre heta, heta eterei pohã ñana, heta eterei. Che oiméne pete máta mba'e ndaikuaái, uperiregua aikuaapáite pohã ñana ka'aguýpe o va. Heta eterei aikuaa pohã ñana o va ko ka'aguýpe. Ymaguare ndoiporúi va'ekue pastilla, ndoiprúi va'ekue inyección, ma ke [más que] hasýrō oguerúvakue pe pohã mitã oipohano, ho'uuka pohã kakuáva. Heta eterei o . Ndache mbotavy ka'aguypegua pohã, aikuaapáite. Sevo'i pohã sonséra eterei, pete yvyra kakua upéa. Ipirekuemi reru re'uuka mitāme, oliviáma péa.

O akã rasýpe, sapy'ánte nde akã puntáda. Upéapegua o avei, o re'u va'erā ha o rejahu va'erā pype pohã.

Ore roñemachukárōguarã, op algúno, ha o machukadórpegua pohã. Machukadórpegua, kalámbrepegua, umía ouatave' vapegua. Heta eterei pohã ka'aguýpe. Ha ko'ānga teko pastilla jaiporu. Pe tipí – nde rekuái tipí, nde rekuái? – upépe oime año hagüe.

Upéa pe hapokuemi reiñop iñakã rasýramo remo pete mba'e rami, ryguasu kyra mba'e remboja nde akãre. Nde ko' porátépe. Ha sevo'ipegua, mitã ame' sevo'íróguarã o avei. Bronkítipegua [bronquitis] o avei. Pe kontinua porã re'uuka un me [mes] haguépe ha cha okueráma. Kurunde'y voi pohã, upéa chiri pohã, ore ro'e upéape "yvyra piriri". O guapo'y. Upéape nde jyva hasýramo remo reipirópe imáta mba'e o séa katu hogue reraha ha rejohéi pe nde jyva ipuntádaramo. Añot tembeta ryguasu amo. Upéa sevo'ípe, atákepe, péichamírõ [mich] aru va'ekue, añot upépe. Tembeta ryguasu sevo'i pohã ha ijatákeva oñemondýi haguépe upéa iporã. Ka'ar , guasu mbakuku, ysypo [ysypo jy'y pohã], ha'ete pe linguísa ojejokua jokua ka'aguýpegua, upéa atáke pohã avei. O sevo'ípe, o atákepe, o tesa rasýpe "Santa Lucia". Ko ñande resa rasy mitã ha mitã va hasy remanda péa, remo pe sédro pire nde resa johéi. Péro y ro'ysã ndaiporã tesa rasýpe, ombyai upéa. Haku tívio va'erã upépe resa ojohéi. Kurunde'y "yvyra piriri" ore ro'e upéape. Karaikuéra he'i "kurunde'y" ha orekuéra ro'e "yvyra piriri". O guapo'y, upéa katu pe, ñane machukapáramo, ñande jyva hasýramo, ko'ápe [tety mápe] hasýramo, nde joso pe hoguekue, ipirekue, nde johéi upéape. Karaja'y, upéa tesa rasýpe iporã, jajahu haguã iporã mba'asýgui. Ysapy'y [juru ai] pohã. Upépe hogue, upépe o máta. Ha pakova ysy ahy'o kerésape iporã avei, pakova ysy, banána, ome' jurut me. Mitãme sapy'ánte jurut ojagara, reipysyka ha upéa ndaiporãirõ, mbohasytereirõ, ysapy'y na pépe, nde kambia ichupe péa. Jaguarata'y iporã avei re'u kerésape, "juru ai" ore ro'e upéa. Málva, péa ñ me o , hogue morot upéicha mim , ñ me. Ha upéi, ma'éna komádre, o guasu mbakuku, upe rupi hogue guasúva, na pépe último. Upéa hi'a péicha'i, upéa bronkítipe iporã, juku'ápe. Mitã juku'áramo ihu'u vaígui, ojagara pete mba'erã upépe, ma ke [más que, py'a'ékena] rejosu ha re'uuka ichupe. Kualkéa [cualquier] óleo ja'úva ndive, kualkéa aséite,

kualkéa ryguasu kyra re'uuka ichupe. Ha'e kapi'i serdon [cedrón] puntádepegua. Ñande py'a hasy, na amóne o . Tape rygua ñande rete rasypáróguarã ka'ar ndive remojy, remanda tove tojahu péape. Tre vése, do vése ha ojaliviáma péape.

Che hetáma kuña karai amboguera. Brasiléira, upéi ijoperasió ko'ápe [hyépe] iruru. Upéicha ete iruru ipy. Ha'ekuéra ofasilita [ndojereko kuaái]. Ijoperasió ojahu péro yro'ysãme ho'u. Upéi kokuehe avense do vése, ojalivia, oguapýma ichupe.

"Ha'etéma che memby", ha'e ichupe; upéi ha'e ichupe: "Y ro'ysãme ani nde rejahu".

"Y ro'ysã ndojapo vaírí che rehe", he'i.

Ha upépe arapea ichupe. Y ro'ysã voíte ko ojapo vai ha irurupa pe ijoperasió, y ro'ysã kotypývo ndoguerái.

Pe kotypývogui ndogueráiramo, nde sangreádo. Ndereikuaái? Sangreádo ejoso péa jate'i ka'a ndive re'uuka ichupe. Péa oliviáma ichupe, operasió kotypývogui. Ko kotypývo hi'árigui katu eremanda ka'ar ha tape rygua, tape rygua'ípe. Tojahu haku porã ha toñeno ha to'u jate'i ka'a, pe sangreádo pire. Úna semánape ojaliviáma.

Ápe o tipí, kóa la tipí, pe amoite sidádepe heta eterei o va oñeñot va'ekue. Kóa nde sidádepe ndaipóri? Ko'ãnga amondoróta ndéve. Upéa mbarete. Nde pe hapokuére hapop iñakã rasy vaívape, remona ha reñop , reñop rembyaku porãre, remo pete ryguasu kyra, remboja, rejokua ichupe. Iko' porãma. Upéa la tipí, upéa ka'aguýpe o na péa. Che ajerure che ko ita'ýrami péichami arúvakue, umi polákogui amonda aru. Sidádepe! Sidádegui pe poláko rógagui aru va'ekue. Heta ete ipoty, ipotypáite pe ta'ýra, amondoro, aru.

Yma tiémpo

Yma ndaipóri va'ekue brasileiro. Che añeñandu cha tréinta año i pókope hína, che ahecha ko'ây mba'eryru. Ndaheichái va'ekue. Ha upe avion ou úna ve [vez], péicha che mondýimi, che mondýi Hague. Ha añeñandu rire, tréinta año i póko areko, che ahecha ko'ây mba'eryru, kamión, avion. Sólo añeñandu rire ahecha karéta. Umía péichape guéipe [buey] omboguata. Karéta guasu péa. Isiérto, pe ka'aguyguýre tape o va, upépe oho. Ha ko'ānga rupi niko ndaiporivéima ka'aguy, opa.

Víchu ka'aguy jepe opa, poke cha ndaiporivéima ka'aguy. Ha orekuéra, ha'ekuéra ndovare'ái [va'ekue], ha'ekuéra ndo'use reíri so'o. Umía oity monde tatu, ñ hāme guasu, oity mborevi, so'o ruvicha, upéa ha'ekuéra ñ hāme ojegara, ñ hāme. Carpincho [kapi'ivára], umía o y kótare [costa] ñ hā upéape ojegara ha'ekuéra. Ha ko'ānga ndaiporivéi, opa. Ápe ndaiporivéi ni michimi jajehaka haguā. Sólo ore rokrea, upéicha ryguasu mimi sapy'ante so'omírō ropikaségui.

Che agerea [guerrear], che memby ogerea, entéro ogerea. Ha'ekuéra, el día kolónia pyahúpe ohóramo hína, che ndapyta mo'ái ko'ápe, aháta avei, pero mbegue katu, Mbarakay os ramo ngá'u.

Priméro ahechávakue sólo ava, upe katu ndahechái katu karaikuéra, ndaipóri ápe. Ndaipóri va'ekue karaikuéra. Ha upéicha ndaikuaái mba'éicha rupípa oiko araka'e karaikuéra, poke avakuéra niko primeroguaré upéa, primeroguaré. Yvy oñepyr ramoguaré hína orekuérante voi. Ha uperirénte ngo ko karaikuéra ou. Mooguiopone ojekria? Orekuérante voi va'ekue, upéa la yvy ndive ore oropu'ã araka'e, yvy ndive ore oropu'ã. Yvy ñe' pyr jave hína [-ramoguaré], ore ava roñepyr ma avei. Ndaipóri, ni pete karai va'ekue. Ni brasileiro ni paraguayó ni mba'eve.

Do mba'erānte voi o hína orekuéra, ro hína rása [raza] guarani ha kaiowá. Upéante voi. Ha karaikuéra o brasileiro, paraguayó. Ha

upégui ha'ekuéra ojekriáma, ojoparapáma ha'ekuéra. Ha orekuéra ngo nahániri. Kaiowá ngo orénte voi. Che rása guarani kaiowá, sólo upéa, upéante voi. Otro turma ndaipóri, ndaipóri ete voi.

Ore ypy oiporu va'ekue óga jekutu, óga pysy. Heta hénte o va, ipuku ojapo. Óga jekutu ojapo upéicha yvýgui, yvýgui upéicha itécho. Upéa óga jekutu ha rása guarani "óga pysy" he'i. Upépe ore roke kyhápe, ojapo pe yvíra, "karaguata" he'i pe rása guarani. Péape omopot , oipoka. Cuatro, cinco, seis ombyapu'a, péicha olía. Ha upéagui ojapo kyha. Enterovépe ojapo, ore roke Hague voi kyhápe, che mama, che táita, che avuelokuéra, umía kyhápe meme. Ha rojatapy mbytépe tata. Ko'ānga rupi jajeporu fogón, ko'ānga rupínte. Ymaguaré ndaipóri. Solo ogaguýpe jype'a ogueraja jatapy pyhare. Ha okápe katu o umi ótro óga, ha'ekuéra yma, orekuéra okápente voi rojatapy, pete la kósa rombojy, upépe rombojy. Ojapo chícha, ojapo mbáipy, opáva mba'e ho'u. Ho'u palmíto ru'ã ogueru upéa mo óllape, opupu, ojapo mbáipy. Ha'ekuéra upéicha okaru.

Ore kokuépe o avati, mandí'o, jety, kumanda, sólo kumanda. Ha upéinte che ahecha feijão, ndahecha voíri va'ekue feijão. Solo kumanda ahecha, avati tupi ndive oñot ha upéa avati rehe opu'ã hopepa. O mandyju avei. Ha upéicha pe ka'aguýpe o pe samu' , ha'ete mandyju avei. Upéape ogueru, ha'ekuéra he'i ymaguaré: "ajópe [ajakápe] okarga". Upéa katu ojapo, oipoka avei. Upéagui ojapo la mitāme igorarā algun. Orekuéra ngo ojejapo porāmíne pe faja, omo yvyráre ha teje [oipyaha]. Frasáda, umía ojapo upéichape mandyju oipoka va'ekuépe. Frasáda omo pe yvyráre amoite [yvatépe], upépe otehe [tejer]. Iporáite ngo póncho ojapo.

Ore ndoroporúí va'ekue ao. Sólo pe mandyjúgui rojapo sa'i mimi upéichape ore aorā. Kuimba'épe ojapo ivatikolarā, ko ko'ā rupi oguereko pe henondépe. Ha'ekuéra ndakamisái, sólo ko tenondépeguarā, umi ojapo.

Ro'y tiémpope ngo óga pysy n mbotýva, ni ndaro'ýi upépe. Ok mboty, ojatapy mbytépe ha ótro amo ngoty ojatapy. Ndairo'ýi! Jype'a upéichate [atýra ete] ojoka, ogueru, ogueru va'erã ojatapy kotýpe voi. Ndairo'ýi! Ro'y tiémpope ha'ekuéra oguerkopáite péicha pe mandyjúgui, pe samu' gui ojapo hague pe frasáda mimi. Ndairo'ýi!

Ha ju, umía ndahechái va'ekue voi, ni inimbo. Che guaigu riréma ahecha inimbo ha ju umía. Ndajeporúi, ndofaltái, ju ndojeporúivakue. Ha pe ao ojera ha osoro va'erã ymaguare ndoguerekói voi. Sólo otehe pe mba'erã sa'imi ojapo va'erã, péicha pe kamisa ápe [yvakua].
Ivalepáite ko ymaguare, ivalepáite.

Umi [ymaguarekuéra] rása guarani opa, omanomba, ñahundipa. Hekovia katu cha oja'poma péicha óga [yvyra]. Ha cha opáma óga pysy, opa, ymaguaréma upéa. Cha opáma óga pysy, ndajeporuvéima, sólo óga péichante [yvyra] ojejapo. Kyha ndajeporuvéi. O hecho, jajogua mante. Ha ko'ãnga, kyha oja'pova hína guaigu ymaguare cha opáma. Ndaiporivéima omba'apo kuaáva upéape, pe kyháre. Kyha ojejapo ymaguare, o pe ka'aguýpe yvíra. "Yvíra" he'i karai ha orekuéra ro'e "karaguata", "yvíra" he'i umi karaikuéra. Upéa ogueru va'erã ohat 'o porã. Upéicha ete ogueru va'erã [atýra eterei] kuátro, sínko ajakápe. Ogueraha, oity ýpe. Pe do semánape oho, itujúmarõ, ha'ekuéra omo tábla ári oinupã pe garótepe. Omopot porã blanco etépe. Upéi ogueru omo kuarahýpe ikã. Pe aócha omyasãinte jepe yvyráre omo upéicha. Ikamba katu cha ogueru.

Ha upéi ha'ekuéra pyhare pet oisu'u. Ha'ekuéra omongu'i péicha [ipópe] pe pet rogue, omo ko'ápe [tembeguýpe]. "Pet ngu'i" he'i upéa. Ha hyakua'i porãva, omopot upéa, renyh mbáite pet ngu'i. Ahecha kuri ymaguare.

Che sykuéra, che vovókuéra ngo hénte yma va'ekue. Umi hénte yma pe yvy ndive opu'ã va'ekue hína. Kién sábe mbovy

añomapa o oñehundi rire ha upéi otrokuéra oiko jey, ohundipa jey ha uperireguare jey? Ha ko'ãnga ha'ekuéra, ko'ãnga cha ijapyraréntema. Ojekria jey.

Yma, el primérpe okái hague yvy. Ha opyta ojerokýva hína upéicha [ojerojy] upépe, ojerepa péicha. Opyta upépe pete yvy pedáso. Ha jeroky ha'ekuéra. Ojeroky ha'ekuéra, pedásonte mante pe yvy ho'a, ho'a, ho'a. Umi hénte ngo has mba, angai. Has mba umi hénte. Ha ohupityva cha ho'áma pe yvy reheve. Odiparami oho, cha ho'a yvýre. Ái che járanga!
Ha upéi, upépe yvy oñemoñã jey raka'e. Káda ko' che amañã: tuicháva jeýma yvy ápe. Káda ko' amañãna.
Ha'e va'erã che sýpe: "Mama!"
Ymaguarépe nda'íri "mama", "ha'i" he'i. Upéa isýpe he'i: "ha'i".
Ha upéa amombe'u: "Tuicha jey yvy".
"Péa oñemoñãna va'erã voínte, che memby", he'i, "ha nde, ko'ãnga, el día nde guaigu va'erã, che memby", he'i chéve.

Ha upe katu ngo, upe che añeñandu mbove, upéa pe yvy ndive avei ou va'ekue, oiko va'ekue ore ppy, ou umi y. Ha oity la hi'ári upéa pe ña' guasúpe otapa mokõi: pete mitã kuña ha pete mitã kuimba'emi. Omo nge upépe manduvi amo, amotéicha ña' tuicháva.
He'i: "Pete jasy", he'i.
Ha'ekuéra "un mépe" he'i "pete jasy".
"Pete jasy ãnga, emboguy'imi ha y oikénteramo katu eity jey", he'ínte.
Ha'ekuéra cha oñehundipáma. Y ou. Primer upéa: y ou. Oñehundipa teko o va: hénte, jagua, taha'e la ha'éva. Y ou.

Guéno, upéagui opyta jey pe ña' guasuguýpe oheja hague mitã kuña ha mitã kuimba'e. Upéa omboguy jey, ndaje, la ña' guasu rembe, cha ndaikevéima y. Upémaramo os ha'ekuéra. Ndaipóri, ni mba'evete, sólo ha'ekuérami [mokõimi]. Ha upéi, ndaje, ha'ekuéra ojeroky. Ojeroky voi, ndaje, ha'ekuéra. Upéi, ndaje,

ko pete mitã kuñami oguah ou, mitã kuña. Oguah reíntema, isúértégui. Ha'ekuéra, kien sábe moóguipa angai ou? He'i ichupekuéra: "Guéno, ko'ãnga aju, jerokýta"! Ha jeroky hikuái. Ha upéagui la ha'ekuéra omoñepyr jey okria, heta jey. Upéi katu okái jey yvy.

Guéno, upéante ko'ãnga. Ko'ãnga ndaiporivéi upéa. Opa. Poke ojekeroky. Ha ko'ãnga niko opa jepe jeroky, péro ngo ndaipóri mba'eve ivaíva, ndaiporivéima. Ha che ngo ahecha va'ekue voínte yvy okái un pedáso, ahecha. Un pedáso okái. Ojeka hatat ápe, hatat , hatat , ho'áma. Ha upéi ojeka pe ótro hatat , hatat , ho'a jey. Nahendýi. La yvy okáiva nahendýi, sólo ojeka. Che ahecha va'ekue un pedáso yvy okái Paraguáipe. Ko'ãnga opa upéa, opa. Ndoikovéi va'erã.

Sapy'ánte Carlo [Villalba, Jakareypegua mburuvichakue] ou ha oiporandu chéve la ñe' ymápa mba'éichagua. Amombe'upáite ichupe. Poke che aikuaapa ñe' yma, ymaguare ñe' . Heta eterei o . Nde'íri óllape ha'ekuéra. Umi brasileiro he'i "panela" ha orekuéra "ólla" ro'e. Ha guéno, ymaguare ko "japepo" he'i. Ha pávape ha'ekuéra [brasileiro] he'i "chalera". Ha ha'ekuéra he'i "ytakugua", ymaguare péicha he'i. Ha ápe kuchára yma ndoikói va'ekue. Sólo pe hy'ami, hy'akua mimi ojoka upéicha ha oikyt ha ojapo kuchára. Mitãme mich mimi ojapo, tuichávape tuicha hy'akuágui. Hy'akuamígui ojapo kuchára okaru haguã. Ko'ãngante ko kuchárape enterovéa, orekuéra jepe, rokaru. Ymaguare nahániri. Tererétarõ hína omo pe hy'ápe, hy'akua oma' rami va'ekuépe, ka'a, tykua hay'u. Ha'ekuéra bombilla ndoguerékói. Ha o ka'a oka'ay'u haguã oho ogueru, pe otrosa ogueru. Upéa pe ka'ay ho'u. "Takuar " he'íva upéape, takuar he'i. "Eru che takuar " ! he'i membykuérape, oho ogueru, upéichate omopot , ogueru. Pyhareve ha'ekuéra ka'ay ho'u upéape. Ha terere katu ho'u avei, oitykuántema voi hy'ápe ha cha ho'u. He'i upéape umi gente "terere bigóte".

Che yma rupi ha'u guyteri va'ekue pe kara, karat , upéa ka'aguýpe o . Upéicha [tuichami] hi'a hína, ha'ete jety. Upéa omimõí ha'e, upéa la kara, karat . Ha upéa ymaguare ho'u. Omimõí ho'u va'erã víchu ka'aguýre ombotyra, ndo'usevéiramo mandí'o. Ha mandí'o katu oñepyr voínte hi'arandúva ogueru ráma mombyrýgui. Upégui oiko ráma mandí'o.

Yma rupi ndaipóri va'ekue farra, sólo jeroky takuára. Avatikýgui o kangu jy. Avatiky t joso ha ombojy ha oitykua vatéape, "cocho" he'i upéape [brasileiro]. Avatikýgui he' iporã upéa, héva. Chípa jeku'akuáva avatiky oikyty ha parirípe oñuvã ha ojokua pe iku'a rupi ha omo pe tanimbuguýpe. Ái che járanga, umía che ajapo kuaa va'ekue.

Yma tiémpo avy'a va'ekue. Ko'ãnga cha che guaigu ma. Sapy'ánte avy'a, a vése katu ndavy'ái, ndavy'avéi ete. Poke cha sapy'ánte che che mandu'a péicha pe che mama finádape, che ahecha nga'u. Che pyahu tiémpope, ái che jára, avy'a ha aha jeroky takua, upéicha che ko' mba upe rupi, avy'a. Ha ko'ãnga ngo cha opáma umía jepeve. Ndajejerokyvéi. Itriste".

Ha'e ndaiporivéima omba'e omombe'u haguã ñandéve.

3. Santiago Mendoza temiendu ñandévy

Diciembre 1971pe Santiago Mendoza Tavamboaygua he'i Paz ha Jorge (Georg) Grünberg ha imemby kuimba'emi Ka'it oho haguã hekohápe, Consuelo'ípe, oikuaa haguã oñe' ete [guarani ete]. Roguah va'ekue upépe junio 1972pe ha Santiago ombo'e oréve oñe' ha teko porã.

Yvypóry ningo pete cha.
Ñande yvypóry meme ngo ñande.
Ndikatúi ñañoamotare' re' .
Ñande ko yvýpe pete chapa.
Oúramo ro'y, ñande ro'y avei.
Ndikatúi jajoachase re' re' .

Kasíke Guaira ha kasíke Paragua

Santiago Mendoza omombe'u va'ekue oréve mba'éichagua umi paraguayo ojaípe'a va'ekue avakuéragui. Omombe'u avei o hague ñorairõ hetãme.

Pe paraguára niko oñeipyry hague amo Paragua. Kasíke Paragua voi, ha kasíke Guaira oñondive hikuái, Ñandua Kuarasyju ndive. Upéa ko'a Yvypytépeguarã hína. Kasíke Paragua kasíke Guaira ndive, upéa héra "Ñandua Kuarasyju". Ha kasíke, ótro kasíke Paragua, cha éntre do [dos] oñondive hína. H , ótro kasíke Paragua, ótro Ñandua Kuarasyju, upéa marãngatu, pe mba'e katu rehegua hína.

Ha upéi ou nañentendéi hikuái. Ha'e Ñandua Kuarasyju ha'entese avei, ha'e kasíke Paragua ha'entese avei upépe. Ha upépe ngo oípe'a Tupãsy hikuái Ñande Ru Pav hikuái. Ñande Ru Pav oguerahaséntema Tyapu Jaryrã mo'ã, oguereko Tupãsy. Tupãsy ha Piragui, upéa ngo opyta va'ekue ichugui ápe; Ñande Ru Pav hína, kasíke Paragua oípe'a ichugui. Opyta ko Piragui ha opyta

Tupãsy avei. Do ermána o avei. Pe Paragua'ype o Tupãsy ha o Piragui upépe Ypane ho'ahápe hína, upépe Paragua'ype Yytu guasúpe. Upépe o Piragui hína, upéa Ñande Ru rajy hína, Ñande Ru Pav rajy avei hína.

Ha upéi ngo ou opyta haguã pe kasíke Guaira Yvypytépe hína, Yvypytépe rehegua hína upéa, Ñandua Kuarasyju, "kasíke Ñandua Kuarasyju" héra. Opyta haguãicha pe Paragua'ype pe kasíke Paragua voi. Paraguáirã omoñepyr haguã hikuái upépe. Upé[pe] kasíke Paragua oikórõ, kasíke Ñandua Kuarasyju Yvypytépe hína.

Ha upéi ngo cha oúma ojagara Industrialrã [Mate Larangeira] ko'ápeo ládo. Ojagara Industrialrã, cha oikóma ko ka'at me ombo'apo hikuái ápeo, pe Cerro Guasúpe, Séro Guasurãme.

Ha upéi katu oíke pe Mbajã. Mbaja katu oíke voi ojagara umi china ra'y, china mich . China guaigu pe ojuka. "Oipyhy", he'i ichupe hikuái ra'e, "jaháta pende bolichopa haguã"! Ojagara oguerahapa hikuái. Ojagara oguerahapa hikuái, omosã voi ojagara haguégui ogueraha voi.

Si, upémaramo he'i, ohendu hikuái hemimbypukuéra aipo: "húre, húre, húre, húre", he'i hemimbypukuéra ogueraha hikuái. Oiméne bándá [de música militar] ohendu ra'e. Ha ogueraha hikuái umi otrokuéra. Guaigu katu has joa: "Oho hikuái"!

Ha upéi oho ohupyty pe y aguy. Upépe ava kañ ohupyty haguã onsalta [ensartar] hikuái. Onsalta, omosã k mbýre káda ijapýpe omosã mburika ipochýva, umi opopóva, ha ojová. Upéi katu omondýi animal hikuái.

¹⁶ Mbaja ava amboae hína, hérava avei Guaikuru. Sapy'ánte umi Pa Tavyterã ohenói brasileirokuéra "Mbaja avei".

Ha opyta José Po'i ha opyta Uta [Eustacio]. Oho Paraguáype la présó. Ha upéi katu:

"Che ndaha mo'ávéri nde jarýi rekohague rupi poke [porque] nde mante rehóta", he'íukáma guemiariróre. "Ko'érõ, opay pu'ã mbete rupi, ãnga ejapysaka: Oguajýta tata, oñengaraíta [oñenga vaíta], oñengaraíta, oñengarai José Po'í!"

Ha upéi katu pe ko' mba rupi, cha oikóma hína imba'asy, akã nundu ojoguerója hikuái. Ogueraha karétape, karétape ra . Upe katu oguejýma, ohecháma tata. Hyapu, hyapu, hyapu tata oguejýma Paraguáype. Oguejy Paraguáype ojoguerója ra .

Éte [este] día, ko ka'aru, oñembo'e ha'e José Po'i. Ha ko ka'arugarã cha oúma gobiérno rendápe. He'i ichupe:

"Ko' rõ pejeprepara, ko' rõ oúta lo mitã, heta eterei pehundi, che ra'ykuéra", he'i.

Ha Tata Vera Mir oho Tata Guit tyvýra ndive, ýre oho; aguive, je, ojagara ohóvo pe y rendýre hína. Y Paraguáype upéicha: "choko, choko", oho ojekuaa. Y rendýre oho hína, pe Paraguáype añe váicha, nopyr i pe ýre ohóvo. Ha oho, oguah ma upépe:

"Ko' rõ pejeprepara", he'i.

Ha oñembo'e José Po'i Tata Vera Guasúpe, Tata Vera Guasu, jeko, ko'ãnga peve oñatende hína tata rupápe:

"Mba'e tamo ndae che Ryke'y Rusu;
mba'e tamo ndae che Ryke'y Rusu;
marã hereko pyre' mba'e oivyro".

Ãnga peve rereko haguã pe ñembo'e. Kualkéa [cualquier] ñembo'e tata jepe opensáva hína nde rehe, éte día opensa nde rehe, ha nde reñembo'e ko'ápy reikórõ, overáma tata rupa. Che kómo séa [como ser], che rekóicha, éte día opensa vai che rehe upe rupi ndaikuaái che marã, overáma tata rupápe. Ha cha oúma Tata Vera Mir ohecha mávapa opiriri ha'e hína. Hendyvaára, hendyvaa kukúi hína, upéa ho'a, ho'a tata ichugui ha ipochy hína.

Uperõguare ngo hína pe ou raka'e Cerro Guasúre hikuái. Ojeporu mbiru'a, heta eterei omano Pa nguéra jeýma.

Ha upéi katu, ou oiko pe Ñandua Kuarasyju, cha o ma Cerro Guasúpe hína. Ha kasíke Paragua katu, cha opytáma Paraguáype avei. Yrytáva upéa. Yryta niko hína pe y Paraguay, yryta pav pe y Paraguay. Kokuehe ae che ahecha ha ama' upéa hína. Ytypyta Guasúgui, hi'ypa guasu ha pe "Ypakarai" he'iha hína. H , "Yupa Guasu", "Ytypyta Guasu" he'i, upéa ñandekuéra ñahenõi upéicha "Ytypyta Guasu", "Yuguajere Guasu". He'i yuguajere guasurãicha rema' ma' arãicha voi hína.

Upéramo ou hikuái, upéi ou. Ka'atýpe ou, ka'atýre osegi hikuái upépe katu, osegíma umi ava pochy hikuái ováirõ mbohapy óga hikuái. Kintário ha Uta ha aipo Guaimírio, Kintário, éntre kuátro o hikuái. Ha oñembo'e hikuái Pach Guasúpe, upépe Cerro Guasúpe, Yvyty Kõime. Pe Cerro Guasúgui pe koty opyta upéa la Yvyty Kõi hína, upéa la Pach Guasu, upéa la Hu'y Jarete parayvõ. Ha upéa, pe ñembo'e hikuái, ha ojatropellohageguive hikuái, ou amãngýicha la Ava Pochy. Ou hikuái ha upéi ojapo hikuái aréglo jey hikuái. Kasíke Paragua ha'e Ñandua Kuarasyju ndive, pe kasíke Guaira ndive. Ha heta la Pa nguéra o hikuái hendive. Kasíke Ñandua Kuarasyju ndive ha kasíke Paragua ou avei amóguio ládo. Áрма reheve ou hikuái. Ha'e, péape o Ñandua Kuarasyju ra'ykuéra, hesekuéra ohechauka pe Ñandua Kuarasyju, ohechauka ohóvo marãngatu, marãngatu oja ojehe hikuái. Ojapo jey haguã marãngatu ko'ãnga peverãicha.

Ha'ekuéra oipe'a ichugui Tupãsy ha oipe'a ichugui pe Piragui. Upe Piragui ngo pe pira umi oñangareko haguã, umi Kaja'a, umi Paparã, umi Kaja'a Ruvicharã. Ha ho'avove voi ohechavove osyry cha oho oyta y rovái jey.

Ha upémaramo he'i ra'e: "Nde reindy topyta jepe, ãnga ñane rembi'ayhukue te va'ekue, ne reindy".

"Ke'y Rusúpe ra'e cha amohekorã", he'i.

Ha upéi oho, ho'a jeýma ohovasa ichupe. Tosysy yvy apýra cha katu, Jakare, Kaja'a, "Kaja'a Papa Ruvicha" he'i ra'e ichupe. Opyta haguã Kaja'a Papa Ruvicharã.

Ha upéi ou ko Séro Guasu jere katu hikuái, cha oñorairõ hikuái. Ha upéi ou cha ojapo, je, marãngatu hikuái, ko'ãngapeguarãicha. Ha upéi ñañontende haguã la ko'ãngaguarãicha, cha opáma pochy umicharã. Marãngatu ojapo hikuái.

Ko teko marãngatu, ko ohopa ojerovapa eterei hína ava ka'aru kotyguã¹⁷ rehe. Ha ko teko porã cha omboykéma hikuái hína. Oimo'ã ichupe iporãve upéa hína. Pe Pa reko ko'ãnga cha oñemoykéma ko'ãnga hína.

Ha entónse, ñande Pa nguéra avei, cha ndaha'evéima voi ymaguaréicha hína. Si, cha yvy póra rapyréma hína.

4. Jeroko ñengára

Karai Tino oporahéi va'ekue

Entéro umía Consuelo'iygua - Tavamboae héra ete hína - mitãnguéra ha kakuakuéra, omombe'u va'ekue Jorgepe ha chéve (Paz) oñe' , gueko porã ha gueko marãngatu. Che vesinakue Emiliana Zárate che mbo'ehára ikatupyryva va'ekue.

Karai Tíno Ymorot ygua ome' va'ekue permiso roiko haguã ñengára hápe ha ograva haguã ñe' ngue.

¹⁷ Santiago Mendoza he'i: "ava ka'aru kotygua ore rohenói umi paraguácho [paraguayos]".

Che rete yvyra'i,
che rete renovera;
ñañande yvyra'i,
ñañande herovera.

Ñande Ru amba,
aju ko ahecha.

Eéa, eéa, ee,
ha'e ea, eéa ha'e,
yvyra'i, yvyra'i,
yvyra'i ja va'e ore,
orojeroky va'e ore.

Amondo, amondo,
che yvapy koty,
che Ryke'y upe,
che Ryke'y upe;
amondo che marandu
yvapy koty,
che Ryke'y upe,
che Ryke'y upe.

Oguah ma ngaturã,
oguah ma ngaturã,
che marandúny.

Oguapýma ngaturã,
oguapýma ngaturã,
ñengarayguány;
oguapýma ngaturã,
ñengára ruvichány.

Oguah ma ngaturã,
oguah ma ngaturã,
ñengára ruvichány.

Che rete moatyrõ
che rete moatyrõ
che Ryke'ýny.

Ko che apyka rendy
ho'a ñande rehény.

5. Ñe'ẽ renda

Marzo 1975pe umi Pa Tavyterã ruvichakuéra oikóva Departamento Amambay Paraguáipe ohenõi va'ekue "Proyecto Pa Tavyterã" ojapo haguã "programa de alfabetización" oñe' etépe, oikuaa haguã létra ha olee haguã. Ha'e he'i avei mba'éichagua teko ymaguare ha teko pyahu omo haguã kuatiápe.

Hetami Pa Tavyterãnguéra, Bartomeu Melià s.j. (Pa'i Tolo) ndive ha che (Paz) ndive oñepyr va'ekue ojapo haguã mokõi kuatia olee va'erã. Kuatia iñepyr heráva "ñe' renda", ome' oikuaa haguã umi létra. Mario Suarez Ndyvaaygua omombe'u va'ekue mokõi morãngu oñepyr haguã ojelee.

Yrupẽ ha mynakũ

Aháta aru che yrup rã jatevo, oñembogua haguã avati ku'i. Ikatu avei ñambogua kagu rã yrup pyahu ijapopyrépe. O avei yrup imboja'o ha o jagua resa, tamõi eta ha hysy reíva.

Aháta aru che mynak rã yva'y ru'ã jugue. O avei mynak virovi, mynak ete, mynak imboja'o. Aipy'a. Mynak apichãirã guembe pi, ijytarã agua'i. Opavove aha aru haguã kóygui avati, mand'i'o, jety. Amboaty ete herúvy.

Kaguĩ

Jajoso avati kagu rã. Jety avei kagu ir rã ha takuare' , oiko haguã mba'e pepy, ipepyre jajapo haguã ha upéi jaju, ja'u haguã kagu .

O avei mokõi kagu avati reñõiry; upéagui oiko imboykupyre, kagu ha kaytykue hy'ápe ja'u haguã. Mand'õgui oiko avei kagu : karakury. Os va ña' mir ñamo haguã jaovasa haguã, ja'u haguã. Ñane moana ser mir . Ko' ñavórõ ñaño h kagu , ika'a rupãme jaha haguã, já'u haguã kagu . O'ára rasa ser mir ma ñandévy kagu .

6. Pa'i Evangelí omoñesyru ñe'ẽ katukue

Pa'i Tolo (Bartomeu Melià s.j.) ha che (Paz) oho va'ekue Tajýpe ojapo haguã kuatia mokõiha olee haguã, hérava: "Ñande Pa Tavyterã ñande Paraguáipe". Káda día Pa'i Evangelí (Evangelí Morilla) omombe'u hague oréve teko ymaguare páte, omo haguã kuatiápe.

"Pema' che rehe, amoñesyru ta ñe' katukue, amboesajáta pe me opáva'e rendy reko pav . Ani katu pende vera tata vete te ñane ñombory pav me, ani teko poraivi peñopu'ã ojoupekuéry. Aipóva'e jeko Tupã ñemongeta, opa Jakairakuéryramo jepe ñande reko mondehe ñeapo okuávy".

Teko joayhu

Ani ereñe' mbojevvy jevy ne mbojehuharépe. Ipochýramo jepe rekírír va'erã ichupe. Ani nde rúpe rejesaupi, rejayvy va'erã ne ñe' rãngue, rejesaupi rãngue nde rúre rema' yvýre.

Nde sy ae ne moma' áryre, ne mboesaja'ohare: emboete va'erã nde sýpe, ani reñe' mbojevvy jevy vete . Reñe' mbojevvy jevýramo, nereguahe i rehóvy Ñande Sy ku yvarapypeguápe, Ñande Sy Pav me. Reiko poráta nde rapicha ndive, ne ir ndive. Ne kambara ndive rejoyahu añongatu rei va'erã.

Pete cha ñane rembypy, ndoiko'úi ñane rembypy, upéicha ningo ñane ñañerohasái. Jajohayhu va'erã, pete Ñande Ru ko yvarapypegua. Ndikatúi ñañoamotare' re' ko ñande yvyporyvaguive. Oúramo ro'y ñande ro'y avei pete cha, ndikatúi jajoehase re' re' .

Ñane ñamendáramogua

Ñande ñamemdarõ, ñande ru ha ñande sy he'i ñandévy:
"Imbovía katupýramo tereho, ou ojerure nde rehe ne mesyrã, ne mendúvy, ajeapysaka pukúta nde rehe ko'ãnga".

Imemby kariaýpe he'i isy:

"Ani che pu'ã haguére remomba'e rei. Ani rekua rekua che remiarirõre. Tupã rembiechárõ, nde póre o va'erã tuguy ãy".

Mitã ndaheko rasyvéi haguã, kuñasy he'i imembýpe:

"Ani ne ñaña ivete te kuri ne ma' ramoguakuérype".

Karia'y ru ha isýpe ome' : "Eraha", he'i oguu karia'y ru ha isýpe. Ombojopohe kyhápe, ojyvapyhy kyhápe omoñeno haguã. Upégui itúva he'i ichupe:

"Oñeporandu nde rehe che rajy, ani katu kuri ahendu ne rerakuã ivaíva, che rajy".

Ñande Reko

Teko marāngatúpe iporāve jaha. Ñembo'épy jaiko va'erā, marāve ndereikói haguā, nde reko ñemboro'y haguā. Aipópy ñande reko jaroésaja va'erā. Ymaguare tekópe jaiko jey va'erā. Jaiko jeovasápy, upéicha voínte jaiko raka'e. Ko' mbukúpe ojepurahéi va'erā, ani ko vyýre opyr ivete te kuri mba'asy, rembokua katu haguā ndejehegui opa mba'e rei. Ko'ānga ogue ogueve joty ohóvy teko ymaguare.

Jajopohu

Jahekoa repeñáta táva ja rupi ahuguive, jajeapysaka katu haguā. Jasuka va'ýry, Tupā va'ýry ñemongo'íha rupi jajúramo, ñahendu haguā ñe' porayhúva reno'á. Aipóva'e ñe' porayhu jarojepéi'y táva ja rupi ahuguive. Upéva'e joty vyyporykuéry ojopohúramo ohenduuka ojoupe: ñapu'á jahávyramo jepe opa ojotáva rupi, ani katu kuri ñemongo'i atā ivete te ñahenduuka ojoupe. Ñe' porayhu joty kuri, ñamboveráva jepota táva ja rupi ojoupe. Ajeve, ñande rekohávare oñemomby'a katu haguā ojoupe.

Ñombory Guasu

Ñamondo jovía, ajapóta kagu .
Ñambovia ou haguā ka'u hápy, ñande aty haguā ñombory hápe.
Momyrýgui oútava: "Jaha ka'u hápy", he'i.
Jahecha hecháta ñande rejupāngua. Ñane kane'ōngua nguáta voi jaháramo mante jakotyhu haguā.
"Ñama' ma' kuñata ngue rováre", kunumingue he'i, "jaraha ñande po rehe jakotyhu tyhu".

KOTYHU

Apymo'āma oiko kuri,
kipy tipo nde rupity

Apy tipo jahe'o ndévy ra'e.

Nde jave rei ojahe'o ndévy ra'e.

Ka'arúma ñambogua mbogua kagu ojehecha haguā, ojeovasa haguā, ani ñane ndive ma'etirō ohecha, ñaha'anga ñane kagu .
"Embovy'a vy'a ñandévy, eguahu ñandévy", he'i óga jará ome' vo guyrapa, takuare' guahu járype.

GUAHU

Nde yvotyryva miña
ko nde jukáma, mainomby
vytevérate niko,
kagu etéra nde juka!

Hañundegua ha'iriri,
arumbese arumbaja.

Ñahasáimba jeýta ko'ānga, jaha jeýta ñande róy rupi. Pende ka'úramo jajohechapa jey va'erā.
"Araka'épa pende ka'u jey va'erā"?

Teko ñemboroy

Ani haguã mitã okakuaa reipa, Jasuka va'ýry ojeasojavovove ou va'erã tekoaruvicha rogaguýpe, ojepoupi ohovasa haguã, ani haguã ojecha katu mba'e pochýpe. Upéichagua okakuaa porã, upéichaguare ndojecha katúi hapicha rupi. Kuimba'éramo, ndojecha katúi mohãy rupi, ndojecha katúi ma'etirõkuérype, kuñambía rymba rupi ndojecha katúi avei, ndojecha katúi avei ka'aguy porai rupi.

Oñangapyhy mbovyve mitã, upearã oiko jeovasa hese. Kuimba'éramo okakuaavetépy omboete haguã guaty, omboete haguã guaicho. Kuñáramo omboete haguã omendúvy, omboete haguã guovajakuérype. Upéichaguare ijapysaka katu, oipyhyrõ guu, osy ñe' , ndajakuaavive' i, oguerojoja áramigua ñe' . Ange vérami joty ichupe, aramiguare guamõi ypýpe vérami joty. Aipóva'e joty omombe'u haguã ojoapyrípe, aipóva'e ojeherojoja haguã opa táva ja rupi. Opa táva ja rupi oguerojoja haguã, ani katu kuri teko poraivi táva ja rupi, ani Tupã ra'ykuéry ivera vatã vete te kuri, ka'uha rupi oguerojepéi'y. Imohasãimbyre ahuguive ñe' katukue arambove.

Ñande Reko

Ko ñande reko ypyr haguépy, ani haguã opa mba'e ñande rasy rei rei, jarojoja va'erã áry rovái. O Ñane Ramõi Papa áry rovái, o Pa'i Kuara áry rovái, Pa'i Ñamói áry rovái. Upéicharamo upéva opáva'e ueguarã ñambokatu haguã, upéicharamo ikaturã opa mba'e.

Heta o ikatuve' va, ani ohenõi jepe ha'ekuéry. Ha'ekuéry aéramo, ikatuve' va ra ohováirõ áry, opyr ma mba'asy.

Ajeve, araguayjépy Eichu áry ohovapovove, repu'ã va'erã ko'

ñavõrõ rehovasa. Upéicharamo ikaturãvy araguayje imbeguéima mba'asy. Upéva jarojepéi' rupi áry rovái, upéicharamo ñe' tata, akã itataguive oñemomby'a katu.

Upéva imboypy hague voi. Upearã guyrapa ndojejuái, Ñane Ramõi Papa voi nombojejuái, ñande po ñañambojejuái va'erã. Upéagui, ka'u guasúpe ñañande reko kuaavive' va'erã, ani kuri peropu'ã ojoupe vera vatã. Mbava'e rami tamo'ã ñande reko mboypy hague ñamboyke. Jaroesaja joty Tupã Tavyterãme.

Ñande ru he'i ñandévy ñamendárõ:

"Áy ningo, ererúma kuái, nde jeguakavyrã, re ma nde jehu haguã rupi reñemomby'a katu haguãmy. Ki nde ra'ýramo erehecha haguã ramíma re ãy, mendaréma niko nde. Ange mir , aháramo nde róppy árami joty eiko kuri, ani ambojoakykue ndévy ñe' . Nde ningo, ne mir nguekuéry áry járy niko nde. Ange mir , ndache porivéirõ árami joty eiko ichupekuéry kuri. Itymbýry ahuguive nde ningo repyta imbo'etepýramoma nde re . Nde jeguakávy, nde aramive avei oguerojeko áry, upe haguépy ae ndejuhúirõ nde aramive avei oguerojeko áry. Nde ko ae: itymbýry ijaguyjérõ nde jeguakávy ohechapáma va'erã, yvy ra'anga haguépy omongurusu haguã ha'e ave. Ha upégui oguerúma va'erã ogueroñembo'e haguã. Upéicharamo Jakairakuéra ovy'a, ñande reko mondehe avei ha'ekuéry. Upearã oñeha'anga yvy. Upéva ñande reko mboypy hague voi".

Ñande Ramõi Jusu Papa

Che Ramõi Jusu Papa gueko haguã ojeasojava o vy araka'e, ko yvy moesakã o vy araka'e, ko yvy mbopypira o vy araka'e. Upépy he'i che Ramõi Jusu Papa:

"Che kambúvy rako che,
che ñenopu'ãvy rako che, karambohe".

Tupã ñomboeta'e pype, ojehe meme ã vyteri, guendýra reno , overáva reno .
Che Ramõi Jusu Papa araka'e, ko yvy mopytenóvy araka'e, ko yvy apyirávvy araka'e:

"Apy rako che, karambohe, che Jasuka pype,
che kambúvy rako che, che Jasuka vera pype,
che Jasuka rendýpype, che Jasuka ryjúi pype
che ñenopu'ávy rako che".

Upéicha Ñane Ramõi Papa ojapo hína, ndaha'úi ñañoomokate' te' haguã ojoupe ko yvýre. Ajeve, che Ramõi Jusu Papa omopete 'y yvypórypeguarã. Upépy oheja haguã irundy resapa, oheja ko Jasuka Venda ramive yvypóra rapyre upeguarã. Ajeve, jaroapy porã va'erã. Oheja avei Ñane Ramõi Papa Réi upeguarã. Ajeve, joayhu renoambápy jaiko haguã. Aipóva'e jeko imombe'u katupy, ajeve upearã ñaguah haguã:
"Aguyje rañe Pa , aguyje rañe papa", ñaguah haguã.

Ñande Ru

Ñande Ru oheja Guu rakykuéra movoh haguã, ombokatu haguã ko yvy, okatúra opáva'e mondóvy haguã, opáva'e ma'e meguã rasávy oiko haguã. Ha'e gueja haguépy opa mba'e joty ombogua katu oiko. Túvy reko arambove joty ko yvy yma jepe, tekoha haguã ombojeasojavo oiko haguã, omboro'y katu joty, overa pype joty, omboro'y haguã yvypóry ahuguive, ñemongetápy ha'e oiko. Ajeve, oñemboesaja haguã, opáva'e ma'e meguã ombokatu haguã, irundy joapype'apy ha'e raka'e árami haguã. Ajeve, Ñande Ru ojape'árõ rei rako Pa opáva'e ahuguive tekora imboysypyrã. Upégui Pa'i Kuara ae ijapýpy oguah haguã.

Pa'i Kuara

Che Ru Vusu Pa'i Kuara araka'e, tyre' ngatu oikóvy raka'e, Guu rakykuéra movoh oikóvy raka'e, Tupã ñenopu'ã mbei araka'e. Ajeve, hekoa rasapyre' , ajeve marã' hekóni ra rá, teko marãne' vy oiko, íveráva rasapyre' rako, Kuaráry Jaryrã arambohe. Ijvyryve Pa'i Yvanguusu.

Ko yvy mbokatúvy oikóne ra rá. Opa ma'etirõ ahuguive mboro'ývy oiko mbokatuha. Ajeve, ha'e ojepte rupívy oiko, ndohói teko jokupe rupi, gueko nandi ogueroguah Guu ambávary.

Ajeve, Pa'i Kuara oñe' porayhúva reno'ã. Gua'ýra ryanga nako che Ru Pa'i Kuara ha'e arambohe. Pa'i Yvanguusu ojehetekua ra'e po che ra'ýra ñanone.

Ajeve che Ru Pa'i Kuara, ko yvy mbogua katu oiko rire, Guu ambávary reroguah . Ajeve, apykáva ñesyr vy oguah vy, ajeve Pa'i Kuara oñemboapyka katu, Guu ñe' reno'amba. Tupã noa'ãmy raka'e, apyka rerojekoekápy araka'e, hesaja Kuaráry Jaryrã Tupã ñe' guendúvy. Ajeve, oyvarasa haguã Pa'i Kuara, íveráva rasapyre' haguã Pa'i Kuara.

Mba'e Marãngatu

Che Ru Vusu raka'e, mba'e marãngaturã ojahyva ombovo, o haguã tekoa ruvicha iñe' nga pytyvõ haguã. Upégui imongeta haguã ko yvy pytépe oheja haguã. Ajeve, itupá'éry "Yvyra Gua'a". Ha'e joty avei "Ára Guyra Guasu".

Ajeve, ha'e ñomborýpy o ramo, ka'u guasúpy ñañemondehe haguã ñamonde va'erã: ao vete - pochító, ku'akuaha poty - chumbe, jeguaka, poapy jeguaka, tyru, tembeta, iñaruã rei haguã, jarojepei'ýrõ. Upécharõ ko mba'e marãngatu ovy'a ñande jave, Jakairakuéryramo ovy'a ñane ndive.

Teko marãne' arambove, mba'apo retépe jarojoja haguã. Upéva'e Pa ñemondeha, ko mba'e marãngatúpy tekoa pyr hague. Ajeve, ndaiveraguéi va'erã.

Upépy Jasuka va'yry omoñesyr ramo ñengáry, ipopygua yvyra'i, aguaiyu. Upépy avei tendy avaete - pet ngu'i. Ajeve, jeguakavykuéry takuapu va'erã avei ipopykuéry. Takua járy oima' i va'erã jeguakavykuerypeguive. Jasuka va'yrype katu yvyra'ija oima' i va'erã, o haguã ñe' ngára ñesyr .

Ko mba'e marãngatu jeko raka'e, irundy jasy hyapu va'erã Mbaguasú oiko haguã. Opa mba'e ogra katu rire ha'e ojepyte rupi va'erã. Ajeve, teko marãne' haguã ha'e. Ajeve, hese ñañepyhyrõ va'erã.

Ñane Ramõi yvy apohare

Ñane Ramõi Papa naimbojoepyrãi araka'e, ko yvy oipyteno, opáva'e Tupã remiporurã oipyra o vy araka'e. Ha'e ojeasojava ypy araka'e, gueko haguãma ojeasojava o vy araka'e. Che Ramõi Jusu Papa araka'e, ko yvy moesakã o vy araka'e.

Che Ramõi Jusu Papa, araka'e:

"Che ñenopu'ã rako che,
che ajeasojava rako che,
Tupã ñomboetave' ma araka'e."

Ñane Ramõi Papa ojapo teko pav , rayhupápe ojapo, ani haguã ñambojoepy ojoupe, Tupãguive yvyporapeguarãguive, jajoayhu joja haguã.

Jaiporupa rire ko yvy, teko jokupe rupi jaha, Ñane Ramõi Papápe ñaguah haguã. Jaiporu jepe'i'y rire ko yvy, jajeaivo, ani haguã marãny kuatia rupápe jaha. Upépy ñañemokaturã, teko jeroviápy jaha rire, ko yvy jaiporu asy katu rire, ñaguah Ñane Ramõi ambávary. Upépy ae ñane katurã vete.

Ñande rekoha

Che Ramõi Jusu Papa araka'e, Pa Tavyterãguive, Pa Tavyterã ramiguavaguive ndojoguái va'erã yvy, imombe'u katupyre. Opáva'e Tupãguive oguerovia katu haguã, naiporã va'erã voi Tavyterã ojogua yvy, jaiporupa joja haguã oñondive. Pa Tavyterãme ñaima' i peve va'erã yvy. Ndajakuaiágui rei, yvypóry ñambojoupe upe ojoupe.

Ñañesyr jey, ñamba'apo joja, ñambojoja ñe' . Ikatu jaiporu kuarepotikuéry ka'arupãmeguarã. Oguah araguyje oñemopyr jey Jakairakuéry. Upéa yke rehe it mbyryguive iporã haguã. O mbavove jaropurahéi haguã.

Upéicharamo jaraha pukumivéta ñande rekoha, ñambojegua jevýrõ Jakairakuéry, javy'apa oñondive. Imboypyrépema ñaime. Jarojeko jeýma ãy yvyporypeguive.

7. Umi Paĩ Tavyterã Yvypyteygua ohenduuka va'ekue

León Cadogan oikuaa porãterei va'ekue Mbya ñe' ha Mbya reko, oikuaa avei Ava Guaraní / Ñandéva reko. Año 1960 rupi oguah va'ekue umi Pa Tavyterã Yvypyteygua karai León rógape Paraguáype. Ojopohu va'ekue ichupe: Agápito Lopez, Juan Bautista Ibarra, José Arce, Pablo Alfonso, Aniseto Martínez ha Félix Torales. Ha'ekuéra opytywõ hague ichupe omo porã haguã "Ñane Ramõi Jusu Papa Ñengarete" kuatiápe ha karai ñe' me. Ha'ekuéra ohenduuka va'ekue ichupe avei ñembo'e.

Ko ohendu va'ekue, karai León omo kuatiápe: León Cadogan, Aporte a la Etnografía de los Guaraní del Amambái, Alto Ypane. Revista de Antropología, Vol. X, Nr. 1-2, São Paulo 1962, pp.43-91. Kó'a ko kuatiápe amo pete partemi mante.

Che kóy rapyramogua

Che ryke'y Pa'i Tambeju araka'e:

"Enoma' nde reko che rehe, hinde, che éramo;
tatarã moñombohory haguéra, che rehe enoma' ;
tatarã ngete moñombohory haguéra, che rehe enoma' ,
hinde, che éramo;
kusuvi'y moñombohory haguéra, che rehe enoma' , hinde,
che éramo;
che ryke'y Pa'i Tambeju;
che ryke'y Pa'i Tambeju Ngusu, hinde, che éramo;
enoma' nde kusuvi'ýva che rehe;
erot ndy nde kusuvi'ýva ngypy che rehe, hinde, che éramo;
papa, papa Pa'i Tambeju.

Jarutaré⁸ rakykue ñamondóva'e

Ko ára popyte, rerekóny ra'e ra;
ko ára t mir , rerekóny ra'e ra;
ko ára jecha mir , rerekóny ra'e ra;
ko ára rasa mir , rerekóny ra'e ra;
ko ára ravara mir rerekóny ra'e ra;
egu rei ikéra rui ra!

Monde mongeta

"Ejo, terehecha nde yvyraguy, Arambyta
ejo, terehecha nde yvyraguy, Syry'a
ejo, terehecha nde yvyraguy, Arapi Mit!"

Mbói fiha

Hiñã anga, Kuñambía toguerosyry katupyry okuarasy che
renonerãmagui;
togueroñem katupyry okuarasy che renonerãmagui;
togueroapaiky joty okuarasy che renonerãmagui;
emo ngatu ne remiarirõ eta; Jarara Jusu, ore
renonerãmagui!

18 kaguare guasu
19 jaicha; paca;
20 tatu h
21 akuti

Takua Rendy Ju Guasu Ñengarete

(pehẽnguẽnte)

Jasukávygui Ñane Ramõi Jusu Papa ojeasojavo;
okambu Ñane Ramõi Jasuka Poty rehe, okakuaa
Ñane Ramõi Papa rire ojeasojavo Tupã Rukuéry,
oñomboaty guasu, ojogueroaty.
Upépy, oñomboatyhápy, Jasuka vendápy, ou Tupã Arasa,
he'i:

"Mba'éichapa rejapypiráta, Pa "?

"Ndaikuaái, Pa ", he'i Ñane Ramõi,
oikuaáramo jepe, "ndaikuaái", he'i.

"Ejapytero nde jeguaka, Pa , emopu'ã kuña jeguakávyrá",
he'i Tupã Arasa.

Ojapytero ojejuaka, ohovasa, omomarãngatu, omopu'ã
kuñarã oherojeguakávy, Ñane Jari Jusu, Takua Rendy Ju
Guasu.

Ñane Ramõi o hambireko ndive ojeppira haguãma.
Upépy uguata Papa Réi, opohúvy Ñane Ramõi Papa.
Upe jave, Ñane Ramõi Papa oka'arupã,
ou rire oka'arupãhãgui oikuaãma ou hague Papa Réi guópy.
Ipochy upéa rehe, ojeupi ho ambaguãmy, oho haguã.
Omoherã ojeupi hague Papa Réi embireko rehe.
"Che ahátama", he'i guembirekópe,
che jegukávyramo nipo, oho oguah che rendápy".

Overáma, omboesajáma, overávy pe guenonderã oheja
haguãma yvy.

Pa'i Kuarápy he'i:

"Che ra'ýramo nipo, che verávy rupity va'erã ohóvy!
Tache rakykuéra movoh ohóvy, che ra'ýramo nipo.
Opyr ne che ambápy ohóvy, che ra'ýramo nipo!"

Upépy, Ñande Jari ndive oñoa'ã,
Yvytu Guasu ogueru Ñande Jari Jusúpe.
Ñande Jari ndaipochýi, ojoko Ñane Ramõi Papápe.

Aguyjéne che Sy Ete araka'e;
otakua rekýivy araka'e, takua rekýi ngypy araka'e;
otakua roerojoký araka'e, otakuára roerojoký ngypy
araka'e;
otakuára rekýivy araka'e, otakuára roerojokývy araka'e,
otakuára roerojokývy araka'e.

"Karavie Guasu upe rañe ngatu taperosy katupyry;
Pa'i Ñamõi Jusu upe rañe ngatu taperosy katupyry;
Arary Vusu upe rañe ngatu taperosy katupyry;
Tanimbu Guasu upe rañe ngatu taperosy katupyry;
Japarie Guasu upe rañe ngatu taperosy katupyry;
ko yvy raviju'e ramoguare taperosy katupyry;
ko yvy pyte rap i'e ramoguare taperosy katupyry;
ko yvy jeruvei'e ramoguare taperosy katupyry;
ko yvy apyteno'e ramoguare taperosy katupyry;
Tupã Ñaguãma pore' ramoguare taperosy katupyry;
Tupã jepypira'e ngaturamoguare taperosy katupyry;
yvy jepypira'e ramoguare taperosy katupyry;
Tupã ñemboeta'e ramoguare taperosy katupyry.
Tache apyrasa añõ tanga pe Marãnda pype!"

8. Mborahéi puku

õembo'e va'ekue Pa'i
Agápito Lopez Yvypyteygua

Áño 1950 rupi Pa'i Agápito (Agápito Lopez) ñembo'e va'ekue "Ñane Ramõi Jusu Papa Ñengarete" Yvypytépe. Ha'e ome' va'ekue General Marcial Samaniego, Ministro de Defensa Paraguáipe permíso, ograva haguã ko mborahéi puku. Kóa ko tiémpope General Samaniego oguereko va'ekue pete estancia Yvypytépe. Sapy'ánte Tavyterãnguéra ogusta ichupe ha ha'e oipe'a va'ekue "Colonia Nacional Indígena Yvypyte" ojaiko haguã ha'ekuéra upépe trankilomive.

León Cadogan, Pa'i Agápito ha Juan Bautista Ibarra ndive omo hague ko ñengarete kuatiápe ha karai ñe' me avei: "León Cadogan, Ñane Ramõi Jusú Papá Ñengareté, Suplemento Antropológico de la Revista del Ateneo Paraguayo, Vo. 3; Nr. 1-2, Asunción 1968.

Ñane Ramõi Jusu Papa Ñengarete

I

Che Ramõi Jusu Papa, araka'e!
Mba'e pore' ngatu ramo, Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
yvy jepyteneve' ngatu ramo, Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
yvy jepypira'e ngatu ramo, Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
yvy(a) raviju'e ngatu ramo, Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
Tupã ñemboheta'e ngatu ramo, Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
Tupã jepypirave' ngatu ramo, Che Ramõi Jusu Papa, araka'e.

II

"Ko yvy amopu'ãvy je",

[he'ij] Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
"Jasuka pype ko yvy amopu'ãvy je",
[he'ij] Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
"Jasuka vera pype ko yvy amopu'ãvy je",
[he'ij] Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
"Jasuka rendy pype ko yvy amopu'ãvy je",
[he'ij] Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
"Mba'ekuaa pype ko yvy amopu'ãvy",
[he'ij] Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
"Mba'ekuaa rendy pype yvy amopu'ãvy",
[he'ij] Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
"Mba'ekuaa vera pype yvy amopu'ãvy",
[he'ij] Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
"Jeguaka pype ko yvy amopu'ãvy",
[he'ij] Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
"Jeguaka vera pype ko yvy amopu'ãvy",
[he'ij] Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
"Jeguaka rendývype ko yvy amopu'ãvy",
[he'ij] Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;

"Ñandua pype ko yvy amopu'ãvy",
[he'i] Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
"Ñandua vera pype ko yvy amopu'ãvy",
[he'i] Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
"Ñandua rendy pype ko yvy amopu'ãvy",
[he'i] Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
"Kurusu pype ko yvy amopu'ãvy",
[he'i] Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
"Kurusu vera pype ko yvy amopu'ãvy",
[he'i] Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
"Kurusu rendy pype ko yvy amopu'ãvy",
[he'i] Che Ramõi Jusu Papa, araka'e.

III

Che Ramõi Jusu Papa, araka'e!
"Ára amopu'ãvy je",
[he'i] Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
"Jasuka pype ko ára amopu'ãvy je",
[he'i] Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
"Jasuka vera pype ko ára amopu'ãvy je",
[he'i] Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
"Jasuka rendy pype ko ára amopu'ãvy je",
[he'i] Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
"Mba'ekuaa pype ko ára amopu'ãvy",
[he'i] Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
"Mba'ekuaa vera pype ko ára amopu'ãvy",
[he'i] Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
"Mba'ekuaa rendy pype ára amopu'ãvy",
[he'i] Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
"Jeguaka pype ko ára amopu'ãvy",
[he'i] Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
"Jeguaka vera pype ko ára amopu'ãvy",
[he'i] Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;

78

"Jeguaka rendy pype ko ára amopu'ãvy",
[he'i] Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
"Ñandua pype ko ára amopu'ãvy",
[he'i] Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
"Ñandua vera pype ko ára amopu'ãvy",
[he'i] Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
"Ñandua rendy pype ko ára amopu'ãvy",
[he'i] Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
"Kurusu pype ko ára amopu'ãvy",
[he'i] Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
"Kurusu vera pype ko ára amopu'ãvy",
[he'i] Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
"Kurusu rendy pype ko ára amopu'ãvy",
[he'i] Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
"Kurusúva ryapu pype ko ára amopu'ãvy",
[he'i] Che Ramõi Jusu Papa, araka'e.

IV

Che Ramõi Jusu Papa, araka'e!
"Ko yvy akuatiávyma",
[he'i] Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
"Jasuka pype ko yvy akuatiávyma",
[he'i] Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
"Jasuka vera pype ko yvy akuatiávyma",
[he'i] Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
"Jasuka rendy pype ko yvy akuatiávyma",
[he'i] Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
"Mba'ekuaa pype ko yvy akuatiávyma",
[he'i] Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
"Mba'ekuaa rendy pype yvy akuatiávyma",
[he'i] Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
"Mba'ekuaa vera pype yvy akuatiávyma",
[he'i] Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
"Jeguaka pype ko yvy akuatiávyma",

79

[he'i] Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
"Jeguaka vera pype ko yvy akuatiávyma",
[he'i] Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
"Jeguaka rendývype ko yvy akuatiávyma",
[he'i] Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
"Ñandua pype ko yvy akuatiávyma",
[he'i] Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
"Ñandua vera pype ko yvy akuatiávyma",
[he'i] Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
"Ñandua rendy pype ko yvy akuatiávyma",
[he'i] Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
"Kurusu pype ko yvy akuatiávyma",
[he'i] Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
"Kurusu vera pype ko yvy akuatiávyma",
[he'i] Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
"Kurusu rendy pype ko yvy akuatiávyma",
[he'i] Che Ramõi Jusu Papa, araka'e.

V

Che Ramõi Jusu Papa, araka'e!
"Ára akuatiávyma",
[he'i] Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
"Jasuka pype ko ára akuatiávyma",
[he'i] Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
"Jasuka vera pype ko ára akuatiávyma",
[he'i] Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
"Jasuka rendy pype ko ára akuatiávyma",
[he'i] Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
"Mba'ekuaa pype ko ára akuatiávyma",
[he'i] Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
"Mba'ekuaa vera pype ko ára akuatiávyma",
[he'i] Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
"Mba'ekuaa rendy pype ára akuatiávyma",
[he'i] Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;

80

"Jeguaka pype ko ára akuatiávyma",
[he'i] Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
"Jeguaka vera pype ko ára akuatiávyma",
[he'i] Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
"Jeguaka rendy pype ko ára akuatiávyma",
[he'i] Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
"Ñandua pype ko ára akuatiávyma",
[he'i] Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
"Ñandua vera pype ko ára akuatiávyma",
[he'i] Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
"Ñandua rendy pype ko ára akuatiávyma",
[he'i] Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
"Kurusu pype ko ára akuatiávyma",
[he'i] Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
"Kurusu vera pype ko ára akuatiávyma",
[he'i] Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
"Kurusu rendy pype ko ára akuatiávyma",
[he'i] Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
"Kurusúva ryapu pype ko ára akuatiávyma",
[he'i] Che Ramõi Jusu Papa, araka'e.

VI

Che Ramõi Jusu Papa, araka'e!
"Ne'íra vyteri ko yvy apypirávy",
[he'i] Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
"ne'íra vyteri ko yvy vera apypirávy",
[he'i] Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
"ne'íra vyteri ko yvy rendy apypirávy",
[he'i] Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
"ne'íra vyteri Jasuka pype ko yvy apypirávy",
[he'i] Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
"ne'íra vyteri Jasuka vera pype ko yvy apypirávy",
[he'i] Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
"ne'íra vyteri Jasuka rendy pype ko yvy apypirávy",

81

[he'i] Che Ramōi Jusu Papa, araka'e;
"ne'íra vyteri Mba'ekuaa pype ko yvy apypirávy",
[he'i] Che Ramōi Jusu Papa, araka'e;
"ne'íra vyteri Mba'ekuaa vera pype ko yvy apypirávy",
[he'i] Che Ramōi Jusu Papa, araka'e;
"ne'íra vyteri Mba'ekuaa rendy pype ko yvy apypirávy",
[he'i] Che Ramōi Jusu Papa, araka'e;
"ne'íra vyteri Jeguaka pype ko yvy apypirávy",
[he'i] Che Ramōi Jusu Papa, araka'e;
"ne'íra vyteri Jeguaka vera pype ko yvy apypirávy",
[he'i] Che Ramōi Jusu Papa, araka'e;
"ne'íra vyteri Jeguaka rendy pype ko yvy apypirávy",
[he'i] Che Ramōi Jusu Papa, araka'e;
"ne'íra vyteri Nandua pype ko yvy apypirávy",
[he'i] Che Ramōi Jusu Papa, araka'e;
"ne'íra vyteri Nandua vera pype ko yvy apypirávy",
[he'i] Che Ramōi Jusu Papa, araka'e;
"ne'íra vyteri Nandua rendy pype ko yvy apypirávy",
[he'i] Che Ramōi Jusu Papa, araka'e;
"ne'íra vyteri Kurusu pype ko yvy apypirávy",
[he'i] Che Ramōi Jusu Papa, araka'e;
"ne'íra vyteri Kurusu vera pype ko yvy apypirávy",
[he'i] Che Ramōi Jusu Papa, araka'e;
"ne'íra vyteri Kurusu rendy pype ko yvy apypirávy",
[he'i] Che Ramōi Jusu Papa, araka'e;

VII

Che Ramōi Jusu Papa, araka'e!
"Ne'íra vyteri ko yvy amboja'óvy",
[he'i] Che Ramōi Jusu Papa, araka'e;
"ne'íra vyteri ko yvy vera amboja'óvy",
[he'i] Che Ramōi Jusu Papa, araka'e;
"ne'íra vyteri ko yvy rendy amboja'óvy",
[he'i] Che Ramōi Jusu Papa, araka'e;

"ne'íra vyteri ko yvy Jasuka pype amboja'óvy",
[he'i] Che Ramōi Jusu Papa, araka'e;
"ne'íra vyteri ko yvy Jasuka vera pype amboja'óvy",
[he'i] Che Ramōi Jusu Papa, araka'e;
"ne'íra vyteri ko yvy Jasuka rendy pype amboja'óvy",
[he'i] Che Ramōi Jusu Papa, araka'e;
"ne'íra vyteri ko yvy Mba'ekuaa pype amboja'óvy",
[he'i] Che Ramōi Jusu Papa, araka'e;
"ne'íra vyteri ko yvy Mba'ekuaa vera pype amboja'óvy",
[he'i] Che Ramōi Jusu Papa, araka'e;
"ne'íra vyteri ko yvy Mba'ekuaa rendy pype amboja'óvy",
[he'i] Che Ramōi Jusu Papa, araka'e;
"ne'íra vyteri ko yvy Jeguaka pype amboja'óvy",
[he'i] Che Ramōi Jusu Papa, araka'e;
"ne'íra vyteri ko yvy Jeguaka vera pype amboja'óvy",
[he'i] Che Ramōi Jusu Papa, araka'e;
"ne'íra vyteri ko yvy Jeguaka rendy pype amboja'óvy",
[he'i] Che Ramōi Jusu Papa, araka'e;
"ne'íra vyteri ko yvy Nandua pype amboja'óvy",
[he'i] Che Ramōi Jusu Papa, araka'e;
"ne'íra vyteri ko yvy Nandua vera pype amboja'óvy",
[he'i] Che Ramōi Jusu Papa, araka'e;
"ne'íra vyteri ko yvy Nandua rendy pype amboja'óvy",
[he'i] Che Ramōi Jusu Papa, araka'e;
"ne'íra vyteri ko yvy Kurusu pype amboja'óvy",
[he'i] Che Ramōi Jusu Papa, araka'e;
"ne'íra vyteri ko yvy Kurusu vera pype amboja'óvy",
[he'i] Che Ramōi Jusu Papa, araka'e;
"ne'íra vyteri ko yvy Kurusu rendy pype amboja'óvy",
[he'i] Che Ramōi Jusu Papa, araka'e.

Che Ramōi Jusu Papa, araka'e!

"He' mbagua²² rapicha niko ko yvy",

[he'i] Che Ramōi Jusu Papa, araka'e;

"he' mbagua rapicha vyteri ko yvy",

[he'i] Che Ramōi Jusu Papa, araka'e;

"niñañái²³ vyteri ko yvy",

[he'i] Che Ramōi Jusu Papa, araka'e;

"niñañái vyteri ko yvy che pyr nga",

[he'i] Che Ramōi Jusu Papa, araka'e;

"niñañái vyteri ko yvy vera che pyr nga",

[he'i] Che Ramōi Jusu Papa, araka'e;

"ne'íra vyteri ko yvy che imoñanduávy",

[he'i] Che Ramōi Jusu Papa, araka'e.

"Avy", [he'i] Che Ramōi Jusu Papa, araka'e;

"imoñandua potáryma ko yvy",

[he'i] je Che Ramōi Jusu Papa, araka'e;

"Jasuka pype imoñandua potáryma ko yvy",

[he'i] Che Ramōi Jusu Papa, araka'e;

"Jasuka vera pype imoñandua potáryma ko yvy",

[he'i] Che Ramōi Jusu Papa, araka'e;

"Jasuka rendy pype imoñandua potáryma ko yvy",

[he'i] Che Ramōi Jusu Papa, araka'e;

"Mba'ekuaa pype imoñandua potáryma ko yvy",

[he'i] Che Ramōi Jusu Papa, araka'e;

"Mba'ekuaa vera pype imoñandua potáryma ko yvy",

[he'i] Che Ramōi Jusu Papa, araka'e;

"Mba'ekuaa rendy pype imoñandua potáryma ko yvy",

[he'i] Che Ramōi Jusu Papa, araka'e;

22 M1: he' mbagua tortero, o rodaja del huso;

23 M1: añái; ñañái muesca de palos y flechas;

"Jeguaka pype imoñandua potáryma ko yvy",

[he'i] Che Ramōi Jusu Papa, araka'e;

"Jeguaka vera pype imoñandua potáryma ko yvy",

[he'i] Che Ramōi Jusu Papa, araka'e;

"Jeguaka rendy pype imoñandua potáryma ko yvy",

[he'i] Che Ramōi Jusu Papa, araka'e;

"Ñandua pype imoñandua potáryma ko yvy",

[he'i] Che Ramōi Jusu Papa, araka'e;

"Ñandua vera pype imoñandua potáryma ko yvy",

[he'i] Che Ramōi Jusu Papa, araka'e;

"Ñandua rendy pype imoñandua potáryma ko yvy",

[he'i] Che Ramōi Jusu Papa, araka'e;

"Kurusu pype imoñandua potáryma ko yvy",

[he'i] Che Ramōi Jusu Papa, araka'e;

"Kurusu vera pype imoñandua potáryma ko yvy",

[he'i] Che Ramōi Jusu Papa, araka'e;

"Kurusu rendy pype imoñandua potáryma ko yvy",

[he'i] che Ramōi Jusu Papa, araka'e.

IX

Che Ramōi Jusu Papa, araka'e!

Iporā Jasuka gueropyr potáamo, araka'e;

iporā Jasuka vera gueropyr potáamo, araka'e;

iporā Jasuka rendy gueropyr potáamo, araka'e;

iporā Mba'ekuaa gueropyr potáamo, araka'e;

iporā Mba'ekuaa vera gueropyr potáamo, araka'e;

iporā Mba'ekuaa rendy gueropyr potáamo, araka'e;

iporā Jeguaka gueropyr potáamo, araka'e;

iporā Jeguaka vera gueropyr potáamo, araka'e;

iporā Jeguaka rendy gueropyr potáamo, araka'e;

iporā Ñandua gueropyr potáamo, araka'e;

iporā Ñandua vera gueropyr potáamo, araka'e;

iporā Ñandua rendy gueropyr potáamo, araka'e;

iporā Mba'e Marāngatu guerúamo ra'e;

iporã Mba'e Marãngatu vera guerúamo ra'e;
iporã Mba'e Marãngatu rendy guerúamo ra'e.

Iporã Jasukávy amopyr ramo ko yvýra ri ra'e;
iporã Jasukávy vera amopyr ramo ko yvýra ri ra'e;
iporã Jasukávy rendy amopyr ramo ko yvýra ri ra'e;
iporã Mba'ekuaa amopyr ramo ko yvýra ri ra'e;
iporã Mba'ekuaa vera amopyr ramo ko yvýra ri ra'e;
iporã Mba'ekuaa rendy amopyr ramo ko yvýra ri ra'e;
iporã Jeguaka amopyr ramo ko yvýra ri ra'e;
iporã Jeguaka vera amopyr ramo ko yvýra ri ra'e;
iporã Jeguka rendy amopyr ramo ko yvýra ri ra'e;
iporã Ñandua amopyr ramo ko yvýra ri ra'e;
iporã Ñandua vera amopyr ramo ko yvýra ri ra'e;
iporã Ñandua rendy amopyr ramo ko yvýra ri ra'e;
iporã Mba'e Marãngatu amopyr ramo ko yvýra ri ra'e;
iporã Mba'e Marãngatu vera amopyr ramo ko yvýra ri ra'e;
iporã Mba'e Marãngatu rendy amopyr ramo ko yvýra ri ra'e;
iporã Mba'e Marãngatúva ryapúva guepeñányra amopyr amo ko yvýra ri ra'e.

X

Che Ramõi Jusu Papa, araka'e!
"Ko yvy amboja'o potáryma",
[he'i] Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
"Jasuka pype ko yvy amboja'o potáryma",
[he'i] Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
"Jasuka vera pype ko yvy amboja'o potáryma",
[he'i] Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
"Jasuka rendy pype ko yvy amboja'o potáryma",
[he'i] Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;

24 M1: hepeñã acometida; tepeñã arremetida;

"Mba'ekuaa pype ko yvy amboja'o potáryma",
[he'i] Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
"Mba'ekuaa vera pype ko yvy amboja'o potáryma",
[he'i] Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
"Mba'ekuaa rendy pype ko yvy amboja'o potáryma",
[he'i] Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
"Jeguaka pype ko yvy amboja'o potáryma",
[he'i] Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
"Jeguaka vera pype ko yvy amboja'o potáryma",
[he'i] Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
"Jeguaka rendy pype ko yvy amboja'o potáryma",
[he'i] Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
"Ñandua pype ko yvy amboja'o potáryma",
[he'i] Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
"Ñandua vera pype ko yvy amboja'o potáryma",
[he'i] Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
"Ñandua rendy pype ko yvy amboja'o potáryma",
[he'i] Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
"Kurusu pype ko yvy amboja'o potáryma",
[he'i] Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
"Kurusu vera pype ko yvy amboja'o potáryma",
[he'i] Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
"Kurusu rendy pype ko yvy amboja'o potáryma",
[he'i] Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
"Jasukáva ryapu pype amboja'o potáryma ko yvy",
[he'i] Che Ramõi Jusu Papa, araka'e.

XI

"Ko yvy aapypirávỹ, araka'e",
[he'i] Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
"Jasuka pype ko yvy aapypirávỹ, araka'e",

25 C2:69 jepypira multiplicarse, procrear, ensancharse;

[he'i] Che Ramōi Jusu Papa, araka'e;
 "Jasuka vera pype ko yvy aapypirávy, araka'e",
 [he'i] Che Ramōi Jusu Papa, araka'e;
 "Jasuka rendy pype ko yvy aapypirávy, araka'e",
 [he'i] Che Ramōi Jusu Papa, araka'e;
 "Mba'ekuaa pype ko yvy aapypirávy, araka'e",
 [he'i] Che Ramōi Jusu Papa, araka'e;
 "Mba'ekuaa vera pype ko yvy aapypirávy, araka'e",
 [he'i] Che Ramōi Jusu Papa, araka'e;
 "Mba'ekuaa rendy pype ko yvy aapypirávy, araka'e",
 [he'i] Che Ramōi Jusu Papa, araka'e;
 "Jeguaka pype ko yvy aapypirávy, araka'e",
 [he'i] Che Ramōi Jusu Papa, araka'e;
 "Jeguaka vera pype ko yvy aapypirávy, araka'e",
 [he'i] Che Ramōi Jusu Papa, araka'e;
 "Jeguaka rendy pype ko yvy aapypirávy, araka'e",
 [he'i] Che Ramōi Jusu Papa, araka'e;
 "Ñandua pype ko yvy aapypirávy, araka'e",
 [he'i] Che Ramōi Jusu Papa, araka'e;
 "Ñandua vera pype ko yvy aapypirávy, araka'e",
 [he'i] Che Ramōi Jusu Papa, araka'e;
 "Ñandua rendy pype ko yvy aapypirávy, araka'e",
 [he'i] Che Ramōi Jusu Papa, araka'e;
 "Kurusu pype ko yvy aapypirávy, araka'e",
 [he'i] Che Ramōi Jusu Papa, araka'e;
 "Kurusu vera pype ko yvy aapypirávy, araka'e",
 [he'i] Che Ramōi Jusu Papa, araka'e;
 "Kurusu rendy pype ko yvy aapypirávy, araka'e",
 [he'i] Che Ramōi Jusu Papa, araka'e;
 "Kurusúva ryapúvype ko yvy aapypirávy, araka'e",
 [he'i] Che Ramōi Jusu Papa, araka'e.

XII

Che Ramōi Jusu Papa, araka'e!
 Ko yvy oapypirávy, araka'e,
 Che Ramōi Jusu Papa, araka'e;
 ko yvy oapypirávy, araka'e, gua'yrarā upe,
 Che Ramōi Jusu Papa, araka'e;
 ko yvy oapypirávy, araka'e, guajyrarā upe,
 Che Ramōi Jusu Papa, araka'e;
 ko yvy oapypirávy, araka'e, Jasuka va'yrarā upe,
 Che Ramōi Jusu Papa, araka'e;
 ko yvy oapypirávy, araka'e, Jasuka vajyrarā upe,
 Che Ramōi Jusu Papa, araka'e;
 ko yvy oapypirávy, araka'e, Mba'ekuaa va'yrarā upe,
 Che Ramōi Jusu Papa, araka'e;
 ko yvy oapypirávy, araka'e, Mba'ekuaa vajyrarā upe,
 Che Ramōi Jusu Papa, araka'e;
 ko yvy oapypirávy, araka'e, Jeguaka va'yrarā upe,
 Che Ramōi Jusu Papa, araka'e;
 ko yvy oapypirávy, araka'e, Jeguaka vajyrarā upe,
 Che Ramōi Jusu Papa, araka'e;
 ko yvy oapypirávy, araka'e, Ñandua va'yrarā upe,
 Che Ramōi Jusu Papa, araka'e;
 ko yvy oapypirávy, araka'e, Ñandua vajyrarā upe,
 Che Ramōi Jusu Papa, araka'e;
 ko yvy oapypirávy, araka'e, Kurusu va'yrarā upe,
 Che Ramōi Jusu Papa, araka'e;
 ko yvy oapypirávy, araka'e, Kurusu vajyrarā upe,
 Che Ramōi Jusu Papa, araka'e.

XIII

Che Ramōi Jusu Papa, araka'e!
 Iporā ko yvy Jasuka va'y rupe ombojekuaáygamo ra'e;
 iporā ko yvy vera Jasuka va'y rupe ombojekuaáygamo ra'e;

iporã ko yvy rendy Jasuka va'y rupe ombojekuaáygamo ra'e;
 iporã ko yvy Jasuka vaji rupe ombojekuaáygamo ra'e;
 iporã ko yvy vera Jasuka vaji rupe ombojekuaáygamo ra'e;
 iporã ko yvy rendy Jasuka vaji rupe ombojekuaáygamo ra'e;
 iporã ko yvy Mba'ekuaa va'y rupe ombojekuaáygamo ra'e;
 iporã ko yvy vera Mba'ekuaa va'y rupe ombojekuaáygamo ra'e;
 iporã ko yvy rendy Mba'ekuaa va'y rupe ombojekuaáygamo ra'e;
 iporã ko yvy Mba'ekuaa vaji rupe ombojekuaáygamo ra'e;
 iporã ko yvy vera Mba'ekuaa vaji rupe ombojekuaáygamo ra'e;
 iporã ko yvy rendy Mba'ekuaa vaji rupe ombojekuaáygamo ra'e;
 iporã ko yvy Mba'ekuaa vaji rupe ombojekuaáygamo ra'e;
 iporã ko yvy vera Mba'ekuaa vaji rupe ombojekuaáygamo ra'e;
 iporã ko yvy rendy Mba'ekuaa vaji rupe ombojekuaáygamo ra'e;
 iporã ko yvy Jeguaka va'y rupe ombojekuaáygamo ra'e;
 iporã ko yvy vera Jeguaka va'y rupe ombojekuaáygamo ra'e;
 iporã ko yvy rendy Jeguaka va'y rupe ombojekuaáygamo ra'e;
 iporã ko yvy Jeguaka vaji rupe ombojekuaáygamo ra'e;
 iporã ko yvy vera Jeguaka vaji rupe ombojekuaáygamo ra'e;
 iporã ko yvy rendy Jeguaka vaji rupe ombojekuaáygamo ra'e;
 iporã ko yvy Ñandua va'y rupe ombojekuaáygamo ra'e;
 iporã ko yvy vera Ñandua va'y rupe ombojekuaáygamo ra'e;
 iporã ko yvy rendy Ñandua va'y rupe ombojekuaáygamo ra'e;
 iporã ko yvy Ñandua vaji rupe ombojekuaáygamo ra'e;
 iporã ko yvy vera Ñandua vaji rupe ombojekuaáygamo ra'e;
 iporã ko yvy rendy Ñandua vaji rupe ombojekuaáygamo ra'e;
 iporã ko yvy Kurusu va'y rupe ombojekuaáygamo ra'e;
 iporã ko yvy vera Kurusu va'y rupe ombojekuaáygamo ra'e;
 iporã ko yvy rendy Kurusu va'y rupe ombojekuaáygamo ra'e;
 iporã ko yvy Kurusu vaji rupe ombojekuaáygamo ra'e;
 iporã ko yvy vera Kurusu vaji rupe ombojekuaáygamo ra'e;
 iporã ko yvy rendy Kurusu vaji rupe ombojekuaáygamo ra'e.
 Iporã ko yvy vera ombojekuaáygamo!
 Iporã ko yvy rendy ombojekuaáygamo!

XIV

Che Ramõi Jusu Papa, araka'e!
 "Ñapyr ryma ko yvýra ri",
 [he'í] Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
 "ñapyr ryma ko yvy veráva ri",
 [he'í] Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
 "ñapyr ryma ko yvy rendýa ri",
 [he'í] Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
 "ñapyr ryma ko yvy ryapúa ri",
 [he'í] Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
 "ñapyr ryma ko yvy reakuáva ri",
 [he'í] Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
 "ñapyr ryma ko yvy veráva reakuáva ri",
 [he'í] Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
 "ñapyr ryma ko yvy rendýa reakuáva ri",
 [he'í] Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
 "ñapyr ryma ko yvy reakuá vetéva ri",
 [he'í] Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
 "ñapyr ryma ko yvy rembipe júvã ri",
 [he'í] Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
 "ñapyr ryma ko yvy vera rembipe júva ri",
 [he'í] Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
 "ñapyr ryma ko yvy rendy rembipe júva ri",
 [he'í] Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
 "ñapyr ryma ko yvy ryapúva rembipe júva ri",
 [he'í] Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
 "ñapyr ryma ko yvy rembipe júva vetéva ri",
 [he'í] Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
 "ñapyr ryma ko yvy vera rembipe ju vetéva ri",
 [he'í] Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;

26 C3:433 [Pa'i Agápito he'i va'ekue:] "Yvy rendy yvy reko katu [hína], yvy rekovete".

27 C2:80 tembipeju (que significa, más o menos: "lo iluminado con (débil) luz divina [aurea] ... con verdadera luz divina" ...

"ñapyr ryma ko yvy rendy rembipe ju vetéva ri",
 [he'i] Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
 "ñapyr ryma ko yvya ryapu rembipe ju vetéva ri",
 [he'i] Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
 "ñapyr ryma ko Jasuka rembipe ju vetéva ri",
 [he'i] Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
 "ñapyr ryma ko Jasuka vera rembipe ju vetéva ri",
 [he'i] Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
 "ñapyr ryma ko Jasuka rendy rembipe júva ri",
 [he'i] Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
 "ñapyr ryma ko Jeguaka rembipe júva ri",
 [he'i] Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
 "ñapyr ryma ko Jeguaka vera rembipe júva ri",
 [he'i] Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
 "ñapyr ryma ko Jeguaka rendy rembipe júva ri",
 [he'i] Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
 "ñapyr ryma ko Mba'ekuaa rembipe júva ri",
 [he'i] Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
 "ñapyr ryma ko Mba'ekuaa vera rembipe júva ri",
 [he'i] Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
 "ñapyr ryma ko Mba'ekuaa rendy rembipe ju vetéva ri",
 [he'i] Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
 "ñapyr ryma ko Ñandua rembipe júva ri",
 [he'i] Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
 "ñapyr ryma ko Kurusu rembipe júva ri",
 [he'i] Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
 "ñapyr ryma ko Kurusu vera rembipe júva ri",
 [he'i] Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
 "ñapyr ryma ko Kurusu rendy rembipe júva ri",
 [he'i] Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
 "ñapyr ryma ko Kurusúva ryapúva ri",
 [he'i] Che Ramõi Jusu Papa, araka'e.

XV

Che Ramõi Jusu Papa, araka'e!
 "Jajei potáryma ko yvya ri",
 [he'i] Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
 "jajei potáryma ko yvy veráva ri",
 [he'i] Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
 "jajei potáryma ko yvy rendya ri",
 [he'i] Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
 "jajei potáryma ko yvy ryapúa ri",
 [he'i] Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
 "jajei potáryma ko yvy reakuáva ri",
 [he'i] Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
 "jajei potáryma ko yvy veráva reakuáva ri",
 [he'i] Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
 "jajei potáryma ko yvy rendya reakuáva ri",
 [he'i] Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
 "jajei potáryma ko yvya reakuáva vetéva ri",
 [he'i] Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
 "jajei potáryma ko yvy rembipe júva ri",
 [he'i] Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
 "jajei potáryma ko yvy vera rembipe júva ri",
 [he'i] Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
 "jajei potáryma ko yvy rendy rembipe júva ri",
 [he'i] Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
 "jajei potáryma ko yvya ryapúva rembipe júva ri",
 [he'i] Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
 "jajei potáryma ko yvy rembipe júva vetéva ri",
 [he'i] Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
 "jajei potáryma ko yvy vera rembipe ju vetéva ri",
 [he'i] Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
 "jajei potáryma ko yvy rendy rembipe ju vetéva ri",
 [he'i] Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
 "jajei potáryma ko yvya ryapu rembipe ju vetéva ri",
 [he'i] Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;

"jajei potáryma ko Jasuka rembipe ju vetéva ri",
 [he'i] Che Ramōi Jusu Papa, araka'e;
 "jajei potáryma ko Jasuka vera rembipe ju vetéva ri",
 [he'i] Che Ramōi Jusu Papa, araka'e;
 "jajei potáryma ko Jasuka rendy rembipe júva ri",
 [he'i] Che Ramōi Jusu Papa, araka'e;
 "jajei potáryma ko Jeguaka rembipe júva ri",
 [he'i] Che Ramōi Jusu Papa, araka'e;
 "jajei potáryma ko Jeguaka vera rembipe júva ri",
 [he'i] Che Ramōi Jusu Papa, araka'e;
 "jajei potáryma ko Jeguaka rendy rembipe júva ri",
 [he'i] Che Ramōi Jusu Papa, araka'e;
 "jajei potáryma ko Mba'ekuaa rembipe júva ri",
 [he'i] Che Ramōi Jusu Papa, araka'e;
 "jajei potáryma ko Mba'ekuaa rembipe ju vetéva ri",
 [he'i] Che Ramōi Jusu Papa, araka'e;
 "jajei potáryma ko Mba'ekuaa vera rembipe júva ri",
 [he'i] Che Ramōi Jusu Papa, araka'e;
 "jajei potáryma ko Mba'ekuaa vera rembipe ju vetéva ri",
 [he'i] Che Ramōi Jusu Papa, araka'e;
 "jajei potáryma ko Nandua rembipe júva ri",
 [he'i] Che Ramōi Jusu Papa, araka'e;
 "jajei potáryma ko Kurusu rembipe júva ri",
 [he'i] Che Ramōi Jusu Papa, araka'e;
 "jajei potáryma ko Kurusu vera rembipe júva ri",
 [he'i] Che Ramōi Jusu Papa, araka'e;
 "jajei potáryma ko Kurusu rendy rembipe júva ri",
 [he'i] Che Ramōi Jusu Papa, araka'e;
 "jajei potáryma ko Kurusúva ryapúva ri",
 [he'i] Che Ramōi Jusu Papa, araka'e.

XVI

Che Ramōi Jusu Papa, araka'e!
 "Jaheja potáryma ko ko yvy",
 [he'i] Che Ramōi Jusu Papa, araka'e;
 "ñande pyguyro potáryma ko ko yvy",
 [he'i] Che Ramōi Jusu Papa, araka'e;
 "ñande pyguyro potáryma ko yvy veráva ri",
 [he'i] Che Ramōi Jusu Papa, araka'e;
 "ñande pyguyro potáryma ko yvy rendýa ri",
 [he'i] Che Ramōi Jusu Papa, araka'e;
 "ñande pyguyro potáryma ko yvy ryapúa ri",
 [he'i] Che Ramōi Jusu Papa, araka'e;
 "ñande pyguyro potáryma ko yvy reakuáva ri",
 [he'i] Che Ramōi Jusu Papa, araka'e;
 "ñande pyguyro potáryma ko yvy veráva reakuáva ri",
 [he'i] Che Ramōi Jusu Papa, araka'e;
 "ñande pyguyro potáryma ko yvy rendýa reakuáva ri",
 [he'i] Che Ramōi Jusu Papa, araka'e;
 "ñande pyguyro potáryma ko yvy reakuã vetéva ri",
 [he'i] Che Ramōi Jusu Papa, araka'e;
 "ñande pyguyro potáryma ko yvy rembipe júva ri",
 [he'i] Che Ramōi Jusu Papa, araka'e;
 "ñande pyguyro potáryma ko yvy vera rembipe júva ri",
 [he'i] Che Ramōi Jusu Papa, araka'e;
 "ñande pyguyro potáryma ko yvy rendy rembipe júva ri",
 [he'i] Che Ramōi Jusu Papa, araka'e;
 "ñande pyguyro potáryma ko yvy ryapúva rembipe júva ri",
 [he'i] Che Ramōi Jusu Papa, araka'e;
 "ñande pyguyro potáryma ko yvy rembipe júva vetéva ri",
 [he'i] Che Ramōi Jusu Papa, araka'e;
 "ñande pyguyro potáryma ko yvy vera rembipe ju vetéva ri",
 [he'i] Che Ramōi Jusu Papa, araka'e;
 "ñande pyguyro potáryma ko yvy rendy rembipe ju vetéva ri",
 [he'i] Che Ramōi Jusu Papa, araka'e;

"ñande pyguyro potáryma ko yv'ya ryapu rembipe ju vetéva ri",
 [he'i] Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
 "ñande pyguyro potáryma ko Jasuka rembipe ju vetéva ri",
 [he'i] Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
 "ñande pyguyro potáryma ko Jasuka vera rembipe ju vetéva ri",
 [he'i] Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
 "ñande pyguyro potáryma ko Jasuka rendy rembipe júva ri",
 [he'i] Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
 "ñande pyguyro potáryma ko Jeguaka rembipe júva ri",
 [he'i] Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
 "ñande pyguyro potáryma ko Jeguaka vera rembipe júva ri",
 [he'i] Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
 "ñande pyguyro potáryma ko Jeguaka rendy rembipe júva ri",
 [he'i] Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
 "ñande pyguyro potáryma ko Mba'ekuaa rembipe júva ri",
 [he'i] Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
 "ñande pyguyro potáryma ko Mba'ekuaa rembipe ju vetéva ri",
 [he'i] Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
 "ñande pyguyro potáryma ko Mba'ekuaa vera rembipe júva ri",
 [he'i] Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
 "ñande pyguyro potáryma ko Mba'ekuaa vera rembipe ju vetéva ri",
 [he'i] Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
 "ñande pyguyro potáryma ko Ñandua rembipe júva ri",
 [he'i] Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
 "ñande pyguyro potáryma ko Kurusu rembipe júva ri",
 [he'i] Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
 "ñande pyguyro potáryma ko Kurusu vera rembipe júva ri",
 [he'i] Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
 "ñande pyguyro potáryma ko Kurusu rendy rembipe júva ri",
 [he'i] Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
 "ñande pyguyro potáryma ko Kurusúva ryapúva ri",
 [he'i] Che Ramõi Jusu Papa, araka'e.

XVII

Che Ramõi Jusu Papa, araka'e!
 He'i, je, Che Ramõi Jusu Papa, araka'e:
 "No'ã²⁸ rako Jasuka va'ýra, no'ã rako Jasuka vajýra";
 he'i, je, Che Ramõi Jusu Papa, araka'e:
 "No'ã rako Mba'ekuaa ra'y, no'ã rako Mba'ekuaa rajy";
 he'i, je, Che Ramõi Jusu Papa, araka'e:
 "No'ã rako Jeguaka va'y, no'ã rako Jeguaka vajy";
 he'i, je, Che Ramõi Jusu Papa, araka'e:
 "No'ã rako Ñandua va'y, no'ã rako Ñandua vajýra";
 he'i, je, Che Ramõi Jusu Papa, araka'e:
 "No'ã rako Kurusu va'y, no'ã rako Kurusu vajýra";
 he'i, je, Che Ramõi Jusu Papa, araka'e:
 "No'ã rako Kurusu rendy ra'y, no'ã rako Kurusu rendy vajy".

XVIII

Che Ramõi Jusu Papa, araka'e!
 He'i, je, Che Ramõi Jusu Papa, araka'e:
 "Ojopoty rami meme Jasuka va'ýry kóvy;
 ojopoty rami meme Jasuka vajýry kóvy;
 ojopoty rami meme Mba'ekuaa va'ýry kóvy;
 ojopoty rami meme Mba'ekuaa vajýry kóvy;
 ojopoty rami meme Jeguaka va'ýry kóvy;
 ojopoty rami meme Jeguaka vajýry kóvy;
 ojopoty rami meme Ñandua va'ýry kóvy;
 ojopoty rami meme Ñandua vajýry kóvy;
 ojopoty rami meme Kurusu va'ýry kóvy;
 ojopoty rami meme Kurusu vajýry kóvy.

²⁸ M1: no'ãng junta de cosas; orono'ãng juntámonos;

Ñandua va'ýry kóvy jopotýra mbojoja;
Ñandua vajýry kóvy jopotýra mbojoja;
Kurusu va'ýry kóvy jopotýra mbojoja;
Kurusu vajýry kóvy jopotýra mbojoja".

XIX

Che Ramõi Jusu Papa, araka'e!
"Tupã ra'ýra ojeasojavóyryma", he'i Che Ramõi Jusu Papa,araka'e;
"Tupã rajýra ojeasojavóyryma", he'i Che Ramõi Jusu Papa,araka'e;
"Jasuka va'ýra ojeasojavóyryma", he'i Che Ramõi Jusu Papa,araka'e;
"Jasuka vajýra ojeasojavóyryma", he'i Che Ramõi Jusu Papa,araka'e;
"Mba'ekuaa va'ýra ojeasojavóyryma", he'i Che Ramõi Jusu Papa,araka'e;
"Mba'ekuaa vajýra ojeasojavóyryma", he'i Che Ramõi Jusu Papa,araka'e;
"Jeguaka va'ýra ojeasojavóyryma", he'i Che Ramõi Jusu Papa,araka'e;
"Jeguaka vajýra ojeasojavóyryma", he'i Che Ramõi Jusu Papa,araka'e;
"Ñandua va'ýra ojeasojavóyryma", he'i Che Ramõi Jusu Papa,araka'e;
"Ñandua vajýra ojeasojavóyryma", he'i Che Ramõi Jusu Papa,araka'e;
"Kurusu va'ýra ojeasojavóyryma", he'i Che Ramõi Jusu Papa,araka'e;
"Kurusu vajýra ojeasojavóyryma", he'i Che Ramõi Jusu Papa,araka'e;

XX

Che Ramõi Jusu Papa, araka'e!
Che Ru²⁹ ra'ýra ojeasojavóy;
Che Ru rajýra ojeasojavóy;
Jasuka va'ýrape Che Ru ra'ýra ojeasojavóy;
Jasuka vajýrape Che Ru ra'ýra ojeasojavóy;
Mba'ekuaa va'ýrape Che Ru ra'ýra ojeasojavóy;
Mba'ekuaa vajýrype Che Ru ra'ýra ojeasojavóy;
Jeguaka va'ýrype Che Ru ra'ýra ojeasojavóy;

Jeguaka vajýrype Che Ru ra'ýra ojeasojavóy;
Ñandua va'ýrype Che Ru ra'ýra ojeasojavóy;
Ñandua vajýrype Che Ru ra'ýra ojeasojavóy;
Kurusu va'ýrype Che Ru ra'ýra ojeasojavóy;
Kurusu vajýrype Che Ru ra'ýra ojeasojavóy.

XXI

Che Ramõi Jusu Papa, araka'e!
"Tupã ra'ýra ojeasojavóyryma",
he'i Che Ramõi Jusu Papa,araka'e;
"Tupã rajýra ojeasojavóyryma",
he'i Che Ramõi Jusu Papa,araka'e;
"Jasuka va'ýra ojeasojavóyryma",
he'i Che Ramõi Jusu Papa,araka'e;
"Jasuka vajýra ojeasojavóyryma",
he'i Che Ramõi Jusu Papa,araka'e;
"Mba'ekuaa va'ýra ojeasojavóyryma",
he'i Che Ramõi Jusu Papa,araka'e;
"Mba'ekuaa vajýra ojeasojavóyryma",
he'i Che Ramõi Jusu Papa,araka'e;
"Jeguaka va'ýra ojeasojavóyryma",
he'i Che Ramõi Jusu Papa,araka'e;
"Jeguaka vajýra ojeasojavóyryma",
he'i Che Ramõi Jusu Papa,araka'e;
"Ñandua va'ýra ojeasojavóyryma",
he'i Che Ramõi Jusu Papa,araka'e;
"Ñandua vajýra ojeasojavóyryma",
he'i Che Ramõi Jusu Papa,araka'e;
"Kurusu va'ýra ojeasojavóyryma",
he'i Che Ramõi Jusu Papa,araka'e;
"Kurusu vajýra ojeasojavóyryma",
he'i Che Ramõi Jusu Papa,araka'e.

29 C3:437 [Pa'i Agábito he'i va'ekue:] "Che Ru – Ñande Ramõi Papa ríreguarã, Ñande Ru Pav rá [hina]".

Che Ramōi Jusu Papa, araka'e!

Ikaturānyama³⁰ Jasuka va'ýra oguerahágamo ra'e;
 ikaturānyama Jasuka vajýra oguerahágamo ra'e;
 ikaturānyama Mba'ekuaa va'ýra oguerahágamo ra'e;
 ikaturānyama Mba'ekuaa a vajýra oguerahágamo ra'e;
 ikaturānyama Jeguaka va'ýra oguerahágamo ra'e;
 ikaturānyama Jeguaka vajýra oguerahágamo ra'e;
 ikaturānyama Ñandua va'ýra oguerahágamo ra'e;
 ikaturānyama Ñandua vajýra oguerahágamo ra'e;
 ikaturānyama Kurusu va'ýra oguerahágamo ra'e;
 ikaturānyama Kurusu vajýra oguerahágamo ra'e.

Che Ramōi Jusu Papa, araka'e!

Ikaturā mbete Jasuka va'ýra oguerahágamo ra'e;
 ikaturā mbete Jasuka vajýra oguerahágamo ra'e;
 ikaturā mbete Mba'ekuaa va'ýra oguerahágamo ra'e;
 ikaturā mbete Mba'ekuaa a vajýra oguerahágamo ra'e;
 ikaturā mbete Jeguaka va'ýra oguerahágamo ra'e;
 ikaturā mbete Jeguaka vajýra oguerahágamo ra'e;
 ikaturā mbete Ñandua va'ýra oguerahágamo ra'e;
 ikaturā mbete Ñandua vajýra oguerahágamo ra'e;
 ikaturā mbete Kurusu va'ýra oguerahágamo ra'e;
 ikaturā mbete Kurusu vajýra oguerahágamo ra'e.

30 Pa'i Agápito he'i va'ekue: "Ikaturā [he'ise] ipot mbáitéma, ikatúvo páitéma".

Che Ramōi Jusu Papa, araka'e!

Ikaturā mbetényma Jasuka va'ýra opapágamo ra'e;
 ikaturā mbetényma Jasuka vajýra opapágamo ra'e;
 ikaturā mbetényma Mba'ekuaa va'ýra opapágamo ra'e;
 ikaturā mbetényma Mba'ekuaa a vajýra opapágamo ra'e;
 ikaturā mbetényma Jeguaka va'ýra opapágamo ra'e;
 ikaturā mbetényma Jeguaka vajýra opapágamo ra'e;
 ikaturā mbetényma Ñandua va'ýra opapágamo ra'e;
 ikaturā mbetényma Ñandua vajýra opapágamo ra'e;
 ikaturā mbetényma Kurusu va'ýra opapágamo ra'e;
 ikaturā mbetényma Kurusu vajýra opapágamo ra'e.

Che Ramōi Jusu Papa, araka'e!

"Piraguái etéa jepapányma", he'i Che Ramōi Jusu Papa, araka'e;
 "Jasuka veráva jepapányma", he'i Che Ramōi Jusu Papa, araka'e;
 "Jasuka rendýa jepapányma", he'i Che Ramōi Jusu Papa, araka'e;
 "Jasuka ryapúva jepapányma", he'i Che Ramōi Jusu Papa, araka'e;
 "Mba'ekuaa veráva jepapányma", he'i Che Ramōi Jusu Papa, araka'e;
 "Mba'ekuaa rendýa jepapányma", he'i Che Ramōi Jusu Papa, araka'e;
 "Mba'ekuaa ryapúva jepapányma", he'i Che Ramōi Jusu Papa, araka'e;
 "Jeguaka veráva jepapányma", he'i Che Ramōi Jusu Papa, araka'e;
 "Jeguaka rendýa jepapányma", he'i Che Ramōi Jusu Papa, araka'e;
 "Jeguaka ryapúva jepapányma", he'i Che Ramōi Jusu Papa, araka'e;
 "Ñandua veráva jepapányma", he'i Che Ramōi Jusu Papa, araka'e;
 "Ñandua rendýa jepapányma", he'i Che Ramōi Jusu Papa, araka'e;
 "Ñandua ryapúva jepapányma", he'i Che Ramōi Jusu Papa, araka'e;
 "Kurusu veráva jepapányma", he'i Che Ramōi Jusu Papa, araka'e;

31 C3:438 [Pa'i Agápito he'i va'ekue:] "Ojepapáma, ohenōima Ñande Ramōi Papa, ombohéryma".

"Kurusu rendýa jepapányma", he'i Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
"Kurusu ryapúva jepapányma", he'i Che Ramõi Jusu Papa, araka'e.

XXVI

Che Ramõi Jusu Papa, araka'e!
"Piraguái etéa ojepapányma",
he'i Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
"Jasukáva ñemboPiraguái ojepapányma",
he'i Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
"Jasuka veráva ñemboPiraguái ojepapányma",
he'i Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
"Jasuka rendýa ñemboPiraguái ojepapányma",
he'i Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
"Mba'ekuaáva ñemboPiraguái ojepapányma",
he'i Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
"Mba'ekuaa veráva ñemboPiraguái ojepapányma",
he'i Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
"Mba'ekuaa rendýa ñemboPiraguái ojepapányma",
he'i Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
"Jeguakáva ñemboPiraguái ojepapányma",
he'i Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
"Jeguaka veráva ñemboPiraguái ojepapányma",
he'i Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
"Jeguaka rendýa ñemboPiraguái ojepapányma",
he'i Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
"Ñanduáva ñemboPiraguái ojepapányma",
he'i Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
"Ñandua veráva ñemboPiraguái ojepapányma",
he'i Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
"Ñandua rendýa ñemboPiraguái ojepapányma",
he'i Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
"Kurusúva ñemboPiraguái ojepapányma",
he'i Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
"Kurusu veráva ñemboPiraguái ojepapányma",

he'i Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
"Kurusu rendýa ñemboPiraguái ojepapányma",
he'i Che Ramõi Jusu Papa, araka'e.

"Apy rako che, karambohe!
Piraguái ajepapányma.
Apy rako che, karambohe!
Piraguái etéa jepapányma, jepapányma".

XXVII

Che Ramõi Jusu Papa, araka'e!
"Apy rako che, karambohe, ijáryguãma ri",
he'i Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
"Jasukávi járyguãma ri",
he'i Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
"Jasuka verávi járyguãma ri",
he'i Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
"Jasuka rendývi járyguãma ri",
he'i Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
"Mba'ekuaávi járyguãma ri",
he'i Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
"Mba'ekuaa verávi járyguãma ri",
he'i Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
"Mba'ekuaa rendývi járyguãma ri",
he'i Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
"Jeguakávi járyguãma ri",
he'i Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
"Jeguaka verávi járyguãma ri",
he'i Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
"Jeguaka rendývi járyguãma ri",
he'i Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
"Ñanduávi járyguãma ri",
he'i Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
"Ñandua verávi járyguãma ri",

he'i Che Ramōi Jusu Papa, araka'e;
"Ñandua rendývi járyguāma ri",
he'i Che Ramōi Jusu Papa, araka'e;
"Kurusúva járyguāma ri",
he'i Che Ramōi Jusu Papa, araka'e;
"Kurusu verávi járyguāma ri",
he'i Che Ramōi Jusu Papa, araka'e;
"Kurusu rendývi járyguāma ri",
he'i Che Ramōi Jusu Papa, araka'e.

"Apy rako che, karambohe, Kurusúva ryapúvi járyguāma ri!"

XXVIII

Ko Jasukáva rerokamañyt nyñña
Jasuka vera rerokamañyt nyma;
Jasuka rendy rerokamañyt nyma;
ko Mba'ekuaáva rerokamañyt nyma;
Mba'ekuaa vera rerokamañyt nyma;
Mba'ekuaa rendy rerokamañyt nyma;
ko Jeguakáva rerokamañyt nyma;
Jeguaka vera rerokamañyt nyma;
Jeguaka rendy rerokamañyt nyma;
ko Ñanduáva rerokamañyt nyma;
Ñandua vera rerokamañyt nyma;
Ñandua rendy rerokamañyt nyma;
ko Kurusúva rerokamañyt nyma;
Kurusu vera rerokamañyt nyma;
Kurusu rendy rerokamañyt nyma.

32 kamañyt takuapu hína; Pa'i Agábito he'i va'ekue: "Oikatúvoma ñe' , oguenoh mbáma, omboesajapáma".

XXIX

Ko Jasukáva rerokamañyt ngetényma;
Jasuka vera rerokamañyt ngetényma;
Jasuka rendy rerokamañyt ngetényma;
ko Mba'ekuaáva rerokamañyt ngetényma;
Mba'ekuaa vera rerokamañyt ngetényma;
Mba'ekuaa rendy rerokamañyt ngetényma;
ko Jeguakáva rerokamañyt ngetényma;
Jeguaka vera rerokamañyt ngetényma;
Jeguaka rendy rerokamañyt ngetényma;
ko Ñanduáva rerokamañyt ngetényma;
Ñandua vera rerokamañyt ngetényma;
Ñandua rendy rerokamañyt ngetényma;
ko Kurusúva rerokamañyt ngetényma;
Kurusu vera rerokamañyt ngetényma;
Kurusu rendy rerokamañyt ngetényma.

XXX

Oñendu katúryma Che Ru ñemongo'i ñandévy;
oñendu katúryma Che Ru ra'y ñemongo'i ñandévy;
oñendu katúryma Che Ru rajy ñemongo'i ñandévy;
oñendu katúryma Tupã ra'y ñemongo'i ñandévy;
oñendu katúryma Tupã rajy ñemongo'i ñandévy;
oñendu katúryma Jasuka ra'y ñemongo'i ñandévy;
oñendu katúryma Jasuka rajy ñemongo'i ñandévy;
oñendu katúryma Mba'ekuaa ra'y ñemongo'i ñandévy;
oñendu katúryma Mba'ekuaa rajy ñemongo'i ñandévy;
oñendu katúryma Jeguaka ra'y ñemongo'i ñandévy;
oñendu katúryma Jeguaka rajy ñemongo'i ñandévy;
oñendu katúryma Ñandua ra'y ñemongo'i ñandévy;

33 M1: ko'i¹ parlar; gorjear aves; bullir los peces; parlar los hombres;

oñendu katúryma Ñandua rajy ñemongo'i ñandévy;
oñendu katúryma Kurusu ra'y ñemongo'i ñandévy;
oñendu katúryma Kurusu rajy ñemongo'i ñandévy.

XXXI

Oñendu katúryma Che Ru oñemboayvu ñandévy;
oñendu katúryma Che Ru ra'y oñemboayvu ñandévy;
oñendu katúryma Che Ru rajy oñemboayvu ñandévy;
oñendu katúryma Tupã ra'y oñemboayvu ñandévy;
oñendu katúryma Tupã rajy oñemboayvu ñandévy;
oñendu katúryma Jasuka ra'y oñemboayvu ñandévy;
oñendu katúryma Jasuka rajy oñemboayvu ñandévy;
oñendu katúryma Mba'ekuaa ra'y oñemboayvu ñandévy;
oñendu katúryma Mba'ekuaa rajy oñemboayvu ñandévy;
oñendu katúryma Jeguaka ra'y oñemboayvu ñandévy;
oñendu katúryma Jeguaka rajy oñemboayvu ñandévy;
oñendu katúryma Ñandua ra'y oñemboayvu ñandévy;
oñendu katúryma Ñandua rajy oñemboayvu ñandévy;
oñendu katúryma Kurusu ra'y oñemboayvu ñandévy;
oñendu katúryma Kurusu rajy oñemboayvu ñandévy;
oñendu katúryma Guyra Ju akaturã oñemboayvu ñandévy;
oñendu katúryma Guyra Ju akaturã mbete oñemboayvu ñandévy.

XXXII

Ñemomorãháva h ndõ Che Ru va'ykuéry;
ñemomorãháva h ndo Tupã va'ýra;
ñemomorãháva h ndo Tupã vajýra;
ñemomorãháva h ndo Jasuka va'ýra;
ñemomorãháva h ndo Jasuka vajýra;
ñemomorãháva h ndo Mba'ekuaa va'ýra;

ñemomorãháva h ndo Mba'ekuaa vajýra;
ñemomorãháva h ndo Jeguaka va'ýra;
ñemomorãháva h ndo Jeguaka vajýra;
ñemomorãháva h ndo Ñandua va'ýra;
ñemomorãháva h ndo Ñandua vajýra;
ñemomorãháva h ndo Kurusu va'ýra;
ñemomorãháva h ndo Kurusu vajýra;

34 M1: h ndo ¿no veis? ¿no digo yo? ¿no lo había pronosticado yo?

Ndoko jeguaháva ri, ndoko Che Ru ra'ýra;
 ndoko jeguaháva ri, ndoko Che Ru rajýra;
 ndoko Tupā va'ýra jeguaháva ri, ndoko Tupā va'ýra;
 ndoko Tupā vajýra jeguaháva ri, ndoko Tupā vajýra;
 ndoko Jasuka va'ýra jeguaháva ri, ndoko Jasuka va'ýra;
 ndoko Jasuka vajýra jeguaháva ri, ndoko Jasuka vajýra;
 ndoko Mba'ekuaa va'ýra jeguaháva ri, ndoko Mba'ekuaa va'ýra;
 ndoko Mba'ekuaa vajýra jeguaháva ri, ndoko Mba'ekuaa vajýra;
 ndoko Jeguaka va'ýra jeguaháva ri, ndoko Jeguaka va'ýra;
 ndoko Jeguaka vajýra jeguaháva ri, ndoko Jeguaka vajýra;
 ndoko Ñandua va'ýra jeguaháva ri, ndoko Ñandua va'ýra;
 ndoko Ñandua vajýra jeguaháva ri, ndoko Ñandua vajýra;
 ndoko Kurusu va'ýra jeguaháva ri, ndoko Kurusu va'ýra;
 ndoko Kurusu vajýra jeguaháva ri, ndoko Kurusu vajýra.

Ndoko jegua'y⁵ vete pypéne chajeguány kóy;
 chajegua Che Ru ra'ýra jegua'y vete pypéne, chajeguány kóy;
 chajegua Che Ru rajýra jegua'y vete pypéne, chajeguány kóy;
 chajegua Jasuka ra'ýra jegua'y vete pypéne, chajeguány kóy;
 chajegua Jasuka rajýra jegua'y vete pypéne, chajeguány kóy;
 chajegua Mba'ekuaa ra'ýra jegua'y vete pypéne, chajeguány kóy;
 chajegua Mba'ekuaa rajýra jegua'y vete pypéne, chajeguány kóy;
 chajegua Jeguaka ra'ýra jegua'y vete pypéne, chajeguány kóy;
 chajegua Jeguaka rajýra jegua'y vete pypéne, chajeguány kóy;
 chajegua Ñandua ra'ýra jegua'y vete pypéne, chajeguány kóy;
 chajegua Ñandua rajýra jegua'y vete pypéne, chajeguány kóy;
 chajegua Kurusu ra'ýra jegua'y vete pypéne, chajeguány kóy;
 chajegua Kurusu rajýra jegua'y vete pypéne, chajeguány kóy.

35 C3:443 "jeguay" yruku [hína]

Ndoko Che Ru jekotyahávari;
 ndoko Che Ru ra'ýra jekotyaháva ri;
 ndoko Che Ru rajýra jekotyaháva ri;
 ndoko Tupā ra'ýra jekotyaháva ri;
 ndoko Tupā rajýra jekotyaháva ri;
 ndoko Jasuka ra'ýra jekotyaháva ri;
 ndoko Jasuka rajýra jekotyaháva ri;
 ndoko Mba'ekuaa ra'ýra jekotyaháva ri;
 ndoko Mba'ekuaa rajýra jekotyaháva ri;
 ndoko Jeguaka ra'ýra jekotyaháva ri;
 ndoko Jeguaka rajýra jekotyaháva ri;
 ndoko Ñandua ra'ýra jekotyaháva ri;
 ndoko Ñandua rajýra jekotyaháva ri;
 ndoko Kurusu ra'ýra jekotyaháva ri;
 ndoko Kurusu rajýra jekotyaháva ri;

XXXV

Che reko renovah nyma;
 che vera renovah nyma;
 che rendy renovah nyma;
 che ñenga renovah nyma;
 che ñengarete renovah nyma;
 che aguaipu renovah nyma;
 che aguaipu vete renovah nyma;
 ñapyr nyma Che Ru jerokyháva ri;
 ñapyr nyma Che Ru ra'ýra jerokyháva ri;
 ñapyr nyma Che Ru rajýra jerokyháva ri;
 ñapyr nyma Jasuka ra'ýra jerokyháva ri;
 ñapyr nyma Jasuka rajýra jerokyháva ri;

36 He'i va'ekue hikuái: "jekotyha - Ñande Ru guataha, Ñande Ru pyr nga hina".

ñapyr nyma Mba'ekuaa ra'ýra jerokyháva ri;
ñapyr nyma Mba'ekuaa rajýra jerokyháva ri;
ñapyr nyma Jeguaka ra'ýra jerokyháva ri;
ñapyr nyma Jeguaka rajýra jerokyháva ri;
ñapyr nyma Ñandua ra'ýra jerokyháva ri;
ñapyr nyma Ñandua rajýra jerokyháva ri;
ñapyr nyma Kurusu ra'ýra jerokyháva ri;
ñapyr nyma Kurusu rajýra jerokyháva ri.

XXXVI

Yvakuáva repeñānymā
Yvakua veráva repeñānyama;
Yvakua rendýa repeñānyama;
Yvakuáva ryapúa repeñānyama;
Che Ru yvakuáva repeñānyama;
Che Ru yvakua veráva repeñānyama;
Che Ru yvakua rendýa repeñānyama;
Che Ru yvakuáva ryapúa repeñānyama;
Mba'e Jára yvakuáva repeñānyama;
Mba'e Jára yvakua veráva repeñānyama;
Mba'e Jára yvakua rendýa repeñānyama;
Mba'e Jára yvakuáva ryapúa repeñānyama;
Verandyju yvakuáva repeñānyama;
Verandyju yvakua veráva repeñānyama;
Verandyju yvakua rendýa repeñānyama;
Verandyju yvakuáva ryapúa repeñānyama;
Verandyju Guasu yvakuáva repeñānyama;
Verandyju Guasu³⁷ yvakua veráva repeñānyama;
Verandyju Guasu yvakua rendýa repeñānyama;
Verandyju Guasu yvakuáva ryapúa repeñānyama.

37 C3:444 [He'i va'ekue hikuái:] "hepeña [he'ise] acercarse en tropel, briosamente".

38 C3:445 [He'i va'ekue hikuái:] "Che Ru, Mba'e Jára, Verandyju ha Verandyju Guasu Tupã Ru [hina], Nande Ru Pav ra'Ykuéra".

XXXVII

Ndoko yvykuáva ri;
ndoko yvakua veráva ri;
ndoko yvakua rendýa ri;
ndoko yvakuáva ryapúa ri;
ndoko Che Ru yvykuáva ri;
ndoko Che Ru yvakua veráva ri;
ndoko Che Ru yvakua rendýa ri;
ndoko Che Ru yvakuáva ryapúa ri;
ndoko Mba'e Jára yvykuáva ri;
ndoko Mba'e Jára yvakua veráva ri;
ndoko Mba'e Jára yvakua rendýa ri;
ndoko Mba'e Jára yvakuáva ryapúa ri;
ndoko Verandyju yvykuáva ri;
ndoko Verandyju yvakua veráva ri;
ndoko Verandyju yvakua rendýa ri;
ndoko Verandyju yvakuáva ryapúa ri;
ndoko Verandyju Guasu yvykuáva ri;
ndoko Verandyju Guasu yvakua veráva ri;
ndoko Verandyju Guasu yvakua rendýa ri;
ndoko Verandyju Guasu yvakuáva ryapúa ri.

XXXVIII

Iporã yvakua omomorāngamo;
iporã yvakua vera omomorāngamo;
iporã yvakua rendy omomorāngamo;
iporã yvakua ryapu omomorāngamo;
iporã Che Ru yvakua omomorāngamo;
iporã Che Ru yvakua vera omomorāngamo;
iporã Che Ru yvakua rendy omomorāngamo;
iporã Che Ru yvakua ryapu omomorāngamo;
iporã Mba'e Jára yvakua omomorāngamo;
iporã Mba'e Jára yvakua vera omomorāngamo;

iporã Mba'e Jára yvakua rendy omomorãngamo;
iporã Mba'e Jára yvakua ryapu omomorãngamo;
iporã Verandyju yvakua omomorãngamo;
iporã Verandyju yvakua vera omomorãngamo;
iporã Verandyju yvakua rendy omomorãngamo;
iporã Verandyju yvakua ryapu omomorãngamo;
iporã Verandyju Guasu yvakua omomorãngamo;
iporã Verandyju Guasu yvakua vera omomorãngamo;
iporã Verandyju Guasu yvakua rendy omomorãngamo;
iporã Verandyju Guasu yvakua ryapu omomorãngamo.

XXXIX

Iporã yvakua opotyragamo;
iporã yvakua vera opotyragamo;
iporã yvakua rendy opotyragamo;
iporã yvakua ryapu opotyragamo;
iporã Che Ru yvakua opotyragamo;
iporã Che Ru yvakua vera opotyragamo;
iporã Che Ru yvakua rendy opotyragamo;
iporã Che Ru yvakua ryapu opotyragamo;
iporã Mba'e Jára yvakua opotyragamo;
iporã Mba'e Jára yvakua vera opotyragamo;
iporã Mba'e Jára yvakua rendy opotyragamo;
iporã Mba'e Jára yvakua ryapu opotyragamo;
iporã Verandyju yvakua opotyragamo;
iporã Verandyju yvakua vera opotyragamo;
iporã Verandyju yvakua rendy opotyragamo;
iporã Verandyju yvakua ryapu opotyragamo;
iporã Verandyju Guasu yvakua opotyragamo;
iporã Verandyju Guasu yvakua vera opotyragamo;
iporã Verandyju Guasu yvakua rendy opotyragamo;
iporã Verandyju Guasu yvakua ryapu opotyragamo.

XL

Yvykua amoparãnymã;
vykua vera amoparãnyma;
vykua rendy amoparãnyma;
vykua ryapu amoparãnyma;
Che Ru vykua amoparãnyma;
Che Ru vykua vera amoparãnyma;
Che Ru vykua rendy amoparãnyma;
Che Ru vykua ryapu amoparãnyma;
Mba'e Jára vykua amoparãnyma;
Mba'e Jára vykua vera amoparãnyma;
Mba'e Jára vykua rendy amoparãnyma;
Mba'e Jára vykua ryapu amoparãnyma;
Verandyju vykua amoparãnyma;
Verandyju vykua vera amoparãnyma;
Verandyju vykua rendy amoparãnyma;
Verandyju vykua ryapu amoparãnyma;
Verandyju Guasu vykua amoparãnyma;
Verandyju Guasu vykua vera amoparãnyma;
Verandyju Guasu vykua rendy amoparãnyma;
Verandyju Guasu vykua ryapu amoparãnyma.

XLI

Yvykua rasányma;
vykua vera rasányma;
vykua rendy rasányma;
vykua ryapu rasányma;
Che Ru vykua rasányma;
Che Ru vykua vera rasányma;
Che Ru vykua rendy rasányma;

Che Ru yvykua ryapu rasányma;
Mba'e Jára yvykua rasányma;
Mba'e Jára yvykua vera rasányma;
Mba'e Jára yvykua rendy rasányma;
Mba'e Jára yvykua ryapu rasányma;
Verandyju yvykua rasányma;
Verandyju yvykua vera rasányma;
Verandyju yvykua rendy rasányma;
Verandyju yvykua ryapu rasányma;
Verandyju Guasu yvykua rasányma;
Verandyju Guasu yvykua vera rasányma;
Verandyju Guasu yvykua rendy rasányma;
Verandyju Guasu yvykua ryapu rasányma.

XLII

He'í, ndaje, Pa araka'e ra:
"Mava ⁴⁰ upetépane che reko renovah nyma?
Mava Tupã Ruvicha upetépane che reko renovah nyma?
Ama' ma' tekoaruvicharãra ri,
che reko roeroñes anguãra ri,
che vera roeroñes anguãra ri,
che rendy roeroñes anguãra ri,
che ryapu roeroñes anguãra ri".

Avy, ndaje, Pa araka'e ra:
"Ndoko apyka vera ñesyra va ri;
ndoko apyka rendy ñesyra va ri;
ndoko apyka ryapúva ñesyra va ri;
ndoko apyka jeipe'yva ri;
ndoko apyka vera jeipe'yva ri;

ndoko apyka rendy jeipe'yva ri;
ndoko apyka ryapúva jeipe'yva ri".

XLIII

Ama' ma' mba'e marãngatúva ri;
ama' ma' mba'e marãngatu veráva ri;
ama' ma' mba'e marãngatu rendyva ri;
ama' ma' mba'e marãngatu ryapúva ri;
ama' ma' Che Ru mba'e marãngatúva ri;
ama' ma' Che Ru mba'e marãngatu veráva ri;
ama' ma' Che Ru mba'e marãngatú rendyva ri;
ama' ma' Che Ru mba'e marãngatu ryapúva ri.

XLIV

Ndoko ñande kakuaáva ri;
ndoko ñande kakuaáva ri;
ndoko Che Ru ra'yra kakuaáva ri;
ndoko Che Ru rajyra kakuaáva ri;
ndoko Tupã ra'yra kakuaáva ri;
ndoko Tupã rajyra kakuaáva ri;
ndoko Jasuka ra'yra kakuaáva ri;
ndoko Jasuka rajyra kakuaáva ri;
ndoko Mba'ekuaa ra'yra kakuaáva ri;
ndoko Mba'ekuaa rajyra kakuaáva ri;
ndoko Jeguaka ra'yra kakuaáva ri;
ndoko Jeguaka rajyra kakuaáva ri;
ndoko Ñandua ra'yra kakuaáva ri;
ndoko Ñandua rajyra kakuaáva ri;
ndoko Kurusu ra'yra kakuaáva ri;
ndoko Kurusu rajyra kakuaáva ri.

40 C1:94 mavae; mava cuál?; quién?

Ndoko i Jasuka va'ýra ñes ngáva ri;
 ndoko Jasuka vajýra oñes ngáva ri;
 ndoko Mba'ekuaa va'ýra ñes ngáva ri;
 ndoko Mba'ekuaa vajýra ñes ngáva ri;
 ndoko Jeguaka va'ýra ñes ngáva ri;
 ndoko Jeguaka vajýra ñes ngáva ri;
 ndoko Ñandua va'ýra ñes ngáva ri;
 ndoko Ñandua vajýra ñes ngáva ri;
 ndoko Kurusu va'ýra ñes ngáva ri;
 ndoko Kurusu vajýra ñes ngáva ri.

Ndoko jerojypáva ri;
 ndoko Che Ru ra'ýra jerojypáva ri;
 ndoko Che Ru rajýra jerojypáva ri;
 ndoko Tupã ra'ýra jerojypáva ri;
 ndoko Tupã rajýra jerojypáva ri;
 ndoko Jasuka ra'ýra jerojypáva ri;
 ndoko Jasuka rajýra jerojypáva ri;
 ndoko Mba'ekuaa ra'ýra jerojypáva ri;
 ndoko Mba'ekuaa rajýra jerojypáva ri;
 ndoko Jeguaka ra'ýra jerojypáva ri;
 ndoko Jeguaka rajýra jerojypáva ri;
 ndoko Ñandua ra'ýra jerojypáva ri;
 ndoko Ñandua rajýra jerojypáva ri;
 ndoko Kurusu ra'ýra jerojypáva ri;
 ndoko Kurusu rajýra jerojypáva ri.

Ndoko poty'ýva ri;
 ndoko ñande poty'y vetéva ri;
 ndoko ñande retéa poty'ýva ri;
 ndoko ñande retéa poty'y vetéva ri;
 ndoko Che Ru ra'y rete poty'ýva ri;
 ndoko Che Ru ra'y rete poty'y vetéva ri;
 ndoko Che Ru rajy rete poty'ýva ri;
 ndoko Che Ru rajy rete poty'y vetéva ri;
 ndoko Jasuka ra'y rete poty'ýva ri;
 ndoko Jasuka ra'y rete poty'y vetéva ri;
 ndoko Jasuka rajy rete poty'ýva ri;
 ndoko Jasuka rajy rete poty'y vetéva ri;
 ndoko Mba'ekuaa ra'y rete poty'ýva ri;
 ndoko Mba'ekuaa ra'y rete poty'y vetéva ri;
 ndoko Mba'ekuaa rajy rete poty'ýva ri;
 ndoko Mba'ekuaa rajy rete poty'y vetéva ri;
 ndoko Jeguaka ra'y rete poty'ýva ri;
 ndoko Jeguaka ra'y rete poty'y vetéva ri;
 ndoko Jeguaka rajy rete poty'ýva ri;
 ndoko Jeguaka rajy rete poty'y vetéva ri;
 ndoko Ñandua ra'y rete poty'ýva ri;
 ndoko Ñandua ra'y rete poty'y vetéva ri;
 ndoko Ñandua rajy rete poty'ýva ri;
 ndoko Ñandua rajy rete poty'y vetéva ri;
 ndoko Kurusu ra'y rete poty'ýva ri;
 ndoko Kurusu ra'y rete poty'y vetéva ri;
 ndoko Kurusu rajy rete poty'ýva ri;
 ndoko Kurusu rajy rete poty'y vetéva ri.

XLVII

Ho ambaguãma ri Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
ho ambaguã omohembipe ju Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
ho ambaguã ohepeñã Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
ho ambaguã omoesakãvy Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
ho ambaguã omoesakã etévy Che Ramõi Jusu Papa, araka'e.

Oma' apyka jegua'íva ri, oguapy haguãva ri;
oma' apyka vera jegua'íva ri, oguapy haguãva ri;
oma' apyka rendy jegua'íva ri, oguapy haguãva ri;
oma' apykáva ryapúva jegua'íva ri, oguapy haguãva ri.

Gueko reroguapy haguãra ri;
overa reroguapy haguãra ri;
guendy reroguapy haguãra ri;
guyapu reroguapy haguãra ri;
oñe' reroguapy haguãra ri;
oñe' vera reroguapy haguãra ri;
oñe' rendy reroguapy haguãra ri;
oñe' va ryapúva reroguapy haguãra ri.

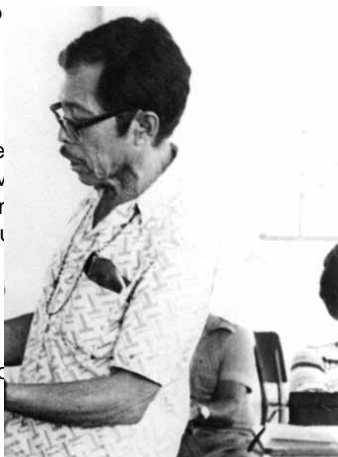
XLVIII

Che Ramõi Jusu Papa, araka'e!
Ndoko Ñande Ruvicháva ri;
ndoko Ñande Rúa ri;
ndoko katu rako Ñande Rúa ri;
ndoko katu rako Ñande Ruvicháva ri;
ndoko katu rako Che Ramõi Jusu Papa, araka'e;
gueko reroguapývyma.
Che Ramõi Jusu Papa, araka'e!
Che Ramõi Jusu Papa, araka'e!

9. Marçal de Souza omombe'u jepi mitãnguérame

Noviembre 1963 ha fevereiro 1964p
umi misionero John ha Audrey Taylor
omo Hague kuatiáre nuéve morãngu
omombe'u va'ekue ichupe Kaiowá /
Tavyterã ha Ñandéva / Ava-Guarani
oñe' etépe. Ha'e omo ohendu va'ekue
portugépe avei: John e Audrey Taylor, Nov
contos contados pelos Kaiwás e Guarar
Revista de Antropologia, vol. 14, São Pau
1966, pp.81-104.

Kóa ko kuatiápe amo mbohapy morãngu
omombe'u Hague Marçal de Souza. Ha'e
Ñandéva va'ekue ha oiko Hague Pôsto
Indígena Francisco Hórtape, hi'ãngu
Dourádosgui. Año 1983 ojejuka va'ekue
ichupe.

Jaguarete, Kaguare

Yma, ñepyr mbýpy jeko, vichokuéra oñe' avei ñandéicha.
Upéramo oiko Kaguare ha Jaguarete oñondive.
Jaguarete he'i ojeupe: "Ajukáta Kaguare ha'u haguã, che vare'a", he'i.
Kaguare ndoikuaái. Oguata oñondive tape rupi. Pete áry Kaguare
oho ha'e añõ tape rupi, oikóvy ho'u haguã Tahýi, Takuru Járy
ave ho'u haguã. Ramo Jaguarete ou ave tape rupi. Ou ohecha
mombyry Kaguare tape rupi ohóramo. Kaguare ohecha rañe
Jaguaretépe. Okyhyje.

He'i: "Amo ou Jaguarete. Che jukáta", he'i.

Okañ Jaguaretégui. Oho ka'aguy rehe.

Kaguare: "Akañ akyhyjégui." Oñem Jaguaretégui.

Upéramo Jaguarete ohecháma ave kuri Kaguarepe. Oúramo,
ohecha Kaguare rapykuere, opía Hague ka'aguy rehe.

Osapukái Kaguarepe: "Mamópa ereho ereripara [eredipara]
chéhegui"? he'i, "eju jey ápy. Che ndajapo vai mo'ái ndévy", he'i.
Upémaramo Kaguare ou jevy Jaguarete rendápy.

He'i Jaguarete Kaguarepe: "Ma'erã erekyhyje chehegui? Ñande
jaikóva'e oñondive", he'i, "che ndorojuka mo'ái. Aporandúta
ndévy pete mba'e rehe", he'i Jaguarete Kaguarepe: "Nde nde
resa'i. Che resa tuvicha", he'i, "ha nde erehecha porãve chéhegui",
he'i Kaguarepe. "Emombe'u chévy mba'e erejapo nde resa
rehe, erehecha porã haguã, mombyry erehecha haguã? Che ave
ahechase", he'i Jaguarete.

Kaguare he'i: "Ndahasyíri, erejapo upéa: erehóramo ka'aguy
rehe, eikyty nde resa joary rat rehe", he'i, "che ajapo upéicha
ahecha porã haguã".

Kaguare oho ka'aguy rehe. Oho jevy tape rupi oguata. Oheka Tahýi,
Kupi'i Járy, Takuru Járy ho'u haguã. Upémaramo Jaguarete oho
oheka joary rat. Otopa ka'aguy rehe. Oikyty guesa. Omombupa
ete. Ndohechavéima. Has , osapukái, okororõ. Hesa hasy eterei.
Upéicha oiko pete jasy. Oiko mokõi jasy, ohasa mbohapy jasy.
Upéicha ohasa avei pete ro'y. Omanótama Jaguarete. Ivare'a

ndohechavéigui, opúgui hesa.

He'i ojoupe Jaguarete: "Akuera jevýramo pete áry, aháta Kaguare rapykuéri. Ajukáta ajehepy haguã omombuuka hague rehe che resa, oikytyuka hague rehe che resa joary rat rehe".

Pete áry Jaguarete naimbaretevéima. Hasy, ivare'a, ipiru. Áry mbytépy jave kuarahy, ou Ynambu. Oguah oúvy Jaguarete o hámy. He'i Jaguaretépe: "Mba'épa ojehu ndévy"?

He'i Jaguarete Ynambúpe: "Che che rasy. Kaguare che mbotavy. Amo tapépy atopa hese, aporandu ichupe: »nde nde resa mich , nde resa'i ha mombry erehecha. Oiméne erejapo ra'e erehecha porã haguã. Ereipohanõ nde resa«, ha'e ichupe. Kaguare he'i chévy: »tereho eikyty nde resa joary rat rehe erehecha haguã mombry che rami ave«, he'i chévy. He'imaramo che ajapo. Nipo ijapu ra'e chévy. Amombu che resa. Amombu che resa, ndahechavéi. Ojapóma pete áry rasáma ojapo. Amanótama". "Neremanói chéne", he'i Ynambu Jaguaretépe, "aháta aru ndévy nde resarã jevy".

Oveve Ynambu ohóvy ka'aguy ári. Oguejy pete kokuerépy. Ojepovyvy oikóvy avatitygue rehe. Otopa mokõi avati ra' i. Ogueru omo Jaguarete resa rendaguépy, mokõive resakuépy omo . Oipeju ha Jaguarete ohecha jevy. Jaguarete ovy'a, hory, opuka. "Áy katu aháta Kaguare rapykuéri atopa hápy. Ahupyty hápy ajukáta, ha'úta ajehepy haguã".

He'i Jaguarete Ynambúpe: "Nde rehe katu amañã porãta, ndorojuka mo'ái. Pyhare che aguatáva'e", he'i Jaguarete, "pyhare ko che aikóva'e, pyt nguy rupi aguatáva'e, ãy che rendúramo, che pyambúramo che rape rupi, eñe' ! Pyhare pyte eñe' , orohendu haguã mamópa ereime, apyr ' haguã nde rehe, aikuaa haguã mamópa ereime"!

Upéramo Jaguarete os oho. Ynambu oveve jevy. Oho jevy oiko ka'aguy rehe.

Upéagui he'i ymaguare: "Ko' , ko' mbyte rupi oñe' . Ko' mbátaramo, oñe' ave oñehenduukávy Jaguaretépe".

Jaguarete katu oho. Oho uguata pete áry. Ka'aru etémaramo otopa Kaguare ojatapy hague. Kaguare Rataypykue otopa. He'i Tataypykuépe: "Emombe'u chévy araka'etépa oiko araka'e Kaguare"?

He'i Tataypykue ichupe, Jaguaretépe he'i: "Ojapóma pete ro'y ohasa hague Kaguare ko'a rupi. Ko'a koty oho va'ekue. Erehóramo pya'e eretopa. Erejohu jevy va'erã".

Jaguarete oke upépy. Tataypykuépy oke. Ko' jevýramo oho, oho jevy uguata. Uguata, uguata. Arakue entéro uguata. Ka'aru etéramo otopa jevy pete Tataypykue.

He'i Tataypykuépe: "Emombe'u chévy araka'etépa árupi ohasa araka'e Kaguare okañ vy chehegui"?

Tataypykue he'i Jaguaretépe: "Ojapo pete jasy, mokõi jasy. Mbohapy jasýma ojapo Kaguare ohasa hague ko'a rupi. Oho va'ekue ákoty. Ákoty oho va'ekue, tereho hapykuéri".

Oho jevy Jaguarete. Ohasa hasa oikóvy. Oho uguata pete áry, mokõi áry, mbohapy, irundy. Ka'arúramo uguah , pete ka'aguy porãmy uguah . Pindoty porãmy uguah . Ohendu oporahéiva'e, osapukáiva'e. Yvate osapukái. Omañã yvate koty Jaguarete. Ohecha Guyra Kampána oporahéi, oñe' porã asy.

"Ma'erã ereporahéi"? he'i Jaguarete Guyra Kampánape.

He'i: "Amondo che ñembyasy chehegui aporahéivy", he'i Guyra Kampána. "Ndépa ereporahéi kuaa ave"? he'i Jaguaretépe Guyra Kampána.

"Che ndaporahéi kuaáivy", he'i Jaguarete, "asapukáiva'e, akororõva'e".

"Aipóramo ejeupi ko'ápy ñañombohovái", he'i, "ñañoña'ã jahecha haguã mávapa osapukái hatãve".

"Ndaikatúi", he'i Jaguarete, "che pohýi. Nde nde vevúi, nde ereiko yvatépy. Pe yvyra rakãmy guasu hápy peve ahátaramo, ikatu. Yvateve ndikatúi. Hakã soro va'erã che reheve yvyra rakã".

"Ejeupi ko'ápy"! he'i Guyra Kampána.

Upémaramo Jaguarete ojeupi, ojeupi, ojeupi ohóvy. Oho yvate ohupyty peve yvyra rakã guasu imbaretevéva'e. Upépy opyta.

He'i Jaguaretépe Guyra Kampána: "Ne rañe esapukái! Ne rañe okororõ! Mávapa hatãve oporahéi? Mávapa hatãve okororõ"? Jaguarete oñypyr . Okororõ mbegue katu, okororõ, okororõ. Upéahágui hatã okororõ. Guyra Kampána ni noñemondýiry. Okirir . Ojeapysaka porã rei o vy.
"Aa! Nañemondýiri", he'i Guyra Kampána Jaguaretépe, "nache mondýiry. Mbegue eterei erekororõ", he'i Jaguaretépe.
"Ndeha esapukái!" he'i Guyra Kampánape Jaguarete.
Guyra oñypyr mbegue katu ete. Oinupã, oinupã va'éicha oporahéi. Oporahéi. Upéichahágui hatã osapukái. Omondýi Jaguaretépe. Jaguarete ipojei vyvra rakágui, ho'a yvýpy. Opuka hese Guyra Kampána.
"Nde hatã eterei eresapukái! Nde eregana", he'i Guyra Kampánape, "nde hatãve eresapukái".
"Ejeupi jevy ko'ápy ñañooha'ã jevy pete ", he'i Jaguaretépe Guyra Kampána.
"Ndovaléi", he'i Jaguarete, "ha'áma yvýpy che mondýigui. Taha mba'e", he'i Guyra Kampánape.
"Tereho, che ryke'y", he'i Guyra Kampána Jaguaretépe, "tereho nde rape rupi, eguata eikóvy".

Jaguarete os oho. Guyra Kampána katu opyta jevy oporahéi. Oñe' asy vyvra rakã rehe. Jaguarete oguata, oguata. Oguata pete áry, mokõi, mbohapy. Irundy áry oguata. Upéi oguata úna semána, dúas semána oguata. Upépy otopa tataupague. Kaguaré Rataypykue otopa jevy. Oporandu Tataypykuépe:
"Mba'e áry ohasa araka'e Kaguaré ko'a rupi"? he'i.
"Nda'arevéima. Ojapo séi jasy árupi oikóva'e. Oho va'ekue ákoty. Tereho hapykuéri", he'i ichupe.
Jaguarete os oho. Oguata pyhare, oguata arakuépy, mbohapy áry, irundy. Upéicha oho oheka. Oheka Kaguaré rapykuere. Pete áry otopa jevy Kaguaré Rataypykue. Oporandu ichupe.
He'i: "Ojapo úna semána árupi oiko."
Kaguaré Rataypykue ipyahuve uve ohóvy. Tanimbu o vyteri. Jaguarete ovy'a.

He'i: "Ee! Ahupytýma", he'i, "ajukáta Kaguarépe", he'i, "ajehepýta che resa omombu hague rehe".
Oho. Oho oguata jevy. Heta áry oguata rire, pete pyhare vete, Jaguarete okaru rire, oñemoyv hatã rire, os oho. Oho. Oho, otopa Kaguaré Rataypykue. O vyteri tata. Hatat vyteri tata. O vyteri tata tata'y rehe. Jaguarete ovy'a.
He'i: "Ahupytýma! Atopáma Kaguarépe. ãy katu ajukáta", he'i, "ajukátama Kaguarépe".
Upéi oporandu, Tataypýpe oporandu Jaguarete: "Mamo koty oho ra'e Kaguaré? Máva ápy ojatapy ra'e"? he'i.
"Kaguaré ápy ojatapy kuri. Oke kuri ko'ápy pyhare", he'i Tataypy. Upémaramo Jaguarete he'i: "Moo koty oho ra'e"?
"Ko'a koty angaete oho kuri. Os ohóvy", he'i Jaguaretépe Tataypy. "Taha mbegue katu. Ahupytýma"! he'i Jaguarete.

Oho oguata. Asaje puku porã ohecha Kaguaré ñ mbytépy ombyaíramo. Ombyai oikóvy Takuru, ho'u haguã Takuru Járy. Okaru. Oimo'ã opy'ápy Jaguarete.
He'i: "Mba'éicha aipyhýta, ajuka haguã Kaguarépe? Ambotavýta. Aguah porãta ichupe. Ha'éta ichupe: »mba'éichapa ereiko? Ne resái? Erevy'a? Ii! Orotopa jevy«, ha'éta ichupe".
Upéicha oimo'ã opy'apýpy Jaguarete ohóvy. Os ñ porãmy. Os ñ pot my. Ohecha Kaguaré okaru oikóvy.
"Ee! Ápy ereiko ra'e", he'i Jaguarete, "mba'éichapa ereiko? Erevy'a? Ne resái? Erekaru ereikóvy", he'i Jaguarete Kaguarépe. Kaguaré oñemondýi. Okyhyje Jaguaretégui, oñemondýi. Opyta oryrýi Jaguaretégui.
Jaguarete he'i ichupe: "Ani erekyhyje! Avy'a katu che orotopa jevyha rehe", he'i Kaguarépe.
Kaguaré he'i: "Aikuaáma, che nda'úi so'o", he'i Jaguaretépe, "nde katu erekaru so'o rehe", he'i Jaguaretépe, "che aikuaa mamópa o heta tañykat , kure ka'aguy ikyra, ikyráva'e. Nopu'ávúi kyrágui", he'i Jaguaretépe. "Erehoséramo, ahechaukáne ndévy. Orogueraháne ndévy mamo etépa heta tañykat , kure ikyra poráva'e. Upépy erehóramo, nande vare'ái chéne. Upépy erehóramo, erejukáne

kure, erekaru porã haguã".

Hesarái Jaguarete ojuka mo'ã haguégui Kaguarépe.

"Áy katu aháta ka'aguýpy ajuka heta kure. Heta so'o arekóta akaru haguã".

"Che reraha kure o hámy", he'i Jaguarete Kaguarépe.

"Orogueraháta", he'i Kaguaré, "tekotev jahasa y", he'i, "ysyry guasu, y guasu jahasáta", he'i Kaguaré Jaguaretépe. "Che nda'yta kuaái", he'i Jaguaretépe Kaguaré, "nde che reraháramo nde atí'y rehe. Che rero'ytáramo, ahechauka haguã ndévy mamópa o kure ikyráva'e. Upéicharamo aháta".

Jaguarete he'i: "Ndaikatúi", he'i, "nde pohýi eterei arã. Ndaikatúi chéne che pu'aka nde rehe ýpy orogueroyta haguã", he'i Jaguarete Kaguarépe.

"Ndaha moái", he'i Kaguaré, "che nda'yta kuaái", he'i, "che reraháramo mante aháta", he'i.

Jaguarete opyta opensa. Oimo'ã, oimo'ã.

He'i: "Jaha. Orogueraháta che atí'y rehe. Jahasáta mboypýri jajuka haguã kure", he'i.

Kaguaré oimo'ã opy'apýpy: "Áy katu ajukáta che juka ymboyye, ajukáta Jaguaretépe". He'i ojeupe: "Ajukáta", he'i. "Jaguarete ko ipy'a vai", he'i, "ndaija'úi ambue víchu [bicho] rehe, ndaija'úi. Ha'e okaru guapicha rehe", he'i ojoupe Kaguaré.

Oje'ói y rembe'ýpy. Jaguarete oíke ýpy. Oñepyr ho'yta. Omo Kaguaré oati'y rehe oguerohasa haguã y mboypýri. Y mbytépy ohóvy. Kaguaré oñemo porã porã. Omo porã porã opoap , oikutu haguã Jaguaretépe y mbytépy, ojuka haguã ýpy, omoñapym vy. "Ma'erãpa che mokyr "? he'i Jaguarete Kaguarépe.

"Nahániri", he'i, "añemo porãnte ko", he'i, "pono [por no] ha'a", he'i.

Y mbyte ohupytyvy, Kaguaré oikutu Jaguarete ryépy. Ha Jaguarete oñapym . Ojepyhy ojoehe. Upépy omano mokõive.

Yma upéicha omombe'u ñande ypykue. Ndajajapóiva'e péicha.

Jajukáramo ñande rapichápe, ñande ñamano ave. Opáma.

Ke'y, Jakare

Ke'y oho ojopói pira ysyrypy. Ou Jakare ho'u Ke'y pinda pota.

Ke'y he'i ichupe: "Ma'erã ere'u che pinda pota"? he'i.

Jakare he'i: "Nda'úi ne pinda pota. Eju ko'ápy ñañomongeta", he'i Jakare Ke'ýpe.

Ke'y he'i: "Ndaikatúi, che nda'yta kuaái. Che ajopói pira", he'i Jakarépe.

Jakare he'i: "Eju ápy torogueroyta. Orogueraháta amo ete y mbytépy".

Ke'y he'i Jakarépe: "Eju ko'ápy tajeupi nde atí'y rehe aha haguã y mbytépy nde reheve", he'i Ke'y Jakarépe.

Ke'y ojoupi Jakare atí'y rehe. Oho Jakare reheve y mbytépy. Y mbytépy oho jave Jakare he'i Ke'ýpe:

"Mba'épa he'i nde re'ýikuéry che rehe"?

Ke'y he'i ichupe: "Nde rehe he'i che re'ýikuéry: »karia'y porã«, he'i, »ndaipóri iporãve Jakarégui«, he'i nde rehe".

"Iporã", he'i Jakare. Ovy'a. Ho'ytave. Oporandu jey Ke'ýpe:

"Mba'épa he'i nde re'ýikuéry che rehe"?

" He'i che re'ýikuéry nde rehe: »ha'e karia'y porã, ndaipóri iporãvéva'e Jakarégui«, he'i nde rehe".

Ovy'a. Ovy'a. Ho'yta. Ho'yta. Oguero'yta Ke'ýpe. O pete yvyra rakã ojero'áva'e y ári. He'i Ke'y Jakarépe:

"Che reraha amo yvyra rakãguy rupi, kuarahy'ã hápy. Haku eterei kuarahy. Ndajopói mo'ávéma pira", he'i Ke'y Jakarépe".

Jakare ogueraha Ke'ýpe yvyra rakãguy rupi. Kuarahy'ãguy rupi ogueraha. Ohasakuéry ohupyty ymboyye. Ke'ýpe Jakare oporandu jey.

He'i: "Mba'épa he'i nde re'ýikuéry, kuñata kuéry nde re'ýiva'e, he'i che rehe"?

"He'i nde rehe: »karia'y porã ko Jakare. Ndaipóri ha'éichagua«, he'i nde rehe".

Upe jave ohasa yvyra rakãguy rupi. Ke'y ojepyhy yvyra rakã rehe.

He'i Jakarépe:

"Che re'ýikuéry he'i nde rehe: »ndaipóri víchu ivaivéva'e Jakarégui«, he'i nde rehe, »Jakare ko hesa kyta kyta«, he'i nde rehe che

re'yikuéry. »Ivai«, he'i. »Ha'e ipitúva'e, ndojapói mba'eve«, he'i nde rehe".
Jakare opyta ipochy. Has , ojahe'o ipochýgui. Ke'y oguejy vyvra rakágui. Oho ohupi omynak pira reheve. Oho guóypy.

Mokõi Kovoe

Yma jeko oiko araka'e Ñande Ru. Oporahéiva'e, ojerokýva'e ijaguyje haguã. Pete jasy ojeroky hikuái ñandéva'e ijaguyje haguã, oho haguã yváypy. Oha'arõ tape marāngatu ou va'erã ijaguyje haguã ha'ekuéry. Ñande Ru oguereko mokõi tajýra kuñata ojerokýva'e ave, oporahéiva'e. Hi'arémaramo tape marāngatu oguh haguã, oje'ói haguã yváypy.

He'i guajýrype Ñande Ru: "Tapeho peru ñandévy y jay'u haguã", he'i, "che y'uhéi", he'i Ñande Ru. "Ani pende are, ani peñembosarái, ani pejahu. Sapy'a rei pende aréramo, ýpy peime jave, tape marāngatu oúramo, pepytáne yváypy", he'i guajýrype Ñande Ru.

Umi mokõi Ñande Ru rajy oipyhy hy'akua y ryrú, oje'ói ykuápy, ýre. Oguh vy ykuápy, ysryr guasúpy, hesarái itúvy he'i va'ekuére. Ojahu, oñembosarái, hesarái y ryrúgui.

Upe jave ou tape marāngatu ojeroky va'épe. Oje'ói yváypy, ojeroky oje'óivy. Ha umi mokõi Ñande Ru rajy katu ndoje'óiry. Opyta yváypy hesaráigui itúvy he'i va'ekuére ichupekuéry. Ohendu ojahu jave oporahéiva'e yvate áry koty. Ojeapysaka, ohendu Ñande Ru porahéi yvate koty. Os ýgui, oipyhy y ryrú hy'akua. Oripara oje'ói. Guóypy oje'ói. Otopa nandí, ndaiporivéi avave. Ñana mante okakuaa okárapykue rupi. Itujáma óga, itujáma okárapykue, iky'apáma. Ymaguaréicha opyta.

Mokõi Ñande Ru rajy ojevy jevy ykua rapekue rupi, ojahe'óvy oñembyasýgui ndohói haguére yváypy guu reheve, ndaijaguyjéi

haguére. Ñande Ru ombyasy te guajýrype, guajýry kuñata pe. Ndaikatúi ogueraha yváypy nohendúi haguére iñe' , ndojeapysakái haguére guu ñe' rehe.

Ñande Ru ombyasývy he'i: "Amondóta umi mokõi che rajy guyrárdõ".

Ramo oporahéi, oporahéi, omondo omo ngóvy guyrárdõ guajýrype. Upe va'ekue niko pe guyra ynambu ramigua héryva'e "mokõi Kovoe". Ka'arúramo, he'i oñe' vy: "mokõi Kovoe", he'i. He'íse ñane ñe' etépy: "Mokõi ko roikove", he'íse.

Upéagui Kovoe, ka'aru kuarahy oikéramo oñe' ka'aguýre. Mokõi Kovoe, he'i, opyta haguére yváypy, ndaijaguyjéi guu reheve. Mba'égui jeko ndohói yváypy guu reheve umi mokõi kuñata , Ñande Ru rajy? Nohendúigui guu ñe' , ndojeapysakáigui guu he'i va'ekue rehe. Upéagui opyta ko yváypy. Ko'ānga ete peveguarã oiko haguã ka'aguýre, oñe' ka'arukue. Mokõi Kovoe, he'i. Opa.

10. Nimuendaju omõi hague kuatiápe

Apapokúva, ha'e va'ekue Ava-Guarani / Ñandéva. Século 19pe ha'ekuéra oikove hague Yguatemi ho'ahápe Paranápe yvatevove, ko Estado Mato Grosso do Súlpe. Kó'a ko tiémpope, okarai oguah ramo, heta Ñandéva ha Tavyterã oheka moópa ikatu oiko porã jey haguã.

O va'ekue umíva, heta eterei ojerokýva, oguah haguã yvy marã'e re. O avei oguah va paray rembépe [Litoral Paulístape]. Ko'ã tiémpope umi mba'asy pyahu: mbiru'a sarámpo, viruéla ha akã nundu ro'y avei, ojuka va'ekue heta eterei héntepe.

Áño 1905pe pete karai alemão, hérava Kurt Unkel, oguah va'ekue Apapokúva te'yikuérape. Oikuaa va'ekue iñe' ha gueko ha oikove heta año ha'ekuéra ndive. Ha'ekuéra ombohéry ichupe 'Nimuendaju' [Ñemohenda Ju]. Ha'e ikatuháicha opytyvõ va'ekue umi Ava-

Guarani ha sapy'ánte Avamboaeukuéra Brasilpe avei. Okuatiakuérape ha'e omombe'umi va'ekue Apapokúva reko ha umi Ava-Guarani isufrimiénto avei.

Áño 1913pe Nimuendaju oiko are va'ekue pete Apapokúva te'yípe oime va'ekue arroyo Sta. Barbara rembe'ýpe. Ko ysry ho'a río Ivinhémape, Estado Mato Grosso do Súlpe. Mbohapy ipariénte omombe'u va'ekue ichupe iñypyr gui. Omombe'u va'ekue ichupe: tujáva Guyrapa'iju, Tupãju ha Joguyrovju.

Mbyaháicha umi Apapokúva ndoiporúi va'ekue ko sonído "h" oñe' me. Ha'e he'i: "oo" [oho]; "jajou" [jajohu]; "e'i" [he'i], "eraa" [eraha]. Ha sapy'ánte ha'ekuéra nde'íri "e" sino "i": chi [che], ojikuaa [ojekuaa], jiy [jey, jevy]; onimbojere [oñembojere], ha mba'e.

Áño 1914pe Nimuendaju omo ohendu hague pete kuatia arandúpe, Alemáñiape. Upéichagua umi Europaygua oikuaa mimi Guaranikuéra. Upe rire oñe' ngue ohasa avei español ha portugépe:

Nimuendaju Unkel, Curt. Los Mitos de Creación y de Destrucción del Mundo. Centro Amazónico de Antropología y Aplicación Práctica, Serie Antropológica I, Lima, Peru 1978.
As Lendas da Criação e Destruição do Mundo. Editora da Universidade de São Paulo 1987.

Iñyprũ

1. Ñande Ru Vusu ou pete , pyt avytépy [apytépy] añō'i ojikuua. Mbopi reko ypy ojoguero'a pyt avytépy. Ñande Ru Vusu ogueroko opoti'áre kuaray. Aépy ogueru Yvyra Joasa reko ypy, omo ñande rovái koty, opyr i'áno, oiñypr ma yvy. Ko'áy Yvyra Joasa reko ypy opyta voi teri [vyteri] yvy ytáno. Omoatámanamo yvy yta, yvy o'ama. Upévaegui oguera'a y.

2. Aégui Ñande Ru Vusu ojou Ñande Ru Mba'ekuaa oir no. Aégui Ñande Ru Vusu e'i Mba'ekuaa upe: "Jajou kuña!" Aéno Ñande Ru Mba'ekuaa e'i: "Manãe ðajajouita kuña"? Ñande Ru Vusu e'i: "Jajoune ña py"! Aégui ojapo ña , aégui ojao'i ña . Arépy e'i Ñande Ru Vusu Mba'ekuaa upe: "Tereo echa ña py kuña!" Oo oecha Ñande Ru Mba'ekuaa, kuña o ma ña py. Aégui ogueraa gupive.

3. Aépy Ñande Ru Vusu ojapo guóy yvy yta mbytépy. Aépy e'i Ñande Ru Mba'ekuaa upe: "Tereo ea'ãnga kuña!" Ñande Ru Mba'ekuaa oo oa'ãnga kuña. Nombojee'aséi gua'y Ñande Ru Vusu reve, aépy Ñande Ru Mba'ekuaa gua'y omboypy. Aépy pete engu vae sy: oiko Ñande Ru Vusu ra'y, Ñande Ru Mba'ekuaa ra'y ave, mokōi osy ryépy. Ae rire Ñande Ru Mba'ekuaa oo.

4. Aégui Ñande Ru Vusu ojapo kóy. Ojapo oóvy, akykue rupi avati ijaguyjéma oóvy. Aégui ou guóypy, okaru. Aégui guembireko upe: "Tereo ñande koópy eru avatiky já'u vaéna [va'erã]". Aépy Ñande Ru Vusu rembireko e'i ome upe: "Ko'áy ave ereo eremba'eapóvy kurívae⁴¹ñãve »tereo avati eru«,

41 M1: marã[?] ¿qué?; »conforme el nombre, o verbo se le allega:« ¿qué modo? ¿qué talle?; ... marãe pánga? ¿cómo es posible?;

42 M1: tí; tí cosa chica; (lo mismo que: mir pequeño; poco);

ere chévy! Nde ra'y ryrue areko, Mba'ekuaa ra'y ryrue areko"! Aépy Ñande Ru Vusu rembireko oipyy yru ague, oo kóppy.

5. Aépy Ñande Ru Vusu oipyy jiasaa [jeasaha], mbaraka, yvyra joasa ave, jiguaka omo oakãre. Os , onimbojere, oo. Oma [oguah] Jaguarete ypy rapépy, ojatyka yvyra joasa, ojopia guakykue.

6. Embireko oma jevy kóygui oúvy ópy. Oma no noikovéima Ñande Ru Vusu. Embireko oipyy ka'aygua, omonde takua ave, os onimbojere, oo ome rakykuéri, oo.

7. Pe na⁴³ oo ápy, imemby oipota yvyra poty. Ombo'i yvyra poty omemby upe, oo. Aépy okua okua omemby ryrúre, oporandu omemby upe:

"Ki rupi pa nde ru oo ra'e"?

"Ko rupi oo"!

Pe na' oo ápy, imemby oporandu jevy yvyra potýre. Ombo'i jevy yvyra poty, aipo ojopi kávy. Aépy e'i omemby upe:

"Ma'éna pa katúpy ere ne' vóri ave yvyra poty ereipotávy kávy chi jopiuka"?

Ipochýma imemby.

8. Aégui oo jevy, oma yvyra joasápy. Aégui oporandu jevy omemby upe: "Ki rupi pa nde ru oo"?

"Ko rupi oo"! Omombe'u Jaguarete ypy rape.

Oo, oma Jaguarete rópy. Jaguarete jarýi e'i ichupe:

"Ejo ko'ápy, toroñomi chi membyretágui. Chi membyreta ndijarakuaa porãi e'ávae"!

Ojao'i ña guasúpy.

9. Aégui ka'aru'i imembyreta oma ma, ogueru tajasu a'ygue ygue ojarýi upe. Takykue oúva ndojukái mba'émo. Ou, oma oúvy:

43 M1: na' poquito, así;

"Ne mba'e jou jou ri ty⁴⁴ pa ra'e, a'i [ha'i] jarýi!"
Aépy opo ña re, omboai ña , aépy ojuka Ñande Ru Vusu rembireko.
E'i Jaguarete jarýi: "Täive' po ave kuri, mianinõ! Eraa chévy mitã mokõi'ívae, eno chévy, y akúpy emo , a'u vaéna!"

10. Ogueraa mo y akúpy. Aépy omo y akúpy. Aégui opoko: ro'ysãne y aku.

Aégui: "Eraa ejoso angu'ápy!"

Ogueraa, ojoso, aégui ojeuyso.

"Eraa tata upa guýpy emo "!

Aégui ogueraa jevy mo . Aégui opoko tata upáre: ro'ysãne jevy ity.

11. Aégui Ñande Ryke'y oma' íma. Aépy Jaguarete jarýi e'i:
"Mymbami ri ty ra'e, mianinõ! Eraa rupe áno kuarápy, mianinõ!"
Aégui ogueraa rupe áno kuarápy. Ndaréi íny, Ñande Ryke'y opu'ãíma, Tyvry'i opoñ íma. Aégui ka'arúno opáma opu'ãmba'i.
Oóma oporandu guyra apiana' 'fe
"Ejapo chévy chi rapiana' , tuty!"
Aégui Jaguarete ojapo apiana' ichupe. Ojuka juka'i i tanambi nambi'i oka rupi.

12. Opyatã reino katu oóma kokue rupi, guyra'i ra'i'i juka'ívy Guyvy'i reve.

Jaguarete jarýi e'i ichupe: "A koty peo teíne, ko rupíre penimar'nga mianinõ".

Aégui: "Ma'éna pa e'i jarýi ñandévy »peo teíne, ápy penimanga« Chyvy'i? Jaa katu jaecha!"

Aégui oji'ói Guyvy'i reve.

13. Aépy ojou Jaku. Oni'ymõ, o'a oúvy.

Aépy e'i: "Ma'éna pa chi ymõ, nde sy mokañ are miña peiporaka erekóvy? Eipyte katu nde ru'yguare cheegui!"

Aépy oipyte gu'yguare, omboguera jevy Jaku, oo Guyvy'i reve.

14. Aépy ou Parakáu. Aépy katu omombe'úma: "Eupe jarýi pee'a nde sy mokañ are!"

Aépy ojae'óma Guyvy'i reve: "Ichy vaekue te ri ty pa jaiko ra'e!"

15. Aégui Ñande Ryke'y oji'ói Guyvy'i reve, ogejy yupa'ípy.

"Jajiova'i, Chyvy'i, ae rami'e no Jaguarete jarýi ñande kuaáne jajae'o ague!"

Aépy ojiova'i. Ojiova'i ague ramo yupa rembe'i ojipe'a ave ave oóvy.

Aépy Guyvy'i upe: "Aevéma jajiova'i, ko rupire jaeja!"

16. Aépy katu Tyvry'i okambu'íma. Aépy osy rete rovy kãngue ojou, ojapo osy. Tyvry'i okambu mo'ávy, osy okañ mba jevy. Ae ramívyma kuñangue nikãmy joja porã.

17. Aégui oji'ói jevy Jaguarete jarýi ápy. Oma oji'óivy:

"Ma'éna pa pende sa ruru guasu ave, ko pejúvy, mianinõ"?

"Anýine, kávy ko ore jopi".

"Echáma ko, »upe koty peo teíne«, a'e pe my jepi".

18. Aépy oji'ói jevy guyra'i jukávy. Ae are koty jevy oo. Tyvry'i okambu'i.

"A'i ndajapovéi aéma, Chyvy'i, tajapo ndévy yvyra'a!"

Aépy opyr yvyráre. Opyr yvyráre ojapo vapur . Aévae Tyvry'i oa'ãnga, e'i Guyke'y upe: "A' i usuve'íri!"

19. Aégui oo jevy, opyr jevy yvyráre, ojapo guaviraete. Oa'ãnga jevy: "Oo guasu jevy avei ko, Ke'y'i!"

Aégui oo jevy, opyr jevy yvyráre, ojapo guaviraju. Oa'ãnga jevy: "Kóvae katu mba'e ri'i ty e' chévy!"

20. Aégui oji'ói ogueraa guaviraete, guaviraju. Guaviraju ogueraa

44 M1: ty⁶ »admiración«; (dícela el que oye algo de que se admira; y de cuando en cuando repite) ty que así es;

45 M1: apia' (-v-) porrilla; guyra apia porrilla de flecha para matar pájaros;

46 C1:92 mangá juego en que participan los jóvenes ...

M1: ñevãnga juegos; niñerías; muñecas;

vaekue oñom Jaguarete jarýgui, guaviraete ogueraa vaekue katu ome' Jaguarete jarýi upe.

21. Aégui ojij jiy kokuépy, ojapo monde'i, avati'ygue'i omonde'íno.
Aépy Jaguarete ou:
"Mba'éva pa pejapo pe ko'ápy"?
"Monde'i orojapo, tuty".
"Engu ramigua vai, ko o'a'e vae"! Omombo imonde'i.
Aégui Ñande Ryke'y ogueru jevy, omo jevy aekuépy. Amboae jevy ou:
"Mba'éva pa pejapo"?
"Chyvy'i ko amonimanga erekóvy".
"Engu ramigua vai, ko mba'émo o'a'e vae!"
Omobo jevy imonde'i, Ñande Ryke'y ogueru jevy omo jevy aekuépy.

22. Aégui:"Ka'aru'íno jaa jake ñane monde'ípy, Chyvy'i!"
Aégui oji'ói, ojatapy monde'i ypy'ípy oa'arõ imonde'i. Aégui ko' jarõno omboguejy tataendy guasu monde'ípy.
Aépy Guyvy'i upe: "Oguejy ko mba'e vaéna ñane monde'ípy, Chyvy'i!"
Oji'ói oecha imonde'i, opoko imonde'i ipo'i'sãre: mbaraete porã monde'i ipo'i'sã. Ojikuaáma avei Yvypore' Reko Ypy.

23. Aépy ko' ypy'i Jaguarete ou jevy: "Ndo'ái pa ne monde'i, chi ri'y"?
"Anýine, ndo'ái".
Aégui Jaguarete e'i: "Engu ramigua vai, o'a'e vae voi!"
"Eike aéno ea'ãnga ore monde'i!"
Oike, o'a Jaguarete monde'ípy. Ogueno , oity Yvypore' py.
Aégui amboae ou jevy: "O'a pa ne monde'ípy anguja"?
Aépy e'i: "Ndo'ái".
A'épy: "Engu ramigua vai, ko o'a'e vae!"
"Ene' aéno, eike, ea'ãnga ore monde'i!"
Oike, o'a avei, aégui takykuépy oúvae oet ojoepotíne. Aévae ogueno , oity jevy Yvypore' py, ojij, oo.

24. Aégui katu: "Jaa akúi vaépy, Chyvy'i!"
Oo guaviraete ogueraa Jaguarete jarýi upe:
"Mamógui pa peru engu vae, chi mianinõ"?
"Orogueru y akã guasu rováigui".
"Eta pa Perúvae, chi mianinõ"?
"Eta orogueru águi".
"Ko' no jaa orévy pemongúi!"
Aépy Jaguarete kuña ipuru'áva: "Pyt 'e ríre che aa voi vaerãngue, ko' noni jaa!"

25. Aégui ko' ypy'i: "Jaávy!"
Oji'ói, Guyvy'i upe: "Napiir teíneke yrymomõ mbojere, Chyvy'i".
Aégui oma Jaguarete, o'a ýpy. Osapukáima: "Eneike, Chyvy'i, napiir teíneke chi ree, Chyvy'i!"
Aépy y ojapo ivaive'írimanamõ katu. Tyvyry'i ipir ma Guyke'yre, ombojeréma yrymomõ. Jaguarete ypóry o'u e'áma, pete ty oasa oóvy: Jaguarete kuña ipuru'áva. Opo yvy'ãno oóvy, ypóry oj'ay'a ipyta ysã. Oasa oóvy, imemby oguerékóma. Aégui katu oa'e jevy. Oa'e jevýno, Jaguarete jarýi o'áma avei monde'ípy.
Aépy: "Ma'éna pa yrymomõ erembojere voi ave ra'e, Chyvy'i?"
Ae rami'e ríre ñamomba te vaerãngue Ñande Sy mokañ are!"

26. Aépy: "Tata ko jaa jareko'i, Chyvy'i: Animonéta, jaecha tatápa ndajajou'íri!"
Ñande Ryke'y ojapo Kururu tata mokõa na' . Aégui onieno [oñeno], inéma.

27. Yruvu ono'õma, ojatapy. Karakara yvyra ypykuére omoñã.
Ñande Ryke'y mba'e ri'i oma' 'i, Karakara oecháma:
"Eupe oro'úta peje'a oma' resapígy rei rami ave!"
Yruvu e'i: "Engu ramigua vai, oma' ve' vae!"
Oo, esakuarépy ojoso.
"Ki pa oma' ve? Engu ramigua vai, oma' ve' vae! Peru katu

47 M1: asy'a cortar; ... ajasy'a cortarlo;

tatápy peity voi, já'u voi"!

28. Aépy oipyy etymáre, iñakāre, oity tatápy. Aépy katu Ñande Ryke'y ojete mbovava, tata omóñiYruvu okýi. E'i Yruvu ruvicha: "Tata peechea"!

Aégui Ñande Ryke'y oporandu Kururu upe: "Tata pa neremokõi"?"
"Namokõi".

"Mba'e ri'i jepe neremokõi"?

"Amokõi te mba'e ri'i, ko'áyne opáma ague".

"Embojevýi jaecha, oime'i ne mba'e ri'i jepe".

Ombojevyy, oecha, oime'i ombojipotata.

29. Upévaegui tataendýgui ojavóma mbói, upévae eupe ojisu'uuka. Tyvry'i oo ipoārāre, ogueru moã [pohã], oipoãno Tyke'yry ombokueraa jevy.

Aégui ojapo kávy, upévae eupe ojijopiuka avei: upévae ndasytéi.

Mbói katu omboaéno ojisu'uuka, omano. Tyvry'i oipeju Guyke'y ijapytépy, omo ngove.

30. Aégui katu: "Jaa árupi, Chyvy'i"!

Oji'ói. Mombyry oji'ói, Tyvry'i Guyke'y upe:

"Oiko'e vae voi pa ñandévae ko yvyre, Ke'y'i"?

Aépy Tyke'yry: "Oikóvae. Ene tajapo koati arosapukái vaéna".

Aépy opyr yarýre [ygáryre], yary i'a vaére, ojapo koati.

"A ngatu ejupi yvyráre, Chyvy'i"!

Aépy osapukáima: "Ko tuguái asa pejuka vaerāngue, tuty! Ambo' [apo'i⁴⁹] nga'u tuguái asa pejuka vaerāngue"!

Aépy oúma Añāy, osapukáima: "Mba'éva pa ererosapukáima chi ri'y"?"
Anyíne, ko tuguái asa ri ty arosapukái erekóvy, pejuka vaerāngue, tuty".

31. Aépy oma oúvy Añāy: "Ejupi, embosururu chévy"!

Aépy ojupi, oity koati, omomba koati.

Aépy e'i Ñande Ryke'y: "Chi juka eméke, tuty"!

Aépy e'i: "Anyíne, orojuka'e vae, eguejy katu".

Oguejy oúvy, yvy ojárõ, oinupāma avei, oity imboúvy. Aépy ae ijukápy oka'a ka'ámã.

32. Aépy Añāy oipo'o pegua, oñomāma epoti ave, aégui koati omboaty. Ñande Ryke'y omo ajaka ypyy, i'áno omo koati, aépy ojapo tape ogueraa anguã. Aégui ou, oupi ajaka: nomongu'ei, onimbopoyíma Ñande Ryke'y ichupe. Aégui ogueraa, oupi ogueraa. Mombyry ogueraa, omboguejy, aégui ojapo jevy tape.

33. Aégui Tyvry'i oo, oguena koati Guyke'y ánoquare [áriguare], oipeju Guyke'y ijapyte, omo ngove. Omo ita koati yguýpy, aégui ojupi pa Guyvy'i reve yvate. Aégui Añāy ou jevy, ae katu ogueraa, engu vae opyta.

34. Aégui Añāy oma oóvy guópy. Añāy mokõi rajýry:

"Mba'éva pa erejuka, iu [che ru]"?

"Anyíne, peo teíne peechea upépy, ñakã kã vae aru kuri".

Aégui tajýry oji'ói, oguena mba te koati.

"Ndoikói ko ñakã kã vae nde ague, iu"!

"Aénoma jepe o'í! a'u, oko aáta aechea"!

Oo, oecha: "O'i a'u ra'e, ajevýta aechea chi rakykuépy, ajou jevýtama ãy"!

35. Upe jave Mokõi'ívae ojavóma Guasu yguýpy, yary [ygáry] ypigüe. Aépy Añāy oma jevy, opu'āma Guasu, oñánima ichugui, omoñã, ogueru jevy yguýpy, ijukávy. Omop yvyra rakāngue iñap ngua rupi:

"Kóma chi ret ague ra'u ra'u"!

48 M1: sái; asái ... esparcir; extender; myasái [g.p.]

49 M1: po'i (-r-) soltar; /dejar de la mano;

50 C1:76 ka'ã cagar; C1:77 ka'apa cagar; evacuación involuntaria; morir;

51 M1: -(*)i (-r-) quitar; despegar; cortar; o'íri pira soltose el pez del anzuelo; o'íri Peru chehegui apartose Pedro de mí;

Mokōi'ívae oguejy jevy yvatégui, omo ngove Guasu. Ae jave oo jevy Añāy guópyy.

36. Mokōi'í vaekue: "Jaa óypy"! Oji'ói, ojárō óypy.

Guyvy'i upe: "Eipeju che apytépy"!

Oipeju, ojikuaáma yvoty Tyke'yry apytépy. Ae oipeju avei Guyvy'i apytépy, ombojikuaa avei yvoty, aégui oji'ói. Oma oji'óivy Añāy rópyy.

37. Aépy Añāy rajy: "Oko chi kyvy oa [oguah]"!

Aépy ikuáí²: "Mba'évapy pa engu na' pejereko, chi kyvy"?

"Ore ko yruku ky' i reve oroguereko ore apyte".

"Iu ave engu na' pereko orévy"!

"Ogueroosá'e vae nde ru".

"Mba'évapy pa engu na' "?

"Ore orojeapYTE piro".

"Anyíne, aipota aéma iu engu rami, pereko orévy"!

"Ene aéno, tereo ky' i eru, Chyvy'i"!

Ogueru ky' i, aégui ogueru takuaremba, oipiro Añāy ijapYTE,

aégui oipichy ky' i yruku reve.

"Tereo kuarápy"! Oo kuarápy. "Eroosáke, iu"!

Oo, oguapy, nde'i ete ramo opu'átama.

"Echáma, nogueroosáita ra'e"!

Aépy arépy opu'áma.

"Echáma, nogueroosáita aéma ra'e"!

Oñāníma: "Píry, píry, píry"!

Oñāni, ndaréino iñakā opororóma. Ñati' iñaputu' gui oiko, mbarigui ave.

38. Aégui: "Ñamenda katu tajýryre, Chyvy'i"!

Omenda tajýryre, aégui ogueroke guembireko. Pyt no Tyvyry'i o'u,

aégui Tyvyry'i ipy'a avaeñépyt rasávy. Ko' ypy'i ou oporandu

Guyvy'i upe:

"Mba'éva pa ndévy ojeu, Chyvy'i"?

"Che chimbireko a'u tee".

Aépy: "Che nda'u teéi, chi suái'ípy [kuái'ípy ?] che chimbireko a'u".

39. "Jaa aéno ñu ré tata ñamo ". Aépy: "Jaraa ñane mbireko ave".

Aégui oji'ói. "Oromo ta ñu re tata, peñāníke āy"!

Aégui omo ñu re tata, aégui e'i guembireko upe: "Peñāníke"!

Oñāni. Tykéry oñāni yupa rembépy, ojárō oóvyno, i'ávuyre ijipota

tata, iñakā opororóma. Aégui ñati' , mbarigui ave omomba.

40. Aégui oji'óivy, oma Añāy jevy. Aépy ojapo guo⁵⁴guyra'i

ja'uápy. Aépy Añāy ou avei, omondy mondyi guyra'i.

"Tereo ky' i eru, Chyvy'i"!

Aégui ogueru ky' i, oipokyty, aégui omo ýpy. Arépy Añāy ou

jevny, guembo ojora, oity guembo ýpy, ojo'i. Ndaréi ogueno jevny,

aépy oimama jevny, te naporái. Ojora, oity jevny ýpy, aépy oiko'ō

embo ky' i, aégui katu oñāni:

"Píry, píry, píry"!

Oo, Yvypore' py avei o'a.

41. Aégui oji'óivy ojapo Tavikua'i [mondori, mandaçaí⁵⁵]. Aeve katu

Tyvyry'i ipyatáve'íma. Aépy ombokua ombaraka na' , omoñātama

Guu rakykue. Omono'ō Añāy ojeupe ojiroky vaéna, ombo'éma

Añāy jirokýre. Irundy jasy rupi Túvyma ou engu vaére, oóma,

ogueraáma gua'y Ñande Ru Vusu. Oóma oóvy. Ñande Ryke'y

onimoino [oñemoyrō] Guu upe, Tyvyry'i katu okambu voi. Ae katu

Ñande Ryke'y Guu popyguáre oporandu. Aépy ome' opopygua

gua'y upe. Aégui ae gua'ýgui oñem jevny, oóma mba'e meguā

54 C1:133 ñu; ñu campo, pradera;

55 M1: tokái corral; »h-; gu-«; ... che rokái (dice el cazador al:) cerco que hace para no ser sentido de la caza, y el andamio que hace para enlazar aves;

56 F1:760 mandaçaia. Espécie de abelha ... (Melipona anthioides Lep.) que produz excelente mel.

joko'áno, Jagua Rovy pyity [py'i ty?] oñaãrõ

42. Ñande Ryke'y o ñande áno, ko'ây oñangareko yvýre, oipyy yvy yta. Upévae omoatãnyvy o'áma. Ko'ây yvy ituja, ndokakuaavéita ñande nimoñã. Omano vaekue opa jevýta jaecha, pyt o'árõ, oguejy Mbopi, ñane momba aguã ko yvýre jaikóvae. Oguejy Jagua Rovy pyt no. Jagua Rovy oguejy ñandére okaru vaéna.

43. Ojuka Jaguarete Ñande Sy, ou Ñande Ru Vusu ijayvukue [iñe' ngue] ogueraa. Ko'ây ny aguãpy, omopyatã jevy ojeupe. Aégui Ñande Ru Vusu ojapo Tupãrã. Ñande Sy oikotem [oikotev] Tupãre. Aégui Ñande Sy omondo Tupã rupápy ramo, Tupã ou. Omboyru apykápy mba'e mo ' , yvyra'ija mokõi ou apyka rembére. Oma ma oúvy Ñande Sy róypy, ndayapuvéi jepe. Ogueronimbojere apyka, omboguejy Ñande Sy rovái rupi, upépy onimongeta. UpévaeGUI embeta overa vera.

44. Ojiroky ajete róypy, ae ou tape Ñande Ru upe, ijaguyje ramo ou tape ichupe. Upe katu jaáma upive ñande rovái koty, ñama Y Reko Ypýpy. Aépy Ñande Ru oasa i'áno rupi, ta'yreta katu oasa yvy rupi, y ipiru ichupe.

45. Jaasa, ñama vapur ndýpy. Pe Ñande Sy róypy ñama tamavy iny kokue rusu, pakovaty. Aégui jaasa jaávy, jaike ka'aguýpy. Aégui ñande juru ipirúne, aépy iny ei ja'úvae. Aégui jaasa jaávy, ñama y apomõpy, upévae ndaja'úri, ñande juru ipirúro jepe. Upégui jaasa jaávy, ñama y porãpy, upévae ja'u.

46. Upégui jaa Ñande Sy róypy. Jajarõ ramo oma Gua'a oúvy, oporandu ñandévy:
"»Mba'éva pa o'úta chi memby«, e'i Ñande Sy"!

Pe ñande ñamombe'u ichupe: "Ñande mbujape e' já'úta, pakova ju já'úta avei"!

Aégui jaasa jaávy, ñande romañ Avia. Ñande romait oporandu ñandévy:

"Mba'éva pa o'úta chi memby"?

Ñamombe'u ichupe: "Kagu jy a'úta"!

Aégui ae oo jevy omombe'u Ñande Sy upe. Ñama ramo Ñande Sy ojae'o. E'i Ñande Sy:

47. "Yvýpy pemanombáma. Peove teíne, ko'ây pepyta ko'ápy"!

Guyraypoty

1. Ñande Ru Vusu ou yvýre, e'i Guyraypoty upe:

"Pejirokýke, ivaítama yvy"!

Ojirokýma mboapy ro'y rupíma, ápy oendu mba'e meguã ryapu: yvy o'áma oúvy, ka'aru águi yvy o'a. Aépy Guyraypoty gua'yreta upe:

"Jaguata! Ñane mopir mba'e meguã ryapu"!

2. Aégui uguata, oji'ói ñande rovái, Paráry rembépy. Oji'ói árupi.

Oporandúma Guyraypoty upe gua'yreta:

"Kóvae pa oupity voi'e vae mba'e meguã"?

"Anýine, kóvae, je, pete ro'y rupi mba'e meguã oupi vaéna".

Aépy omba'eapo ta'yreta.

3. Ro'y oasa, oñendu jevýma mba'e meguã ryapu. Uguata jevy.

Arépy yvy ojaparo py'ivémã Aépy oporandu Guyraypoty ra'yreta:

"Kóvae pa oupity voi vaéna pa mba'e meguã"?

"Ko'ây, je, ivai pojavavétama, ko'ây pemba'eapóme eme, je",

e'i Ñande Ru Vusu Guyraypoty, upévae katu, je, Guyraypoty

57 M1: harõ guardar;

58 C1:96 moatã arrastrar, tironear, estírar; myatã [g.p.]

59 C1:136 ovaich encontrarse con – de frente; M2: hovait encontrar;

60 M1: py'i; [mby'i] menudear; rara cosa; aha py'i nde recháka voy a menudo a verte; akaru py'i comer a menudo, muchas veces;

omombe'u jevy gua'yreta upe.

4. Aépy nomba'eapovéima Guyraypoty ra'yreta, aéno pa:

"Manãe pa jaiko'i vaéna"?

"Che'i ty ambojekokuaa vaéna ñandévy ñande rembi'úna!"

Aépy oji'ói jevy, mamóra oji'ói ápy.

5".Pe nimbyaíma [ñembyahýima] pa"?

"Mitã nimanga nimbyai'íma".

Aéno: "Peipyra ao chévy".

Oo aépy, ojete mbovava, ojou, oitýma avati, jety avei, mbeju. Aévae

ome' ma gua'yreta upe. Aégui oguata jevy, mamóra oji'ói ápy.

"Pe'úvae pa vapur "?

"Oro'úvae".

Opyr ma yvyráre, ombojikuaáma vapur gua'yreta upe o'u.

"Peejáke pete akã ñande rakykue moñãa o'u jevy vaéna".

6. Aépy yvy okái py'ive ivéma. Oji'ói jevy, oporandu jevy Guyraypoty ra'yreta ichupe:

"Kóvae yvy opyta pa ra'e"?

Aépy aipo e'i gua'yreta upe:

"Kóvae yvyty Paráry joko'a, je, opyta ra'e vaéna, je".

Aépy opyta.

7. "Ko'ãy katu óy pejavyky ñandévy, yvyrapégui óy pejavyky ñandévy, ae rami'e no, je, y oúne ñande róy omboáivae, e'i Ñande Ru Vusu".

8. Aépy Guyraypoty e'i Jyperu'ãupe: "Peipytymō'i chi ra'yreta"!

"Aipytymō'e vae, ajapóta kanóa".

Ypéy upe: "Eipytymō'i chi ra'yreta óyre"!

"Che aipytymō'e vae avei, aveve ri vaéna che".

Ene aéno, Suru'ãupe e'i: "Nde pa eripytymō'e vae avei chi ra'yreta óyre"?

"Che anyíne avei".

"Aéno epyta, jaecha y ou ramo manãe pa ereikóne"!

9. Aégui óy ojapóma yvyrapégui, omomba óy, aégui ojiroky jevy.

"Pene pir teíneke y ojaparómanamo, yvy yta omoroysã arã, je, y oúta".

Aégui: "Ejiroky mboapy ro'y rupi", aipo e'i aguépy oma vy y ojaparo.

"Pene pir teíneke"!

10. Y oúma, ojaparóma. Aépy Jyperu: "Itajy chévy peru, kanóa ajapóta, aguejy aguã"!

Aégui osapakái nimbojeréma yryjúi ijapytépy.

Ypéy ovevéta te , ypóry o'u.

Suruva osapakáima avei: "Y rako oúma"! E'i jave ijuru rupi

oñiñoñãma jave ijayvukue'i oóma guyráno.

11. Guyraypoty rajy oguereko pete tatu ra'y ogueraa ague. Aépy oja'o'íma óy y. Aépy Guyraypoty rembireko ome upe:

"Ejupi óy apyte áno"!

Aépy Guyraypoty ojae'o, aépy embireko:

"Ne pir teíneke, che ru, ejipepoy upi katu guyrareta upe. Guyra

porã oguapy nde ree, roke eupi ñande áno koty"!

Aépy okytáre ave ave takua ombopu.

12. Aépy Guyraypoty oñe' ngarai. Aépy oku' ma óy, onimbojeréma óy, os ma y áno, ojupíma, oji'ói. Oma ma yváy [yvága] roképy, y jepe engu vae rakykuére oma ma avei.

61 M1: poravyky trabajar;

62 C1:75 jyperu un pájaro; significa "hacha traed", grito que pronuncio un indio indolente al ser alcanzado por las aguas del Diluvio y ser convertido en pájaro.

63 M1: suruva pájaro conocido;

11. Ava aty guasu 1630 ro'ýpe

tembiosa asy rehegua
Mbarakaju ka'atýpe

Pa'i Tolo (Bartomeu Melià s.j.) omombe'u ñandéve yma tiémpogui: "Hetami ára ningo ohasáma mbaírykuéra oguah hague Guarani retáme; haimetetéma pete síglo ja'éva, 1537 guive 1630 peve. Karaikuéry omuña ha ojopy hatã hatãve ohóvo avápe omomba'apo haguã ka'atýpe. Omokane'õ, oinupã, oñembohasa rái hesekuéry ha oguereko asy ichupekuéry mano meve sapy'ante. Avakuéry ndoikuaa jepéi aramigua jejopy ndaheko katúi ha najporãiha avei mbaíry apytépe.

Pa'i hesuítakuéry⁴, omomorã ha oipytyvõséva ava guaranikuérype, omopu'ã

⁴"Pa'i hesuíta" ha'ekuéry ningo pa'i katólíko oúva raka'e Paraguáipe omombe'use avakuérype Nandajára fie' ha omongaraiségui ichupekuéry pe teko marãngatu pyahúpe. Omono'õ avei Guarani retápe tava guasu'ípe. Pueblos terã Reduccionés ja'éva, oñehá'ã ombo'e ichupekuéry, omba'apo hendivekuéry, oñembo'euka avei ava reko ha ñe' guaraníre, ha, oñekotev ramo, oñemo py'a guasúpe omosáso haguã ichupekuéry karai mbaírygui.

va'ekuéma táva oñemono'o haguépe Ava Guairapegua ha oñangarekóva hesekuéry. Ojepy'apy eterei hikuái ohechávy mba'éichapa ava ojereraha Mbarakajúpe ha heta ndouvéima.

Upérõ, táva San Ignacio Miníme oiko pete aty guasu; ava ha kuña, tuja ha guaigu, mitárusu ha kuñata jepe omohendu iñe' asy. Umi ñe' oñembohasa kuatiápe, ko'ãnga meve oñeñongatúva gueteri Rio de Janéirope. Ikatúne ja'e kóva kúatia ypy raka'e oñemboguapyhápe ava ñe' tee. Japysaka porãta hese":

"Ore rory katu, ore angapysy katu, aipo ñande ruvicha vête ñe' nga rendu vire [rire], ore recha katu vérami angire ko'yte ñande ruvicha vete. Yma araka'e ore reko poriahúvi recháka, karai ore moangeko ngeko recháka, ndorekuávi vérami ñande ruvicha vete oro'e orejoupe. Aete, angire ko'yte ore kuaa katu, orerecha katu vérami ñande ruvicha vete, iñe' nga rendu vire oro'e ko'yte ore angapysy katúvo orojapápe.

Ore orohendu yma jepe rako aipo ñe' araka'e, Marakajúpe peho eme pene mimboasýpe he'ívae jepe, aete karai ndogueroviári, aipo e rire jepe. Ore vojá opa katu, ore ra'y, ore ryvy ogueroje'ói jepi Marakajúpe, imano haguãme, evañonangá⁶⁵ ore voja kañ mba. Ndaore mboja ñöte ruãí, ava ruvicha ra'y reta jepe, mburuvichávae jepe ave, karai ogueroje'ói Marakajúpe imokañ mo, imomanómo ka'aguy rupi, iñemombe'uuka e' mamo, imotupã pysyuká⁷⁰ e' mamo, kristiáno e' mbae rapicha, hévae rapicha etéi. Akói ka'a mbojyha Marakajúpeguára tynh ngatu ore voja kãngue rehe. Ko tupã óga kuña kãnguéra ñöte ogueroko. Aete ore voja amyrr kãnguéry Marakajúpe hupávamo hekóni, aipo nunga teko ore moporahúvi, ndore mboogavéi, ndore mbokóyvéi, ore moingotev⁷¹ ete. Ndore vojavéi, ndore ra'yvéi, ndityvéi kunumi guasu, Marakajúpe opa katu pávi. Ore retãmbipãno jahe'o tapia oiporarã⁷³, ome amyrr recha nga'u hápe, omemby recha nga'u hápe. Ndahauviẽ ndoroho potavéi Marakajúpe, [ndoromondo]

65 M1: tuvicha (-v-) grande, en calidad y cantidad; ... tuvicha vete rey; emperador;

66 M1: voja; [voñã] mediano; menor; súbdito; ava voja hombre de mediano cuerpo; vasallo; che voja mi menor que yo; mi siervo, o vasallo; mi súbdito;

67 M1: evapo allá »adverbio«;

68 M1: nanga en verdad, ciertamente;

69 M1: ruã; ruguã por ventura; pues; ... ruãí »negación [de:]« > ruã; [pues no]

70 M2:106 comulgar ... aipysy Tupã.

71 M1: moingotev necesidad;

72 M1 tetãmbipe (-r-) parienta; ... mujer parienta; che retãmbipe (dice el varón a las:) mujeres de su pueblo ...; (y lo dicen a sus mismas:) hermanas;

73 M1: porara; mborara aflicción; rabia; pasión; deseo; cuidado;

74 M1: ndahauvie si no fuera por eso, por dicha, por ventura, por desventura, fortuna »adverbio causal«;

potavéi evapo ore voja, tokañ meme ore voja rembyrẽevapo orojapápe aipo haguãma rehe.

Ore ñe' pehenduvuka tamo ñande ruvicha vete upe tohok nda katu Marakajúpe toje'ói hápe, toho eme ava amo ko'yte evapo kunumi rembyrẽera táva mombytahávamo ñö toiko ko'yte! Ñande ruvicha vete tore poriahuve reko katu, tore kañ ma eme Marakajúpe ore ñemombe'u e' mamo, sakraménto pysy e' mamo, mba'e mombáva rapicha! Ñande ruvicha vete ni'ã ko ore ñe' pe ojeupe imombe'u e' mamo ndohenduvise amóne. Karai ni'ã, ore amotare' , ndoromondo potavéi ore voja evapo, ore py'águive katu aipo pe ave iñamotare' mbýramo peiko ore rehe, ndape ae ñö ruãí, pe mba'e ave, kuantia tirõ ete karai iñamotare' ore rehe. Ñande ruvicha vete aete ohendu katúne ko ore ñe' ojeupe imombe'úramo.

Evokói rehẽ⁶⁶ ore orojerure pe me kóvae ore ñe' ichupe imondo haguã rehe, tiporerekuã ore ri ñande ruvicha vete, tore moangeko eme angire ko'yte karai, togueroje'ói eme ore voja Marakajúpe ko'yte, ore ni'ã ndoroho potavéi Marakajúpe, ndoromondo potavéi ore voja evapo, ore py'águive katu aipo oro'e, orojapápe. Ndoroguerúri mba'e kyr tirõ etẽ amo Marakajúpe águi, ndohepy ve' ngĩ⁷⁵ karai ore voja kane'õ hague, kane'õ ñö orogueru, mba'e asy ñö orogueru, ore voja amo pe rupi omano jepi amo ovah rupive, amo mba'e asy porara tapia akóire.

Aipo rehe ore orojerure pe me Tupã rehe tapemondo ko ore ñe' ñande ruvicha vete upe, te'i oréve peho eme Marakajúpe, ore ho potáramo jepe. Karai ni'ã, ñande ruvicha vete oréve i'éramo [he'íramo]

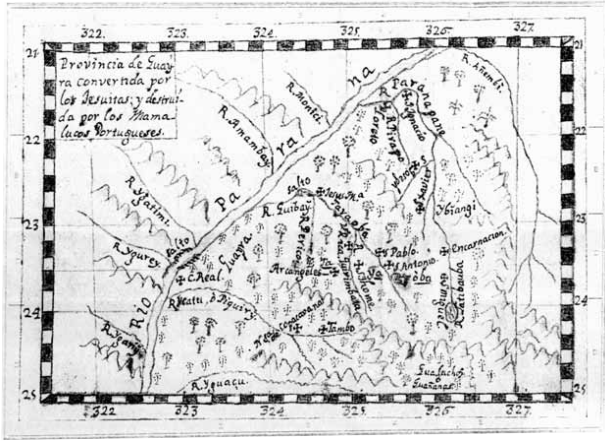
75 M1: ri (lo mismo que: rehe);

76 M1: evokói esos; esas; allá; ... evokói rehe por eso;

77 M1: porerekua el que con cuidado sabe tener las cosas, y agasaja, y es misericordioso; (misericordia; cuidado);

78 M1: tetirõ; tirõ cualquiera cosa; comunicar; aun; hasta; en ninguna manera; ... mba'e tetirõ ete eru trae de todo;

79 M1: hepy ve' pagar; /deuda pagar;

Marakajúpe peho potáramo peho, karai ore moangeko ngekóne ore voja, ore ra'y Marakajúpe heroje'óita, ha'e naore moangeko hápe ñöte ruái, ore voja, ore ra'y rerahánine, ore remimboasýpe jepe herahánine, guemimbota rupi mbya hóni ojávö, te'i ojapuhápe, ore mongyhyje ave nóñe, ore nupā ave ñandu nóne. Kuehe katu ojapo hague ñav⁸⁰, akóiramó ní'ã karai rúri ore repeñãñã vérami, ore nupā nupāmo kapitā Marakajúpeguaré Saavedra héravae rerúvo, akóiramó "Tupásy Retā [de Loreto] Retāmenguarā" Marakajú águi ou va'ekuéra, heta jasy evapo oporavýkyje jepe, oinupáuka túva rovake, hambireko rovake, ta'y rovake. Ae, kie ore retāme ave, pete áva ruvichávae Rúri [Rodrigo] Mba'eai héravae hereko

meгуáni, pete gua'yra me' mbotare' ma, Marakajúpe imondo potare' ma, karai akóiramó tatapy asy pype hova rapy rapýgi ore rovake ore mbopy'a tytyukávo, ore mbopy'a asy poraraukávo. Ae kapitā ndusu Dúi [don Luís de Céspedes] kuehe ovah va'ekuéra ore rovake jepe ave pete áva Marakajú águi ovah ramóvae oinupā ae ae opópe yvyra pype Marakajúpe hera[ha] potávo; evapo águi avah ramo i'e haguépe. Karai ave kuehe etei, ko ñande ruvicha vete ñe' ang peñemimombe'ukuéra oréve ovah ríre jepe, ore mongyhyje ñe' poroakúvo kúvo oréve herekóvo, ore anga'ño na⁸⁶ ojávo: "Orojúne pene ko meгуáñö pene [re]tāma reityka, mboka guasu rerúvo pemokañy haguāma; ñande ruvicha vete mombyrýpe hekóni, ndapeanduiséne ndapeanduiséne, ko pa'i oromos ki águine".

Kóne iñe' porakúvo kúvo ore remiporara rara tapia, ha'e monāramo⁸⁸, ko ore ñe' , ko ore remimbota pehenduvuka anga ñande ruvicha vete upe pe ae. Ndipóri amboe ore ri porerekuá va'erāma, ndipóri kuaiahára, hae guekóramo jepe, amo ndojapóiseve amóne, oñe' nga ete ojapo amo ñandu, mbya ñe' aipóvae ojávo te' ".
 85 M1: anga'o murmurar en ausencia; llamar; tratar de alguien; nombrar en buena, y mala, parte; retar;
 86 M1: na' de esta manera (señalando) »adverbio«;
 87 M1: teko; ... teko meгуá chiste; mal proceder; ... che rereko meгуá me tratan mal;
 88 M1: monā mezclar; borrar;

80 M2:365 sin causa ojávo; [decir sin causa];
 81 M1: no' también »adverbio«; che aha nóne yo también iré;
 82 M1: jav ; ñav manera; modo;
 83 M1: tepeñã arremetida; ... hepeñã acometida; »h-; gu-«; ahepeñã yo acometo, arremeto ...
 84 M1: poravýky trabajar;

Ñe'ẽ haimbykýpy:

- C1 Cadogan, León Diccionario Mbya-Guarani – Castellano
C2 Cadogan, León Aporte a la Etnografía de los Guarani del Amambái
C3 Cadogan, León Ñane Ramói Jusú Papá Ñengareté
F1 Ferreira, Aurelio Buarque de Hollanda Pequeno Dicionário Brasileiro da Língua Portuguesa
G1 Guasch, Antonio s.j. Diccionario Castellano – Guarani y Guarani – Castellano
[g.p.] guarani paraguáyo
M1 Montoya, Antonio Ruiz de Tesoro de la Lengua Guarani
M2 Montoya, Antonio Ruiz de Vocabulario de la Lengua Guarani

Kuatia ñe'ẽ rysýi

- Cadogan, León Aporte a la Etnografía de los Guarani del Amambái, Alto Ypane. En: Revista de Antropología, Vol. X, São Paulo 1962
Ñane Ramói Jusú Papá Ñengareté. En: Suplemento Antropológico de la revista del Ateneo Paraguayo III, 1-2:\$25-450. Asunción 1968
Diccionario Mbya-Guarani – Castellano. Biblioteca Paraguaya de Antropología; Vol. XVII. CEADUC-CEPAG. Asunción 1992
Ferreira, Aurelio Buarque de Hollanda: Pequeno Dicionário Brasileiro da Língua Portuguesa. 1ª Edição, Rio de Janeiro 1961
Garcia , Wilson Galhego: Nhande Rembypy. Nossas Origens. Araraquara UNESP 2002
Grünberg, Friedl Auf der Suche nach dem Land ohne Übel. Peter Hammer Verlag, Wuppertal 1995
Guasch, Antonio s.j. Diccionario Castellano – Guarani y Guarani – Castellano. Sevilla 1961
Melià, Bartomeu y Friedl y Georg Grünberg Los Pa -Tavyterã. Asunción 2008

- Montoya, Antonio Ruiz de Vocabulario de la Lengua Guarani Asunción del Paraguay 2002
Tesoro de la Lengua Guarani. Asunción del Paraguay 2009
Nimuendaju, Curt Unkel Die Sagen von der Erschaffung und Vernichtung der Welt ... En: Zeitschrift f. Ethnologie Heft 2.u.3. Berlin 1914
Los mitos de creación y de destrucción del mundo como fundamentos de la religión de los Apapokuva – Guarani. Centro Amazónico de Antropología y aplicación práctica. Lima 1978
As Lendas da Criação e Destruição do Mundo. Editora da Universidade de São Paulo 1987.
Ñande Pa Tavyterã ñande Paraguáipe Libro de alfabetización para adultos Pa . Segunda Parte. PPT, Pedro Juan Caballero 1975
ñe' renda Libro de alfabetización para adultos Pa . Primera Parte. PPT, Pedro Juan Caballero 1975
Taylor, John & Audrey Nove contos contados pelos Kaiwás e Guarani. Revista de Antropología, XIV, São Paulo 1966, pp.81-104.

- O avei Mbyakuéra ayvukue kuatiápe:
Cadogan, León Ayvu Rapyta. Biblioteca Paraguaya de Antropología, Vol XVI. CEADUC – CEPAG. Asunción 1992

NIMUENDAJU,
KURT UNKEL

LEÓN CADOGAN

BARTOMEU MELIÀ
S.J.

CELSO AOKI

FRIEDL PAZ
GRÜNBERG

JOÃO RODRIGUES
MBARAKAYGUA

ta'anga: [fotos]: Celso Aoki, Maria
Helena Brancher, Friedl Paz Grünberg,
Beate Lehner, Bartomeu Melià s.j.,
mapa de Pe. José Sánchez Labrador

